

SLOVENČINÁRI

Časopis
Spoločenstva učiteľov
a priateľov slovenčiny

SLOVENČINÁRI

časopis Spoločenstva učiteľov a priateľov slovenčiny

Číslo: štvrté

Mesiac: október

Ročník: druhý

Redakčná rada:

PaedDr. Mária Beláková, PhD. (Katedra slovenského jazyka a literatúry, Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity)

PhDr. Eva Dodeková (Základná škola, Bukovina, Turzovka)

Mgr. Gabriela Kratochvílová (Spojená katolícka škola na Farskej ulici, Nitra)

PhDr. Ján Papuga, PhD. (Základná škola s materskou školou na Riazanskej ulici, Bratislava)

Grafika:

Obálka: Dominika Kukučková, Ing. Kvetoslava Jonasová

Zalomenie: PhDr. Ján Papuga, PhD.

Kontakt:

Web: <https://slovincinari9.webnode.sk/>

E-mail: spolocenstvo.slovincinari@gmail.com

FB: Spoločenstvo učiteľov a priateľov slovenčiny

Informácie pre autorov:

Vaše príspevky posielajte e-mailom na adresu časopisu v programe MS Word - typ písma: Arial Narrow, veľkosť písma 12; riadkovanie: jednoduché. Za svojím príspevkom uveďte zoznam použitej literatúry v abecednom poradí v súlade s platnou bibliografickou normou (v prípade, že ste ho využili). Odkaz na bibliografický zdroj v texte zapisujte formou poznámok pod čiarou. Rozsah príspevku sa neurčuje. Abstrakt a resumé sa nevyžaduje. Váš príspevok autorizujete menom, priezviskom, akademickým titulom, názvom a adresou pracoviska a vaším e-mailom. Súčasťou textu môžu byť aj fotografie, tabuľky, grafy a pod. V literárno-kultúrnej prílohe je možné publikovať aj výtvarné práce. Redakčná rada si s vedomím prispievateľa vyhradzuje právo upraviť alebo skrátiť niektoré príspevky, príp. príspevok neuverejniť. Jazykovo-grafické korekcie textov s autorom nekonzultujeme. Za zaslané príspevky vám vopred ďakujeme.

Informácia pre inzerentov:

V prípade záujmu o inzerciu nás kontaktujte prostredníctvom e-mailu.

ISSN 2585-9331

Spoločenstvo učiteľov a priateľov slovenčiny © 2019

Obsah

D ialóg s Otom Žarnayom.....	1
D ialóg s Jurajom Hipšom.....	4
J án Hollý a jeho báseň Chválospev na Antona Bernoláka.....	11
Z mena paradigmy alebo vybočenie z normy... v poézii Bohuslava Tablica.....	14
D edikácie a mottá v textoch básní Bohuslava Tablica.....	17
H istorický vývoj časopisov vo svete.....	20
H istorický vývoj časopisov na území Česka a Slovenska.....	26
J azyková „zrkadielňa“ (o palindrómoch a významovej symetrii v slovenčine).....	33
M y je viac ako ja.....	37
K am ideš, Gilgameš?.....	38
T emné obdobie alebo čo nás uchvacuje na stredoveku.....	40
A ko urobiť zo slovenčiny dobrodružstvo poznania?.....	42
Š tylistická transformácia textov.....	50
K vet pre Algernona.....	52
V šetko na ňom bolo staré.....	53
M lčanie sirén.....	53
B ojíme sa vecí, ktoré nepoznáme.....	54
B úranie mýtov (Na margo súčasných výskumov o Proglase).....	55
P orozumieť literatúre regiónu... Alebo Dilong ako zámienka.....	58
S tudia Academica Slovaca.....	60
K niha o dieťati a jeho potrebe niekoho mať.....	61
S eptember.....	64
T urzovka a šport.....	66
M esiac so Štefánikom.....	67

Sté výročie tragickej smrti Milana Rastislava Štefánik.....**69**

Skutočné problémy používania národného jazyka.....**71**

Diakritika, interpunkcia a kapitálky v ohrození.....**72**

Informatórium.....**75**

Vážení používateľia, šíritelia a priatelia slovenčiny, milí kolegovia!

Ponúkame vám štvrté číslo časopisu Slovenčinári. Napriek tomu, že sme sa opäť borili so zháňaním zaujímavých článkov, napokon sme číslo zostavili. Znovu vás vyzývame, aby ste sa stali prispievateľmi, nech časopis nemusí zaniknúť alebo nech nestojí na textoch niekoľkých autorov. Určite by nám postačilo aj to, keby ste nám písali, čo by ste v časopise chceli nájsť. Aby nás práca na časopise tešila, potrebovali by sme do redakčnej rady viacero členov, ktorí by robili korekciu článkov a hľadali by texty na publikovanie, prípadne by ich tvorili. Nech sa páči, ak máte záujem, určite sa nám ohláste. Pripomíname, že naším komunikačným centrom je facebooková skupina Spoločenstvo učiteľov a priateľov slovenčiny, ktorá má vyše 3000 členov.

Dnešné číslo obsahuje až tri interview. Dve z nich sú s politikmi, ktorí sa zameriavajú na školstvo. Pokračujeme tak v seriáli o potenciálnych ministroch alebo o budúcich politických predstaviteľoch školstva. V politickej strane Spolu sa objavili až dvaja znalci školstva. Preto sme vytvorili priestor obom - Otovi Žarnayovi a Jurajovi Hipšovi. Tretie, kratšie, no o to podnetnejšie interview sme zrealizovali so Xéniou Činčurovou, dlhoročnou učiteľkou slovenčiny a angličtiny na alternatívnej škole a priamou pozorovateľkou života a školstva v Spojených arabských emirátoch. Všetky tri interview poskytujú komplexnejší obraz o fungovaní školstva, čím sa držíme línie nezameriavať sa iba na slovenčinu.

V ďalšej časti časopisu poskytujeme priestor staršej literatúre, ktorá sa na školách zvyčajne neučí, no je vhodným odrazom k spoznávaniu literatúry vôbec. Nie náhodou sa venujeme klasicistickým a osvietenským slovenským autorom, keďže dnešné číslo časopisu venujeme Antonovi Bernolákovi. Odborné zamyslenia P. Mráza nám pripomínajú študentské časy, keď sa literatúra „neseкала“ tak, ako sa to robí v štátnom vzdelávacom programe, ale museli sme ju poznať od vzniku po súčasnosť v celej kontinuite a v celom kontexte. Náhľad do histórie časopisectva je zaujímavou sondou A. Mrázovej najmä preto, že časopis bol kedysi dôležitým a ojedinelým médiom, ktorý ovplyvňoval jazyk a šíril literatúru a kultúru.

V Slovenčinároch nájdete aj informácie o nových knihách, niekoľko recenzií a niekoľko rád na vyučovanie slovenčiny, overené skúsenosti pedagógov. Nechýbajú ani inšpirujúce aktivity so žiakmi, v tomto roku súvisiace aj s pripomenutím úmrtia M. R. Štefánika. O stave v jazyku a o tom, ako vyzerá učiteľský či riaditeľský september napísal J. Papuga, rovnako autor ďalšej nezvyčajnej „jazykovej poradne“.

Časopis v duchu štúrovských tradícií končí našou tradičnou prílohou Umka. Prečítajte si z tvorby žiakov, ale aj z tvorby kolegov.

Už teraz sa tešíme na ďalšie číslo. Teda za predpokladu, že si slovenčinárska i učiteľská verejnosť uvedomí, že akékoľvek verejné prezentovanie textov, názorov, skúseností obohacuje každého z nás, pomáha nám a postupne dláždí cestu k zmenám v školstve.

Redakčná rada

Anton Bernolák sa narodil 3. októbra 1762. Slovenčinárom netreba bližšie pripomínať jeho zásluhy a jeho vytrvalú osvietenskú činnosť. Laici a veríme, že aj žiaci ho poznajú predovšetkým ako

kodifikátora prvej spisovnej slovenčiny, ktorá otvorila cestu k vzniku Štúrovej kodifikácie, ktorú si osvojil celý slovenský národ. Bernolák k svojmu dielu napísal aj odborné práce, v ktorých vyspelo a odborne vysvetľuje princípy jazyka. Neuveriteľným počinom je napísanie šesťdielného 5-jazyčného slovníka, ktorý má vyše 5000 strán - v čase bez médií a výpočtovej techniky.

Tento skromný katolícky kňaz ponechal v dejinách jazykovedy významnú pečať, no ovplyvnil aj podobu súdobej a nasledujúcej slovenskej literatúry. Napriek tomu, že mal aj nepriateľov, vytrval vo svojej činnosti a publikoval, pôsobil výchovne, šíril všeludové myšlienky naďalej. Jeho presvedčenie, že základom národa je jazyk, je nadčasové, ako aj jeho idea, aby jazyk vychádzal zo živej reči. A to je potrebné uvedomiť si aj v 21. storočí.

OTOM ŽARNAYOM

„KEĎ ČLOVEK BOJUJE ZA SPRAVODLIVOSŤ A TRANSPARENTNOSŤ, MUSÍ RÁTAŤ AJ
S NÁSLEDKAMI.“

Mgr. Oto Žarnay je poslanec Národnej rady Slovenskej republiky za mimoparlamentnú politickú stranu SPOLU. Bol učiteľom slovenského jazyka a literatúry a občianskej náuky. Vo svojej politickej praxi sa venuje školstvu, sústreďuje sa na problematiku rád škôl, keďže pôsobil aj ako predseda Rady školy a upozorňoval na netransparentné konanie vedenia školy, čo sa mu stalo osudným z hľadiska povolania učiteľa. Avšak našiel novú oblasť svojho pôsobenia a na pôde parlamentu pravidelne otvára školskú problematiku slovami skúseného pedagóga, nie iba politika.

1. Pán Žarnay, učiteľská verejnosť vie, že ste sa v mene boja za spravodlivosť museli vzdať učiteľského povolania. Ako člen Rady školy ste poukázali na finančné machinácie vedenia školy. Za to ste boli odídenny. Stálo vám za to vzdať sa nielen zamestnania, ale povolania učiteľa? Čo ste svojím bojom získali? Čo ste stratili? Zvažujete návrat do školstva?

Keď človek bojuje za spravodlivosť a transparentnosť, musí rátať aj s následkami. Musel som odísť zo školstva, pretože v tom čase bolo moje meno na čiernej listine a na žiadnej škole, minimálne v Košickom kraji by ma neprijali. Potom som robil korektora v redakcii, takže som si po 17 rokoch práce v školstve vyskúšal aj inú prácu, ktorá bola oproti učeniu oveľa menej stresujúca, aj keď na druhej strane, žiaci, práca za katedrou mi chýbali. Vstupom do politiky som neprestal byť hlboko vo svojej duši učiteľom, naopak, po celý čas som vystupoval ako učiteľ a nie ako politik, čo ocenili aj niektorí moji kolegovia. A čo som svojím bojom získal? Veľa. Ukázal som, že v boji proti nespravodlivosti sa dá uspieť, pokiaľ človek nerezignuje a nepoddá sa tlaku okolností, motivoval som aj iných, aby začali verejne hovoriť, či postavili sa za svoje práva. Nemám pocit, že som niečo stratil. Možno len ilúziu o kolegoch učiteľoch z vlastnej školy, kde som učil 17 rokov, ktorí sa ma vôbec nezastali a nepodali mi ani ruku, keď som z nej odchádzal. Stratil som teda istotu, že má zmysel bojovať za iných a nastavovať za nich chrbát, lebo často sa stáva, že nás práve tí, ktorým chceme pomôcť, napokon zavrhnú a odkopnú ako špinavého psa. Preto by som sa už nerád medzi svojich bývalých kolegov vracal, aj keď som súd vyhral a môj pracovný pomer na obchodnej akadémii trvá aj naďalej. To však neznamená, že by som sa nechcel vrátiť do školstva ako takého.

2. Ste známy ako poslanec NRSR, ktorý sa zaoberá školstvom. Máte ambíciu stať sa ministrom školstva? Aké sú vaše ciele v školskej politike, do ktorej ste prešli zo školstva, teda ste jedným z učiteľov v parlamente.

Nie, nikdy som nemal a nemám ambíciu stať sa ministrom školstva. Do parlamentu som šiel s cieľom urobiť všetko preto, aby došlo k nastaveniu transparentnejších podmienok v školstve, k znižovaniu byrokracie a zlepšeniu postavenia učiteľov. Tým nemám na mysli len toho finančného, ale aj spoločenského, aj keď obe sa navzájom podmieňujú. Pokiaľ na školách učitelia nebudú mať dôstojné podmienky na prácu, ani zvyšovanie platu ich nebude motivovať. Ako poslanec som riešil viaceré prípady zneužívania moci nadriadených na školách, bossingu voči radovým učiteľom, ale aj šikanovania medzi učiteľmi vo vlastných radoch. Preto som sa aj svojimi legislatívnymi návrhmi snažil nastaviť také podmienky, aby sa prejavom bossingu a mobbingu na školách čo najviac predchádzalo. Navrhoval som

obmedziť funkčné obdobie riaditeľov škôl na dve funkčné obdobia, čo by mohlo napomôcť aj pri zlepšovaní psychosociálnej klímy v zborovniach. Rovnako tak som chcel nastaviť transparentnejšie fungovanie školských rád, ktoré často iba vazalsky slúžia riaditeľovi školy, zapájať žiakov do demokratických procesov na školách formou vytvorenia žiackych parlamentov, liberalizovať trh s učebnicami, kde som s podporou dvoch slovenských vydavateľstiev pripravil rozsiahly návrh zákona, ktorý by efektívne riešil distribúciu, objednávky a slobodný výber učebníc po zohľadnení ich obsahu a dôležitosti pre daný predmet. Okrem legislatívnej činnosti som sa osobne angažoval vo viacerých prípadoch učiteľov, ktorí riešili vážne konflikty s vedením školy či zriaďovateľom, v mojej poslaneckej kancelárii v Košiciach mnohí z nich našli u mňa pomoc a podporu v zložitej situácii, v ktorej sa ocitli. Všetky tieto veci, ktoré som vymenoval, boli cieľmi, s ktorými som prišiel do politiky.

3. Existuje veľmi veľa problémov vyplývajúcich z triády zriaďovateľ - riaditeľ - škola. Aký je podľa vás ideálny riaditeľ? Ako by mala byť nastavená samospráva, aby sa nestávalo, že sa do apolitickej školy často politicky, ba mocensky zasahuje?

Riaditeľ školy má v súčasnosti veľa povinností. Ideálny riaditeľ je podľa mojej predstavy človek, ktorý okrem svojich odborných a manažérskych zručností dokáže viesť kolektív k vzájomnej úcte a súdržnosti, ktorý má zmysel pre spravodlivosť a česť, dokáže na pracovisku vytvoriť také podmienky, aby sa učitelia nebáli verejne povedať svoj názor, nepotláča ich individualitu z pozície moci a nadradenosti. Arogancia moci do škôl nepatrí. Rovnako tak samospráva by mala rešpektovať apolitickosť školy a mocensky či politicky do nej nezasahovať. Na druhej strane, samospráva ako zriaďovateľ školy, musí chrániť učiteľov pred bossingom, preto v prípadoch, keď sa porušujú ich ľudské práva, by mala zasahovať oveľa razantnejšie.

4. Spolupracujete s politikmi, ktorí majú v agende školstvo? Čomu pripisujete, že často dobré a užitočné zákony z rúk opozície neprechádzajú? Myslíte si, že bude aj opozícia vo vláde takáto lojálna k školstvu?

Opozičné návrhy neprechádzajú nikdy. To je v parlamente taký nepísaný zákon, ktorý tu možno zaviedli už v predchádzajúcich volebných obdobiach. Práve to bolo pre mňa jedným z veľkých osobných sklamaní. Myslel som si, že aspoň niektoré moje legislatívne návrhy majú šancu prejsť, ale koalíční poslanci bez nejakej odbornej diskusie (v rozprave zvyčajne nikto nevystupuje), zmietli zo stola všetko, čo som navrhoval. Za 4 roky neprešiel v parlamente žiaden opozičný návrh zákona, možno len nejaké pozmeňovacie návrhy. Pritom opozícia nespočetnekrát podporila vládne návrhy. Aj takto sa prejavuje arogancia moci a demonštrovanie sily tých, ktorí sú pri moci. Pevne dúfam, že v prípade výmeny vlády po parlamentných voľbách sa tento zaužívaný model odstráni a návrhy poslancov sa budú posudzovať podľa ich vecnej a obsahovej stránky a nie podľa toho, z ktorej politickej strany daný poslanec pochádza. Čo sa týka lojality opozície k školskej problematike v budúcej vláde dúfam, že aspoň v zásadných veciach áno. Ani teraz opoziční poslanci vzájomne nepodporili všetky návrhy zákonov svojich kolegov z opozície. Niekedy sa mi vidí, že kandidátov na ministrov školstva je až príliš veľa, a to nevytvára dobrú atmosféru. Pri snahe presadiť sa za každú cenu stráca sa nadhľad a uprednostňujú sa vlastné záujmy a predstavy o tom, ako by školstvo na Slovensku malo vyzerať.

5. Aké šance má politik za relatívne krátke obdobie napraviť mnohoročnú deštrukciu školstva?

Štyri roky sú pomerne dosť dlhá doba na to, aby sa dalo niečo pozitívne pre školstvo urobiť. Z pozície opozičného poslanca sú však tieto šance minimálne. Ako som už uviedol, pokúšal som to prostredníctvom legislatívnych návrhov a osobným angažovaním sa pri riešení individuálnych problémov učiteľov. Z hľadiska vlády je to iné. Tá má na nastavenie zmien v školstve lepšiu pozíciu, má k dispozícii desiatky odborníkov, právnikov, má väčšinovú podporu v parlamente, takže jej návrhy prejdú.

6. V paradigme školstva sa prelínajú dva názory - klasický konzervatívny a liberálny. Ktorý prístup k školstvu preferujete vy? Aká je ideálna filozofia pre skutočnú reformu školstva?

Nie som presvedčeným zástancom ani jedného, ani druhého prístupu. Najlepšia by bola kombinácia oboch týchto modelov, čo by však zrejme bolo dosť komplikované. Nepatrím k obdivovateľom experimentovania, novátorských spôsobov pri vyučovaní a iných moderných filozofií, ktoré sa možno dajú aplikovať na niektorých školách, ale nie na drvivej väčšine škôl na Slovensku. Mám pocit, že vedomie našich žiakov nie je ešte na takej úrovni, aby sme im poskytli takú voľnosť, o akú sa stúpenci liberálnych názorov usilujú. Tým netvrdím, že naše školstvo je v dobrom stave a netreba ho meniť. No dôležité je nezabúdať na to, čo je jeho pevnou súčasťou, neulietieť z reality do predstáv o úžasných zmenách, ktoré by absolútna voľnosť a liberalizácia školstva priniesli. Niekedy menej je viac.

7. Povedzte nám aspoň tri zmeny, ktoré by bolo nutné v školstve čo najskôr urobiť. Čo by si mali voliči všímať v programoch pre školstvo?

Voliči by si mali hlavne všímať realnosť sľubov a cieľov, ktoré programy pre školstvo obsahujú. Pre každého sú dôležité iné zmeny, ktoré by mali nastať. Je to individuálny pohľad. Samozrejme, zvýšiť platy učiteľom na úroveň iných vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov. Spustiť proces demokratizácie školstva v oblasti medziludských vzťahov na pracoviskách, zaviesť transparentnejšie podmienky v nastavení fungovania školských rád a voľby riaditeľov, liberalizovať trh s učebnicami.

8. Prezradili by ste nám, čo pripravujete vo funkcii poslanca v posledných mesiacoch aktuálneho volebného obdobia, v rámci školských tém.

Pripravujem novelu zákona, ktorá by zmenila doterajšie „fungovanie“ Rady školy a vytvorila by nový model, ktorý by jasne zadefinoval jej kompetencie, počet členov a spôsob voľby riaditeľa školy, rovnako pripravujem návrh zákona, ktorý by riešil otázku problému bossingu a mobbingu na školách. Na septembrovej schôdzi predkladám návrh zákona o slobodnom výbere učebníc.

9. Veľmi jednoduchá otázka: Peniaze na školstvo sa z rozpočtu zvyšujú, to je pravda. Kde ale sú?

Ťažká otázka. Neviem. Prechádzajú cez samosprávu, kde sa časť z nich zrejme stráca, resp. prerozdeľuje.

10. Aký máte vzťah k predmetu slovenský jazyk a literatúra? Ak sledujete našu dlhoročnú činnosť, ako by sa dalo pomôcť nášmu predmetu?

Otvorene priznávam, že som mal radšej literatúru ako slovenský jazyk, keďže som učil na strednej škole. Takže sa neviem objektívne vyjadriť k tomu, čo by bolo potrebné zmeniť v oblasti jazyka. Keď vychádzam zo svojich skúseností pedagóga na strednej škole myslím si, že väčší dôraz by sa mal dávať na schopnosti žiakov štylizovať, vyjadrovať sa písomne i ústne, vedieť komunikovať s úradmi, lebo veľa z nich nevie sformulovať ani jednoduchú žiadosť či žiadosť o prijatie do zamestnania. Takže viac praktických úloh a menej memorovania o slovných druhoch či súvetiach. Načo je žiakovi vedieť, z ktorých slovných druhov sa skladá daná veta, keď nevie samostatne vytvoriť vlastný text?

11. Aký máte vzťah k čítaniu? Nájdete si naň čas? Aký ste boli v detstve čitateľ? Čo vám čítanie dalo? Prezradili by ste našim čitateľom tipy na literatúru, ktorá vás zaujala?

Čítam rád, ale v posledných rokoch som mal naň dosť málo času. Od detstva ma však čítanie bavilo, aj keď som predchádzal rôznymi žánrami, knihu považujem za niečo jedinečné a nenahradí ju žiaden internetový či zvukový prepis. Prečítal som takmer všetky knihy od starších autorov, ako napr. Rudolfa

Slobodu, Jána Johanidesa či Pavla Vilikovského, ktoré ma ako človeka posunuli v chápaní zložitosti vzťahov nielen medzi mužom a ženou, ale medzi ľuďmi vo všeobecnosti.

12. Aký máte názor na povinnú literatúru? Je podľa vás nejaký súhrn literárneho dedičstva, ktorým by mali prejsť žiaci, alebo je to celkom na vôli školy?

Vždy som mal pocit, že najlepším spôsobom, ako žiakom znechutiť knihu, je nadiktovať im povinné čítanie. Chápem, že to má svoj význam a je to spôsob, ako žiakov prinútiť pri súčasnom internetovom a facebookovom boome siahnuť aj po knihe, ale nie som toho zástancom. Ale samozrejme, je dôležité, aby žiaci poznali aj diela, ktoré spadajú do nášho literárneho dedičstva. Školy by však v tomto mali mať istú slobodu, respektíve učitelia slovenského jazyka a literatúry, ktorí vedia posúdiť individuálne možnosti a schopnosti svojich žiakov.

13. V učiteľských radoch sa čoraz častejšie opakujú návrhy na zrušenie testovania. Ako by ste naložili s testovaním, keby ste mali tú možnosť? Je testovanie závažnou súčasťou vzdelávania alebo súčasťou politickej objednávky?

V tomto sú názory odbornej verejnosti rozdielne a obávam sa, že sa nikdy jednotne nezhodne na tom, či je to prospešné alebo nie. Testovanie má svoj význam v tom, že jeho výsledkom je nejaká objektívna merateľnosť výsledkov vzdelávania, na druhej strane preceňovanie týchto výsledkov je škodlivé. Žiaden test predsa nemôže odrážať individualitu žiaka, rozsah jeho vedomostí a schopností. A ak áno, tak potom by sa výstupné testy mali robiť z každého predmetu a nielen z niektorých, aby sa jasne ukázalo, v ktorých oblastiach žiak vyniká, a v ktorých je pod priemerom.

14. Ako sa dívate na implikáciu fínskeho modelu do slovenského modelu školstva a vzdelávania? Pýtame sa preto, lebo sa často spomína, no kroky na jeho realizáciu sú vysoko teoretické a skôr opozičné k fínskemu systému.

Myslím si, že na implikáciu fínskeho modelu do slovenského modelu školstva ešte nie sú vytvorené podmienky a pri snahe rýchlo zabudovať jeho prvky do slovenského vzdelávania sa dopustíme chýb, ktoré sa neskôr budú ťažko opravovať.

15. Vaše sebavyjadrenie:

Ako človek, ako učiteľ, ako politik som sa vždy snažil pomáhať slabším, trpiacim, bojovať za spravodlivosť, transparentnosť a česťnosť. Ani 4 roky vo funkcii poslanca NR SR ma ako človeka nezmenili. Urobil som pre druhých čo bolo v mojich silách, no určite sa dalo toho urobiť aj viac. Vždy som rád, keď môžem pomôcť a byť užitočný.

JURAJOM HIPŠOM

„NECHCEM, ABY MOJE PREDSTAVY BOLI NEJAKÝM ZÁKONOM NANÚTENÉ VŠETkým ŠKOLÁM.“

Juraj Hipš je takisto predstaviteľom politického subjektu SPOLU, stal sa odborníkom a tvárou tejto strany v oblasti školstva. Po ukončení filozofie a estetiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského pôsobil ako učiteľ na základnej, strednej i vysokej škole. Založil komunitnú školu v Zaježovej v náručí slovenskej prírody, ktorej vpečatil svoje poňatie vyučovania. Okrem toho je zakladateľom Zelené školy a združenia Živica, ktoré vedú slovenské školy a najmä žiakov k zodpovednému vzťahu k životnému prostrediu. Významnou aktivitou, na ktorej sa spolupodieľal, je zapojenie Slovenska do medzinárodnej súťaže Global Teacher (Učiteľ Slovenska). Jeho pedagogická a osvetová činnosť prirodzene ústi do politického angažovania v prospech školstva.

1. Pán Hipš, ste zakladateľom Živice, vytvorili ste vlastnú Z/zelenú školu v Zaježovej, kde prístupujete k vyučovaniu úplne inak ako na klasických školách. Ste popularizátorom prírodného vzdelávania a zároveň slobodného rozletu detí/žiakov. Čo z vašej koncepcie by ste chceli aplikovať do systému vzdelávania? Akých ideálov ste sa museli vzdať pri realizácii vašej koncepcie školy? Ako by pomohli vaše praktické skúsenosti z vedenia neštandardnej školy „klasickému školstvu“?

Neviem, či by moje vlastné deti alebo žiaci súhlasili s tvrdením, že som popularizátorom slobodného rozletu. Vo výchove považujem za dôležité spájať slobodu so zodpovednosťou. Jedno bez druhého nemôže existovať. Naši žiaci by vám vedeli rozprávať, ako som stál ráno pred bránou školy a sledoval, kolkí nestihli prísť na začiatok vyučovania. Niektorí sa zabudli pri potoku, iní sledovali žaby pri jazierku. To je síce skvelé, ale zodpovedné je prísť načas do školy a potom sa prípadne s pani učiteľkou dohodnúť na vyučovaní vonku.

Keď sme mali prvé rodičovské združenia, niektorí rodičia meškali. Považujem to za znak neúcty. Dávam tým najavo, že som viac ako iní, lebo na mňa majú čakať. Vyriešili sme to jednoducho. Rodičovské začali vždy načas a zrazu aj zábudlivci pochopili, že nie sú stred vesmíru, v ktorom na nich všetci čakajú.

Mnohí ma vidia ako alternatívneho slobodomyselného človeka. To je možno jedna stránka mojej osobnosti. Na druhej strane pre mňa ale alternatíva nikdy neznamenal chaos a porušovanie zákonov. Mnohí si myslia, že naša škola nie je oficiálna. Dva roky som však pracoval na tom, aby sme mali všetko v súlade s legislatívou. Sme normálne zaradení do siete škôl. Nebolo to ľahké. Len schvaľovanie prevádzky pece na drevo v triede mi zabralo niekoľko mesiacov. Ale aj úradníci sú len ľudia, a keď som ich doviezol na lazu a videli, že tu nemáme žiadne ústredné kúrenie, povolenie sme dostali.

Škola na Zaježovej je „malotriedka“. Moja mama mi nadávala, kde to jej vnúčence chodia. Nepozdávalo sa jej, že sa štyri ročníky učia v jednej triede. Nie je to určite ľahké a kladie to veľké nároky na pani učiteľku. Na druhej strane, ani v reálnom živote sa nestretávame s ľuďmi rovnakého veku. Žiaci v malotriedkach sa podľa mňa naučia veľkej samostatnosti a zároveň aj spolupráci. Nebolo nezvyčajné vidieť, ako starší žiaci pomáhajú učiť mladších.

2. Do akej miery poznáte klasické školstvo? Neobávate sa, že sa vaše overené predstavy nebudú dať aplikovať do súčasného školského systému? Neobávate sa často nekompetentných politických vplyvov, keby ste sa dostali do exekúcie a chceli meniť školstvo?

Poznám rôzne školy. Svoju pedagogickú kariéru som začal na škole úžitkového výtvarníctva, kde som učil teoretické predmety. Učil som aj na gymnáziu a neskôr na svojej alma mater – Filozofickej fakulte UK. Ako lektor a neskôr mentor som prešiel mnohými základnými školami na dedinách aj v mestách. To považujem za nesmierne cennú skúsenosť.

Ja nechcem, aby moje predstavy boli nejakým zákonom nanútené všetkým školám. Podľa mňa to nie je správna cesta. Školy a učitelia majú mať dostatok slobody, aby mohli vzdelávať, ako najlepšie vedia. A povinnosťou štátu je, aby im k tomu vytváral vhodné podmienky a podporoval ich. Ako som už ale spomínal, so slobodou je spojená aj zodpovednosť. A nie všetci tú slobodu nakoniec chcú, lebo je to veľké bremeno.

Rozhodol som sa ísť do politiky aj kvôli tomu, aby som pomohol meniť školstvo zhora. Dvadsať rokov som sa o to snažil zdola a mnohé veci sa podarili. Ale nie vďaka štátu, ale napriek nemu. Ale ak chceme zlepšiť celý školský ekosystém, tak iniciatívy zdola a zhora musia byť v synergii.

Moja predstava o exekúcií v rezorte školstva nie je taká, že sa má robiť reforma od stola z Bratislavy. Som presvedčený, že doterajšie reformy sa nepodarili aj kvôli tomu, že vždy sa chceli robiť ihneď plošne. Najskôr by sa mali zmeny testovať na menšej vzorke, vychytať chyby a až následne sa pustiť do plošnej aplikácie. Takto to funguje aj v prírode. Volá sa to evolúcia a úspešné veci sa šíria ďalej. Som presvedčený, že takýmto procesom bude reforma fungovať. V skratke to volám ako pravidlo „Dvakrát meraj a raz strihaj“.

3. Politici riadiaci štát sa obkolesujú často odborníkmi, keďže nemusia poznať všetky svoje oblasti pôsobenia. Pod vaším menom sme zatiaľ nezaznamenali žiadnych spolupracovníkov. Mohli by ste nám niektoré mená prezradiť? Ide najmä o to, že často máme pocit, že ministri či „školskí“ politici sa často radia s politickými spolupracovníkmi, nie s odborníkmi a skúsenými učiteľmi. Ako tomuto predídete?

Najhorší minister je ten, ktorý si myslí, že všetkému rozumie. Uvedomujem si, kde sú moji limity, a aj preto som zostavil tím ľudí, s ktorými od začiatku úzko spolupracujem. Sú to ľudia, ktorých považujem za expertov na regionálne školstvo, ďalší tím sa venuje vysokým školám, iný vede a výskumu a nemôžeme zabudnúť na šport.

Nie som naivný ani nezdravo sebavedomý, aby som si myslel, že tomuto všetkému do hĺbky rozumiem. Tak ako máme učiť žiakov tímovej spolupráci, to isté by malo platiť aj u politikov. Politika je ale na Slovensku stále vnímaná ako niečo, čo je fuj. Aj ja som sa dlho rozhodoval, či do toho ísť. Chcem si však raz povedať, že som spravil všetko, čo bolo v mojich silách, aby som pomohol zlepšiť školstvo. Lebo ma už nebavilo len nadávať na neschopných ministrov.

Mená ľudí v tíme, žiaľ, nemôžem ešte v tejto chvíli zverejniť. Časť bude určite so mnou na kandidátke, ďalších predstavím pred voľbami.

4. Ak sa niekto chce stať ministrom náročného rezortu, akým je školstvo, a chce byť skutočným ministrom, nie bábkou v rukách politikov, potrebuje silnú podporu vlastnej strany, ministerstva financií i koalície. O tom, že ju ministri nemajú, máme veľmi veľa dôkazov, keď vidíme, že ministri konajú podľa diktátu iných, hoci možno majú/mali vôľu meniť veci. Ako sa vysporiadate s týmto faktom, v ktorom tradične rozhoduje o školstve politika. Predpokladáme, že vznikne koalíčná vláda. Máte absolútnu podporu vašej strany?

Úplne s vami súhlasím. Ak sa niečo v rezorte školstva má pohnúť, je nevyhnutná podpora vlastnej strany. Keď ma Miro Beblavý volal do Spolu, na rovinu som sa ho pýtal, či bude školstvo skutočnou prioritou. Nepresvedčil ma slovami, ale činmi. Dostal som voľnú ruku, aby som si zostavil svoj tím. Dostal som ponuku stať sa členom predsedníctva strany, čo je jeden z kľúčových orgánov. Podporu strany pre svoj program nepochybne mám a zhoda panuje aj s naším koalíčným partnerom Progresívne Slovensko.

5. Ako spolupracujete s politikmi z opozície, ktorí majú v agende školstvo? Počítate v spolupráci s reprezentantom školstva za vašu stranu, s pánom poslancom Žarnayom, tiež učiteľom? Pýtame sa preto, lebo práve on je dlhodobo aktívny poslanec za vašu stranu.

Poznám svojich kolegov, ktorí sa venujú školstvu. Ako som spomínal, ak chceme niečo meniť, nevyhnutná je aj spolupráca. Osobne som pripravený vždy spolupracovať s inými politikmi, lebo ak budeme navzájom bojovať, v konečnom dôsledku prehrajú deti. Kvôli tomu som do politiky nešiel.

6. Aké sú vaše tri prvé kroky v prípade, že by ste sa stali ministrom. Také, ktoré by presvedčili verejnosť, že sa začína skutočná reforma.

Na toto sa ma spytujú mnohí novinári. Všetci, čo sa len trochu v školstve pohybujeme vieme, že je to zložitý a komplexný rezort. A, žiaľ, aj veľmi zanedbaný. Nedajú sa asi povedať tri kroky, ktorým školstvo zachránime. Myslím si však, že je dôležité, akými ľuďmi sa ministri obklopi. Z toho sa dá veľa vyčítať. Či len tápajú a nechávajú si tam dosadzovať ľudí podľa politických záujmov, alebo majú skutočne odborný tím, ktorý dokáže zmeny naštartovať. Ja sa chcem uberať tou druhou cestou.

7. S ministerstvom školstva sa neraz spájajú finančné škandály, mrhanie prostriedkami, dotovanie podozrivých projektov a na druhej strane nedostatok rozpočtových prostriedkov. Nekonečným príbehom je odmeňovanie učiteľov. Ako by ste sa postavili k týmto témam a k financovaniu školstva vôbec?

Je nepochybné, že školstvo potrebuje viac peňazí. Na druhej strane je hrozné sledovať, že aj to málo, čo tam je, vedenie rezortu rozfláka. Len za posledné tri mesiace, z toho dva boli letné prázdniny, som medializoval dve kauzy, kde sa mrhá verejnými zdrojmi.

Dvom súkromným firmám ministerstvo platí viac ako 19 000 000 € na zriadenie portálu digitálneho obsahu. Zhodou okolností, je to opäť firma, čo robila aj toľko kritizovanú Planétu vedomostí. Keď som si preštudoval všetky zmluvy, vyšlo najavo, že nebola vyhlásená žiadna súťaž a z doteraz neznámych dôvodov si ministerstvo vybralo firmy priamo. Od roku 2016 platí ministerstvo podľa zmluvy za prevádzku ešte stále nefunkčného portálu 96 000 € mesačne.

Druhou kauzou je, ako sa vyhadzujú peniaze z eurofondov. Štátny pedagogický ústav si podá projekt na 15 000 000 € na finančnú gramotnosť. Nikoho nezaujímalo, že mnohé z aktivít, ktoré sú v projekte opísané, už dávno realizujú mnohé mimovládne organizácie a stačilo s nimi začať spolupracovať. Tiež položky, kde sa napríklad má analyzovať štátny vzdelávací program, je vyčíslený na státisíce. Aj vďaka tomu, že som tento prípad medializoval, nebol zatiaľ schválený. Len sa bojím, že hneď ako táto kauza utíchne, opäť budú tlaky na to, aby sa tie milióny prehajdákali.

8. Vaša kampaň sa zreteľnejšie začala videom o šťastí detí v škole. Nemyslíte si, že výchovno-vzdelávacie inštitúcie v sebe implikujú občasné nešťastie detí (škola ako výchovná inštitúcia aj trestá)? Ako by ste teda dosiahli, aby deti boli v školách šťastné. Na všetkých stupňoch a v každom veku, možno aj na vysokých školách. Najmä v situácii, keď je mnoho učiteľov, ktorí chcú učiť nešťastných - a nie iba z výplatnej pásky.

Vôbec si nemyslím, že deti majú byť stále šťastné. Tento svet nie je rajom a ani nikdy nebude. Ale na druhej strane je zarážajúce, ak iba každému piatemu slovenskému školákovi vo veku 13 a 15 rokov sa v škole páči. Toto zistenie priniesol posledný medzinárodný prieskum HBSC. Inak povedané, drvivá väčšina slovenských detí do školy nechodí rada. Ani pred ôsmimi rokmi, keď sa robilo rovnaké meranie, sme nemali v školách šťastné deti. Ale dnes sú ešte menej spokojné ako v minulosti. Niekde musí byť chyba.

Osobne vidím dva zásadné problémy, a to, „čo“ sa učí a „ako“ sa to učí. Aj Inštitút vzdelávacej politiky na ministerstve školstva uvádza, že na našich školách je stále kladený dôraz na encyklopedické vedomosti. K čomu je napríklad dobré, aby šiestak vedel odrecitovať ázijské rieky Chang-Jiang, Huang He, Ob, Mekong, Jenisej, Ganga, Brahmaputra, Eufrat a Tigris. Toto predpisuje štát.

Druhým vážnym problémom je, ako sa na školách učí. Žiaľ, stále je to väčšinou frontálna výučba a výklad pred tabuľou. To je najmenej efektívny spôsob výučby, čo dnes potvrdzujú aj všetky štúdie o tom, ako sa mozog učí.

Musíme jednoducho ubrať z encyklopedických vedomostí, klásť dôraz na životné zručnosti a podporiť učiteľov v iných formách výučby. To je cesta, ako podľa mňa zvýšiť spokojnosť žiakov aj učiteľov na školách. Samozrejme, učitelia si zaslúžia aj adekvátne finančné ohodnotenie. Počas volebného obdobia chceme navýšiť platy tak, aby učitelia v roku 2024 zarábali 83 % mzdy vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov. Znamená to, že kumulatívne bude zvyšovanie platov učiteľov štát verejné financie 2,7 miliardy eur. Ale investíciu do učiteľov považujem za jednu z najlepších investícií, ktoré štát môže spraviť.

9. Veľmi často sa rozprávame s politikmi, ktorí sa venujú školstvu. Upozorňujeme ich na to, že v školstve je tak veľa názorových a dozaista aj vplyvných prúdov, ktoré predstavujú vlastnú verziu fungovania školstva, že minister nemá šancu všetkých vypočúť a hľadať so všetkými názormi kompromis, hoci je to veľmi populárne. Ako sa zachováte v situácii, keď spravíte jedno rozhodnutie a druhá skupina sa do neho oprie s úplne opačným názorom. Ako budete pripúšťať verejnosť (odbornú) k rozhodovaniu?

Dovolím si odpovedať príbehom. Starý muž kráčal so svojou ženou vedľa koňa. Ľudia sa im začali smiať. „Pozrite, akí sú sprostí. Majú koňa a oni kráčajú pešo.“ Tak muž vysadol na koňa. Okoloidúci im začali nadávať: „To je teda džentlmen, on si sedí a chudá ženu nechá kráčať pešo.“ Starý muž zosadol a prenechal miesto žene. Ľudia sa opäť začali nad nimi pozastavovať. „Panička sa vyváža a starého muža nechá nohy si zodrať.“ Tak vysadli na koňa obaja. „To sú netvori. Chudák kôň, ledva sa vlečie a oni sa na ňom nosia dvaja.“ Je nemožné, aby politik vyhovel všetkým. Ale viem, že na prvom mieste bude u mňa dieťa. To, samozrejme, znamená, že musí mať dobrých učiteľov, ktorí majú vytvorené skutočne dobré podmienky na svoju prácu. A to nepôjde bez toho, že sa bude viesť dialóg a nebudú sa vydávať len nariadenia.

10. Ako by ste pristúpili k mnohým rozpočtovým organizáciám ministerstva školstva, ktorých činnosť je minimálne nejasná? Nie je ich príliš veľa? Ako by ste ako predstaviteľ uvoľnenia rôznych reštrikcií, ktoré zväzujú školy, pristúpili k Štátnej školskej inšpekcii.

Mnohé priamo riadené organizácie dnes nerobia to, k čomu sú zriadené. Je napríklad verejným tajomstvom, že mnohé školenia poskytované Metodicko-pedagogickými centrami majú podpriemernú úroveň. Učiteľ si to tam príde odsedieť, prípadne si pospať. Sem-tam sa vyskytnú aj kvalitné veci, ale je ich skutočne ako šafránu. Toto je vážny problém. Mohol by som pokračovať Štátnym pedagogickým ústavom atď.

Ak chceme dosiahnuť zmenu, kľúčoví sú ľudia. Potrebujeme do týchto inštitúcií dostať naozaj kvalitných odborníkov. Aj na vrcholové pozície. A nerozdávať miesta ako trafiky.

11. Aký máte vzťah k predmetu slovenský jazyk a literatúra? Ak sledujete našu dlhoročnú činnosť, ako by ste mohli nášmu predmetu pomôcť? Ako by ste postupovali v reforme predmetu, ktorému sa naše zoskupenie dlhé roky venuje, hoci naše snahy sa slomačím tempom presadzujú (napr. na ŠPÚ)?

Otvorene hovorím, že napríklad takúto maturitnú otázku zo slovenčiny považujem za exemplárny príklad encyklopedickej vedomosti: V ktorej vete prichádza k znelostnej asimilácii/spodobovaniu typu neznělá spoluhláska + znělá spoluhláska = pri výslovnosti 2 znělé spoluhlásky? Môžete si vybrať z týchto štyroch možností:

- a) Radšej som však pozadu.
- b) Oči jej nebezpečne blýskajú.
- c) Niečo sa jej znepáči a odletí.
- d) Pani s dorastajúcou slečnou.

Toto sú podľa mňa vedomosti, ktoré nie sú podstatné. Ako som už spomínal, akúkoľvek zmenu v nejakom predmete alebo lepšie povedané vo vzdelávacej oblasti by som najskôr testoval na menšej vzorke škôl, mal by som diskusie s odbornou verejnosťou, sledoval by som silné a slabé stránky zavádzanej zmeny a až následne by sa mali zmeny zavádzať celoplošne.

12. Aký máte vzťah k čítaniu? Nájdete si naň čas? Aký ste boli v detstve čitateľ? Čo vám čítanie dalo? Prezradili by ste našim čitateľom tipy na literatúru, ktorá vás zaujala?

Milujem čítanie. Považujem sa až za fanatickeho čitateľa. Keď som bol malý, chodil som po knižniciach a čítal všetko, čo som našiel. Aj encyklopédie. Medzi kamarátmi som preto nenašiel veľa pochopenia. Ich bavil skôr futbal a mne šport veľmi nešiel. Radšej som sedel doma a v kúte čítal. Moja mladšia sestra sa hnevala, keď som sa s ňou nechcel hrať a dal prednosť knihe. Chcela ma za to potrestať, tak v nestráženej chvíli mi prekladala záložku v knihe. To ma vedelo nahnevať.

Pred rokom som na letisku v San Franciscu uvidel vo výklade knihu „Educated – Vzdelaná“. Trochu som sa ošival zobrať ju do ruky. Mám predsudky voči letiskovým kníhkupectvám. Dvakrát som ju obišiel a nakoniec mi to nedalo. Chytil som ju a dodnes neľutujem. Tara Westover napísala fascinujúcu autobiografiu, ktorá nie je len o sile vzdelania. Je aj o nebezpečenstve náboženského fanatizmu, o rodine, aj „alternatívnomu“ prístupu k životu. Tara nemohla chodiť do školy, lebo otec si to neprial. Pripravovali sa na koniec sveta. Spávala v plnej poľnej, nemala rodný list a robila spolu s bratmi na šrotovisku. Autorka skončila v roku 2014 doktorát na Cambridge. Táto kniha je o obrovskej odvahe byť vzdelaná. Som veľmi rád, že vyšla aj v slovenskom preklade.

13. Aký máte názor na povinnú literatúru?

Keď sme mali na gymnáziu čítať Dostojevského, vyhýbal som sa tomu, ako sa len dalo. Práve preto, že to bolo povinné a museli sme z toho napísať referát. Nikoho to nebavilo. Na vysokej som prečítal takmer všetky diela tohto ruského veľikána. Dobrovoľne.

Ako aj v iných predmetoch, veľa závisí od učiteľa. Viem si predstaviť, že zapálený učiteľ dokáže nadchnúť žiakov aj pre povinnú literatúru.

14. V učiteľských radoch sa čoraz častejšie opakujú návrhy na zrušenie testovania. Naše Spoločenstvo zatiaľ k takémuto návrhu nedospelo. Naopak, snažíme sa poukazovať na chyby a nedostatky v testovaniach, ktoré niekedy ignorujú, niekedy zapracujú. Ako by ste ako minister naložili s testovaním?

Na jar som sa zúčastnil v Dubaji diskusie, kde bol aj Andreas Schleicher, ktorý má na starosti PISA testy. Niekoľkokrát zdôraznil, že viac a viac sa sledujú rôzne zručnosti študentov. Už teraz sa v PISA meria napríklad schopnosť riešiť problémy v tímoch. V tomto sme totálne zlyhali. Ocitli sme sa na konci rebríčka.

Nie som odporca testovania, ale musí mať zmysel a musíme vedieť, čo ním sledujeme. Už teraz vieme, že jednou z kľúčových vecí, ktoré by sme mali mať ako jeden z cieľov vzdelávania, sú transverzálne zručnosti. Jednoduchšie môžeme povedať, že ide o životné zručnosti, ako sú napríklad schopnosť pracovať v tíme, kreatívne a kritické myslenie, ale aj rozvoj komunikačných zručností.

15. Vaše sebavyjadrenie:

Som otec, učiteľ a dvadsať rokov sa zaoberám tým, ako zlepšiť vzdelávanie v našej krajine. Robím všetko pre to, aby sa splnila túžba každého rodiča a dobrého učiteľa - aby sa naše deti naučili zručnosti, vedomosti a hodnoty pre ich ďalší život. Na to všetko je potrebná jedna vec – kvalitné vzdelanie. Snažím sa o to, aby každé dieťa na Slovensku malo dostupné moderné školy, priestor na sebarozvoj a šancu na uplatnenie. Verím, že sa to dá tak, aby pri tom zároveň mali z učenia radosť. Mnoho rokov som ako riaditeľ neziskovej organizácie Živica podporoval šikovných a motivovaných učiteľov, riaditeľov a vysokoškolských pedagógov. Spoločne sme sa usilovali zmeniť školstvo zdola. Takáto zmena je potrebná, ale nestačí. Preto som sa rozhodol vstúpiť do politiky.

*Pripravil: PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com, www.janpapuga.sk*

JÁN HOLLÝ A JEHO BÁSEŇ CHVÁLOSPEV NA ANTONA BERNOLÁKA

Bernolákovčina bola vďaka práci Antona Bernoláka jazykom s pevným teoretickým zázemím. Hollého poézia ju nevoviedla do umeleckej literatúry, to urobili už starší bernolákovci, ale ukázala jej možnosti ako prekladového jazyka. Až prekladmi sa dalo na známosť, že bernolákovčina je v praxi rovnocenným jazykom biblickej češtiny.

Ján Hollý si recepcnú náročnosť oboch špecifik svojej tvorby – bernolákovčiny a časomieri – uvedomoval. Kým k otázkam časomieri sa nevenoval v žiadnej svojej básni, vnímal ich zrejme ako tému pre odborné pojednania, otázku literárneho jazyka uchoпил prostredníctvom svojich umeleckých textov. Príkladom je jeho óda *Ke slavnému uvádzaňu Aleksandra Rudnaiho*. Stvárňuje správu A. Rudnaymu zverenej cirkevnej obce ako prácu kultivujúcu prírodu. Jej adresát

*... jak bi panňenské do Strébra
Ze sňahových Madi ťekli Plástov:*

*Neb jak ze skalních rozpeňení Potok
Ruťil sa Kopcov; keď Leje Násilú
A rozpuklími zmocňen Oblak
Prúdami hláholivím pomenšú*

*Už nestačící Vímola Hospodú
Struhám, něverné popreťeká Brehi,
A Hrádze zvíťazíc okolních
Lúk a Dolín je šíří Panovňík.¹*

Antonom Bernolákom kodifikovaný spisovný jazyk, tzv. bernolákovčina (1787), bol teda v prvých decéniách 19. storočia alfou a omegou rozkvetu slovenskej literatúry. S ním súvisí aj oslavná báseň Jána Hollého *Chválospev na Antoňa Bernoláka* (1826). Prvá zmienka o vzniku tohto textu pochádza zo 17. 9. 1826, kedy Hollý posielal jeho rukopis kanonikovi Jurovi Palkovičovi prosiac, „že bi snad na konci Slovára vitlačit sa mohel.“² Snahy o stieranie hrán medzi konfesiami ale spôsobili, že Hollého text nebol publikovaný v *Slovári*, ba nebol uverejnený ani v almanachu *Zora*. Až urgenciou Hollého priateľa Jozefa Petroviča, alebo azda len snahou po úplnosti Hollého súborného diela, bolo spôsobené, že *Chválospev* napokon predsa len vyšiel: „ukrytý“ pred zrakom českej, vydanie predmetnej básne s obavami očakávajúcej verejnosti v prvej časti *Básní Jana Hollého* (1841).

Ústrednou postavou *Chválospevu* je Matka Slovenka. Tá sa cíti ohrozená, keďže tí, ktorí by ju mali velebiť, *Nádhernú radšej pouvádzali Čěšku jakožto / Královnú*. Musí sa preto uchýliť k modlitbám:

*I preto vševládní premilostívo zhlédni Otče,
A v méj, jestlíže sem zaslúžila, prosbe ma vislíš:
Mój ochráň mi život, nedopustí mi do hrobu klesnuť.
Zbud' sinov odrođeních, abi ráz už opustíli Čěšku,
A spolu zjednoťení ke svéj sa navrátilí matce,
I mňa na mú hodnost' a d'ediční prestol uvédli.³*

¹ HOLLÝ, Jan: *Básně Jana Hollého*. Zvazek I. V Budíňe MDCCCXLI, s. 170.

² AMBRUŠ, Jozef (ed.): *Korešpondencia Jána Hollého*. Martin 1967, s. 39.

³ HOLLÝ, Ján: *Dielo Jána Hollého VIII. Pesně. Rozličné básně*. Trnava 1950, s. 161.

Boh modlitbu Matky Slovenky vyslyšal. Zoslal jedného zo svojich synov, anjela, kresťanského Herma, nech vo sne podnieti Antona, *abi Češku zahnal, svoju Matku Slovenku / Skrísil, a na vlastné za panovnícu osádlil*. On postupne prekoná svoju bázeň a pustí sa do namáhavej práce:

*Jak snážná včela, keď letním jar nastane teplom,
A strakatím bujným zaodívá úhori kvitím,
Od svitu až do samého tmy koľom pres lúčini létá;
Sotva i jednu korisť uloví a do kláta odevzdá:
Hneď naspátka vracia sa, a včil ten, včil zase ten
Kvet skúma, a jeden po druhom, zaritými veň ustmi,
Prehlédá, na kerém bi si vác nazbírala sladkéj
Ščávi a na spešných k úlom skôr ňesla nožičkách.¹*

Táto časť *Chválospěvu* má asociovať arkadický priestor, v ktorom vládne usilovnosť, pracovitosť a vytrvalosť. Symbol včely na nás pôsobí vierohodným dojmom, odkazuje text Hollého *Chválospěvu* k selankám. Ďalšie jeho časti ale korešpondujú s inými žánrami:

*Jak truchlí Hrdlička milá, keď svého ňenajde
Samca, a včil v Dolinách, včil zas po Pahorkoch a hustích
Létá Úbočinách, i hučících Skalmi Potóčkoch;
A všade naňho volá, všade naňho milostne hrkútá.
On však aňž v Dolinách, aňi v Húšči Pahorka a trávních
Úbočinách, aňi pri skalném sa ňeozve Potóčku:
Neb lútí kosatími lapil ho Pazúrami Jastráb.
Než sama buď na Brestě, aneb na Plánki Suchároch
Nad ním rozželená, ve Chládku si premnoho stíská,
A truchlími širé kormútí Kvílami Háje,
Až Zraki své od Žálu a horkéj zavre Boľesti:
Tak neináč smutná zalkávala Matka Slovenka,
Premnoho léla Slzí, a ctné Prsa ráňala Dlaňma.²*

Topos plačúcej matky, ktorý vo veršoch ódy Jána Hollého na Antona Bernoláka vidíme, má v slovenskej literatúre dlhú tradíciu, spája sa najmä s občiansko-politickou elégiou Jakuba Jakobeja *Gentis Slavonicae lacrumae, suspiria et vota*.³ Topos plačúcej matky obsahuje aj Hollého óda *Ke* uvádzaňú *Aleksandra Rudnaiho*,⁴ postavu nariekajúcej Matky Cirkvi ukrýva epicédium *Na smrť Aleksandra Rudnaiho*,⁵ známym je aj nárek Ojdy nad najmladším synom Miloslavom z eposu *Svatopluk*

¹ HOLLÝ, Ján: *Dielo Jána Hollého VIII. Pesne. Rozličné básne*. Trnava 1950, s. 165.

² HOLLÝ, Jan: *Básne Jana Hollého. Zvazek I. V Budíne MDCCCXLI*, s. 89 - 90.

³ KERULOVÁ, Marta: *Vzťah Jána Hollého k slovenskému literárnemu odkazu*. In: *Pamätnica z dvojstého výročia osláv narodenia Jána Hollého*. Ed. Juraj Chovan. Martin 1985, s. 248 – 257.

⁴ Apostrofovanie múz je v nej transformované na vzývanie cirkvi: *Truchlé ze smutných žalů vipustí prs, / A v černorúchých zatmavené čelo / I usta mračných, ostrihomská / Matko, novím povijasní bleskem: // Neb slnko už ti s kvítkov a červených / Viťahnutí růž na cvalových koňoch / A lůboparní fůkajících / Rozpeňenými oheň zubadlí / Šťastní priváží d'ěň*. HOLLÝ, Jan: *Básne Jana Hollého I. V Budíne MDCCCXLI*, s. 169.

⁵ *Však sa ňetoľko saměj takoví Žál Matki dotíká; / Než na celú rovná Trúchlota Krajnu padá. / Nad ním L'ud, nad ním každí též od L'udu višší, / Sám ano najvišší Plač vede Vlasti Otec. / Krem tich Nábožnost po Prsách sa Dlaňma perúčá, / V černém pristrojená Rúchu na Pohreb ide. / Z bílých upleťené Laří a prehojné řečících / Od Slz pokropené na Slíchi Vence sipe. / A spolu v ňezměrném Přítomných Spolku naríká, / Až všekým prejaté od Horu Srdco puká*. HOLLÝ, Jan: *Básne Jana Hollého I. V Budíne MDCCCXLI*, s. 147.

(1833),¹ lamentovanie Matky Slávy, vyjadrujúce trýzeň zo straty syna, zachytáva epicédium *Na smrť Jura Palkoviča*² atď. Topos plačúcej matky je ďalšou sponou Hollého diela.

Žena-matka teda v „mužskom svete“ Hollého poézie nezaberá veľa priestoru, je ale o to závažnejšou postavou. Ak jej symbol básnik použije, vo svete jeho diela je utrápenou. Ako synekdochické pars pro toto uveďme lament Luboslavy, manželky staroindickým rituálom spálenia mŕtveho tela odprevádzaného Miloslava Hodislavoviča v epose *Cirillo-Metodiada*, ktorá je pod vplyvom tradície obetovania svojho života v prospech záhrobného bytia svojho muža ochotná vrhnúť sa za ním do ohňa. Na jej nárek *Ach, kdo včil, kdo našim bude už tu za Otca Sináčkom? / [...] / Kdo bude jím tu za Matku? nahé kdo Sirotki odívat? / Bud' Plač zastavovat', bud' mokré Lička utírat?* odpovedá arcibiskup Metod tým, že ju odhovori od tohto hrôzostrašného činu.³

Hollého plač z úvodu *Chválospevu na Antoňa Bernoláka* ústi do vízie jazykového obrátenia sa. Matka Slovenka narieka, hľadajúc pomoc *vidícá, / A spolu na trúchlýj vážícá mislí, bi rovné / Asnad' ňešťastí, rovná ju ňepotkala skáza, / Ňekdi jaká Bodříčku, aneb Pomoránku ňevolnú, / Bud' príliš mnoho utlačenú zapopadnula Sorbku* atď.⁴

Keďže obdobne štylizovaný nárek Hollý využil aj v elégii *Plač Matki Slávi*, kde slovanské národy *spalí otroctvom hodňejší sůce otroctva*,⁵ je zrejme, že príležitostná poézia je sponou jeho diela. Píšuc o obdobných témach, využívajúc rovnaké obrazy ako eposy, selanky a žalospevy sa Hollého príležitostné skladby stali ich stručnejším variantom.

Ako píše Cyril Kraus, Hollého ódy sú „neoddeliteľnou súčasťou tej istej ideovej a umeleckej koncepcie, ktorá je obsiahnutá či už v jeho hrdinských eposoch, selankách, alebo elégiách“.⁶ Tento postreh platí nielen v súvislosti s tými časťami Hollého textov, ktoré tematizujú obdobné situácie z bežného života ľudí (práca, smrť) a otázky dotýkajúce sa slovenského národa (jazyk, územie, folklór, dejiny), ale aj v súvislosti s tými, ktoré majú podobnú obraznosť.

Na záver ešte jedna pripomienka. Často vzniká dojem, že slovenskí evanjelici píšuci po česky boli voči bernolákovčine v nepriateľskom pomere. Takéto videnie je ale v zásade nesprávne. Evanjelickí básnici vnímali biblickú češtinu ako štýlovo rovnocennú latinčinu. Ich dilemma bola preto iná ako dilemma katolíckych vzdelancov. Bola otázkou zotrvania na pozíciách biblickej češtiny alebo pristúpenia k implementovaniu prvkov hovorenej češtiny do svojho inventára s vedomím, že ňou už pretupujú germanizmy. Zotrvať na biblickej češtine značilo pre evanjelikov zotrvať na kultúrno-literárnych tradíciách svojich predkov. Báseň Bohuslava *Slávia věncem ozdobená* (*Poezye IV*, 1812), dávaná zvyčajne za vzor odporu evanjelikov voči snahám bernolákovcov, je toho dobrým dokladom. Je v nej nastolená téma literárneho jazyka, pri stvárnení ktorej sa odrážajú snahy evanjelikov presvedčiť katolíkov o pomyselnej nezmyselnosti ich bernolákovskej cesty:

*Proč v bahně kolej novou šlápáte,
Když cestou ustlanou již taháte.
Ach! lép jest hladkou cestou choditi,
Než po rozcestí špatně blouditi!*⁷

¹ Ojda, *Dlaňma do Prs ráhá sa, šedé Vlasi na Hlave kmáše; / A smutním všelikí naplní Dom naskrze Kvílem*, a mŕtva padá na svojho syna. HOLLÍ, Jan: *Básně Jana Hollého II*. V Budíňe MDCCCXLI, s. 149.

² *Matka ba Sláva jejích začujícá Náreki bílé / Vizléká a šeré na Pľeca Rúcho bere. / Zapľetené v krásních Vrkočoch na prosto vivíňá, / Sem tam roztrásá a k Zadú hádže Vlasi. / Včil zase Rukama lomí, včil zas Prsa Pastami ráhá, / A vrúce od Očí Slz dva Potóčki ľeje. / Tak velorozčefená i celěj ve Tvári obľedlá / Svój ke Svích pripojiť Náreku Nárek idě. / Mrtvimu objímá a slanými ju Lejmi kropícá / Pospolu náramné Kvíle Ňeborka vedě.* HOLLÍ, Jan: *Básně Jana Hollého*. Zvazek I. V Budíňe MDCCCXLI, s. 151.

³ HOLLÍ, Jan: *Básně Jana Hollého*. Zvazek II. V Budíňe MDCCCXLI, s. 223 - 224.

⁴ HOLLÝ, Ján: *Dieľo Jána Hollého VIII. Pesňe. Rozličné básňe*. Trnava 1950, s. 160.

⁵ HOLLÝ, Ján: *Dieľo Jána Hollého VII. Žalospevi*. Trnava 1950, s. 16.

⁶ KRAUS, Cyril: *O príležitostnej poézii*. In: KRAUS, Cyril: *Generácia v pohybe*. Bratislava 1973, s. 88.

⁷ TABLIC, Bohuslav: *Poezye IV*. Vacov1812, s. 26 - 27.

V tomto geste ale nemáme vidieť prejav jazykového separatizmu. Bernolákovčina evanjelikom signalizovala absenciu kultúrnych a historických väzieb na minulosť, Tablica ale nemožno vnímať ako nepriateľa slovákizačných úsilí. Z jeho textov podľa Lenky Riškovej vyplýva, že bol za spoločný jazyk pre obe kultúrno-literárne spoločenstvá s paritným zastúpením českého a slovenského jazyka.¹ Ján Hollý tento postoj citlivo vnímal, a predsa sa v óde *Chválospev na Antoňa Bernoláka* nemohol vysloviť iným spôsobom, než sa vyslovil: pre bernolákovčinu.

PaedDr. et PhDr. Peter Mráz, PhD.
Stredná odborná škola, Holíč
mraz13@post.sk

ZMENA PARADIGMY ALEBO VYBOČENIE Z NORMY... V POÉZII BOHUSLAVA TABLICA

Oslavná báseň *Lidomil veršem vyobrazený* (1820) potvrdila Bohuslava Tablica ako jedného z praktikov sylabotonizmu v slovenskej poézii. Nedlho po publikovaní tejto skladby napísal verzologicky odlišnú, časomernú príležitostnú skladbu *Radostné IUBILAEUM* (1823). Bolo to len vybočenie zo zaužívanej normy alebo niečo zásadnejšie? Bol to signál k zmene veršovej paradigmy písania?

Sylabotonické verše českej aj po česky písanej slovenskej poézii sa v období prvej štvrtiny 19. storočia vyskytovali v sapfickej strofe, ale neobvyklými neboli ani prízvuchné elegické distichá, asklepiadská, alkájska či archilochská strofa. „Zajímavé je,“ píše Květa Sgallová, „že tyto další a složitější antické formy používali v rámci sylabotónického principu zejména ti, kteří se později (nejmä po vydání *Počátků českého básnictví, obzvláště prozodie* Františka Palackého a Pavla Jozefa Šafárika z roku 1818, vychádzajúcich z názorov o surovosti prízvukovania slabík a o časomiere ako symbole vzdelanosti národa; pozn. P. M.) stali významnými zástanci časoměrné poezie (Palacký, Šafařík, Kinský, Raymann).“²

Po *Počátkoch českého básnictví obzvláště prozodie* (1818) sa po vzore českých zemí aj mnohí evanjelickí autori na Slovensku obrátili k časomiere, pravda, viacerí ale len na relatívne krátke obdobie. „Vliv *Počátků* byl tak silný, že mohou být považovány za mezník,“ píše Jan Blahoslav Čapek a dodáva, že „suverenní autorita Dobrovského byla ořesena, Jungmann podporoval mladé hlasatele, Kollár, Čelakovský, Tablic počínají zkoušet časoměrné ódy, posice klasicismu je znamenitě posílána. Básníci Palackého generace se dostávají ovšem z klopstockovského zajetí a dosadí na trůn Herdra a Goetha, ale starší, kteří uposlechli signálu *Počátků*, - Tablic a jiní, mnoho obětují.“³

V česko-slovenskom literárnom kontexte sa *Počátkové* neprijali ako normativistický, ale ako protiklasicistický spis, zavádzajúci podľa slov Felixa Vodičku časomieru „z podstaty básnického jazyka a z možností, aké poskytuje básnickému pretváraníu.“⁴

¹ RIŠKOVÁ, Lenka: *Niekoľko poznámok o vzťahu Bohuslava Tablica k bernolákovcom*. In: *Slovenská literatúra*, 56, 2009, č. 1, s. 9.

² SGALLOVÁ, Květa: *Časoměrné vzorce a metra v českém národním obrození*. Česká literatura, 54, 2006, č. 2-3, s. 20.

³ ČAPEK, Jan B.: *Československá literatura toleranční 1781 – 1861. Svazek druhý*. Praha 1933, s. 103.

⁴ VODIČKA, Felix: *Počátky krásné prózy novočeské*. Praha 1948, s. 134.

Tablicova časomerná skladba k osláveniu výročia kazateľského úradu Pavla Šramku *Radostné IUBILAEUM, aneb Padesáteletní kazatelského ouřadu, Vznešeně Dvojčtihodného a Vysoce Učeného Muže, Pána Pavla Šramka* (1823) nasledovala len tri roky po uverejnení sylabotonickej skladby *Lidomil veršem vyobrazený* (1820). Aké je jej posolstvo?

Paedeuterion *Radostné IUBILAEUM* (1823) je oslavou učiteľa, žijúceho v intenciách Božích náuk:

*Přebážený, komu Nejvyšší Pán z štědroty božské
Běh zemských zdloužil let k prospěchu církve y obce,
Jenž sebe od ranní zemské doby službě nebeské
Oddal...¹*

Zdalo by sa, že básni zakončenej prosbou o dlhovekosť, pracovné úspechy, pokojnú starobu a posmrtné odmeny za cnostný život pre jej adresáta, dominuje homiletický štýl. Básnik ale text svojej skladby sprevádza rozsiahlym poznámkovým aparátom. Dozvedáme sa v ňom históriu manželstva Pavla Šramku s Katarínou Potockou, adresátove pastoračné zastávky od skončení štúdií po dobu jeho aktuálneho pôsobenia a pod. Tablic podáva aj údaje o manželstve dcéry jeho jediného syna Petra Pavla a o štúdiu jeho dvoch synov, neopomenie ani jeho osvojenú dcéru, ktorú *jako svou vlastní miloval, a až po dnes ji y s manželem jejím jako své milé dítky považuje*. Záverečné doplnenia nám dávajú obraz, prečo je Pavel Šramko *sedmý v rodu svém kazatel*. Kňazský úrad zastáva aj šesť jeho príbuzných.

Báseň Pavlovi Šramkovi bola labuťou piesňou Bohuslava Tablica na poli pôvodného básnictva. Skladba *Radostné IUBILAEUM* (1823), napísaná k osláveniu kazateľského úradu Pavla Šramku, ostala oslavou muža, žijúceho v intenciách Božích náuk. Tablic využíva časomieru ako klasicisticky vysoko chápanú poctu vzdelancovi.

Možnou príčinou Tablicovho upriamania sa na *Počátky* (1818) bolo zrejme aj povedomie o pripravenosti Jána Hollého vydať pojednanie o pravidlách časomieri pre bernolákovskú reč. Hollého stať *Prozodia o dlo- a krátkozvučnosti slovek* z úvodu zbierky *Rozličné básně hrdínské, elegiacké a lirické z Vergília, Teokrita, Homéra, Ovídia, Tírtea, a Horáca* (1824) znamenala, že katolíci v zápase o podanie prvých, v domácom jazyku vyložených prozodických pravidiel, predbehli evanjelických básnikov. Tablic vo svetle nových súvislostí nemohol konať inak, ako odvolávať sa na prvenstvo časomieri - a teda aj na prvenstvo jazyka - evanjelikov. Nemohol nenadviazať na *Počátky*.

Sám Hollý v liste adresovanom 15. 6. 1825 z Maduníc Jurovi Palkovičovi píše o situácii v slovenskej literatúre po roku 1820 nasledovné: *Českí veršovníci mnozí sa zjavili. Prízvuk už opusili (ano, aj sám Tablic, prv proti časomíre brojící, včil podľa tejto Radostné jubilaum Šramkovi zložil), ačkolvek prízvuk s celej síli Hněvkovsky jednu celú knížku zastával a bránil*.² Nezmieňuje sa, žiaľ, o príčinách Tablicovho prerodu.

Bohuslav Tablic - podľa Ruda Brtáňa - vydáva v relatívne krátkom časovom rozmedzí jednu príležitostnú báseň písanú sylabotonicky a druhú časomerne preto, lebo „*Počátkové českého básnictví obzvláště prozodie* jednak ešte nepresvedčili Tablica úplne, jednak že po roku 1820 ho presvedčil Jungmann *Slovesnosťou*“.³

Tablicov najznámejší časomerný text je preklad Boileauovej *L'Art poétique* (1674). Z francúzštiny pretlmočené *Umění básniřské, které ve francouzském jazyku Boileau Despreaux ve čtyřech zpěvích složil* (1832) je dôkazom Tablicovho inšpirovania sa *Počátkami*. Vzniklo prepracovaním

¹ TABLIC, Bohuslav: *Radostné IUBILAEUM, aneb Padesáteletní kazatelského ouřadu, Vznešeně Dvojčtihodného a Vysoce Učeného Muže, Pána Pavla Šramka, Církví evanjelických A. V. Liptovských bývalého Staršího, neyprv církve evanjelické A. V. Velko-Paluzské, potom Nemecko-Lipčenské, naposledy pak Klenovecké, slova božího kazatele, všudy Výborně zasloužilého, od Slovanů baňského okolí dne 4. Máje slavené, roku kterého: Tiské spráWce noWl zase řIDI CírkWe lozěfl, rozkošně sWětLo krásně MV sWět žIWota*. Banská Štiavnica 1823, s. 2.

² AMBRUŠ, Jozef (ed.): *Korešpondencia Jána Hollého*. Martin 1967, s. 32.

³ BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic (1769 – 1832)*. Bratislava 1974, s. 239.

pôvodne sylabotonickej verzii. Napriek tomu, že podľa Miroslava Červenku bola časomiera „odsouzena k neúspechu nejen z důvodů prozodických, ale především proto, že přinášela beznadějně archaický metrický repertoár, a tedy i systém žánrů a typologii básnictví neschopné navázat vztah k duchovnímu světu moderní doby“¹, Tablic sa pod vplyvom Počátkov obrátil sa k autorite Horatia. Rímsky básnik Horatius podľa Tablica zasluhuje toho, aby sa mu mladí básniči z paměti učili.²

Tablic (si) chcel využitím časomier v závere 20. rokov 19. storočia dokázať, ako napísal v predhovore *Anglických Múz v česko-slovenském oděvu* (1831), že by překážky, které se potud veršování časoměrnému vstříc kládly, přemoci možno, k jehož zdokonalení řeč naše ohybká dosti nám podává prostředků.³

Bohuslav Tablic v tom istom čase ako *Umění básniřské* prebásnil aj skladby Alexandra Popea (1688 – 1744) *Essay on Man* a Georgea Lyttletona (1708 – 1773) *The Progres of Love* zo sylabotonickeho na časomerný spôsob. Tablicov prozodický prerod je o to závažnejší, že so sylabotonickými prekladmi básní Alexandra Popea sa v období svojich bratislavských štúdií stretával jednak na stránkach nemecky písaných týždenníkov *Der Freund der Tugend* (Priateľ cnosti) a *Der vernünftige Zeitvertreiber* (Rozumný časomrhač), vydávaných ako prílohu *Pressburger Zeitung*,⁴ jednak Popeove verše sylabotonicky prekladal už v období svojho jenského pobytu (1790 – 1792).⁵

Tablic sa v poznámke k zmene prekladu Popeovej *Zkoušky o člověku*, včlenenú do predslovu *Anglických Múz v česko-slovenském oděvu* (1831), pokúsil objasniť príčiny svojho prerodu:

...před několika roky do naší mateřštiny v přízvuchých verších byl sem tuto knihu přeložil, ale pro nepříznivé literaturě naší okolnosti tiskem tiskem sem ji vydati nemohl. Prodlévaje takto s vydáním svého přeložení, dočkal sem se nové v básnictví česko-sloveském změny, kterou vystavení prosodie časoměrněspůsobilo. I pokusil sem se přízvuchné své verše v časoměrné předělati, v jakových v předešlém století mistr Joachim am Ende v latinské eči tuto Pópovu knihu vydal, kterážto veršův míra s vznešeným téhož spisu obsahem nejlépe se mi srovnávatí zdála. Řídil pak sem se v skládání svých hexametřův těmi pravidly, které nám p. prof. Jungmann v své Slovesnosti na stránce XXVIII. vystavil.⁶

V nadväznosti na poznanie tohto Tablicovho názoru, Lenka Rišková zopakovala, že výraznejší vplyv na Tablicovo odstúpenie od sylabotonizmu ako *Počátkové mala Jungmannova Slovesnost* (1820), a navrhla „členiť“ vývin Tablicových literárnych a estetických názorov na obdobie *puchmajerovské* (do roku 1820) a následne obdobie *jungmannovské*.⁷

Prozodická podoba básní Bohuslava Tablica korešpondovala s diskusiami o vhodnej prozódii pre literárny jazyk Slovákov. Tablic viedol zápas medzi formou a obsahom svojich textov. Svojimi časomernými textami chcel konzervovať poetiku klasicizmu a systematickosť svojich mladých rokov. Literárnosmerový synkretizmus, ktorý bol súčasťou jeho tvorby, ale naštartoval aj synkretizmus názorov, ktorý sa už nedal zastaviť.

PaedDr. et PhDr. Peter Mráz, PhD.
Stredná odborná škola, Holíč
mraz13@post.sk

¹ ČERVENKA, Miroslav: *Metrické systémy novočeského básnictví v evropských souvislostech*. Estetika, 2002, roč. XXXVIII, s. 226.

² TABLIC, Bohuslav: *Umění básniřské, které ve francouzském jazyku Boileau Despreaux ve čtyřech zpěvích složil*. Budín 1832, nepag.

³ TABLIC, Bohuslav: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín 1831, nepag.

⁴ TANCER, Jozef: *Paměť a kánon. Apológia literárnych suvenírov*. OS, 10, 2006, č. 1-2, s. 38.

⁵ BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic (1769 – 1832)*. Bratislava 1974, s. 33.

⁶ TABLIC, Bohuslav: *Anglické Múzy v česko-slovenském oděvu*. Budín 1831, nepag.

⁷ RIŠKOVÁ, Lenka: *K formovaniu Tablicových literárnych názorov*. Slovenská literatúra, 54, 2007, č. 5, s. 365.

DEDIKÁCIE A MOTTÁ V TEXTOCH BÁSNÍ BOHUSLAVA TABLICA

Príležitostné básne z prvej polovice 19. storočia sú v ostatnom čase v zornom poli literárnej vedy.¹ Stali sa zaujímavé ako podnet pre výskum literárneho života v konkrétnom čase a priestore,² pre svoju žánrovú špecifickosť sa stali aj predmetom záujmu didaktiky slovenskej literatúry.³

V prvých decéniách 19. storočia v tvorbe príležitostnej poézie zanechali svoju stopu dvaja po česky píšuci básnici, Juraj Palkovič a Bohuslav Tablic.⁴

Biblickou češtinou píšuci evanjelický kňaz Bohuslav Tablic (1769 – 1832) svoje príležitostné texty štylizoval ako sakralizovanú obeť, čo vyjadril akronymným „podpisom“ *oBěTovaný*. Viaceré zo svojich príležitostných básní vydal ako samostatnú tlač, mnohé vyšli v štvorzväzkovom výbere z jeho tvorby s názvom *Poezye* (1806 – 1812).

Tablicova príležitostná poézia sa vyznačuje rozsiahlou dedikáciou, teda obsahovo premyslene skomponovaným venovaním. To je často doplnené kryptogramom vo forme chronostichu. Ten je umiestnený v texte dedikácie alebo za textom skladby. Má podobu časomerného chronostichu (napr. chronostich básne *Junina Oběť* znie *VLMV, I LinC, I VIDEň, I Brno, I Prešporek ješele rVkaV VitleznaV Bonapart VibojoVaL*, chronostich básne *Lidomil veršem vyobrazený* má podobu *Witel Wlastl MILá WeLlkého biskVpa sLaWně: / knlže, I blskVpe náš, DlaVho, I šťastně panVj! resp. ArCiblskVpstWIM zWeLeben jest RVDnal sLaWně / TaVtoť po Wěstl naše se těš z jara Wlast*).⁵

Tablic venoval všetky zväzky *Poezyí* svojim podporovateľom, a to Michalovi Žarnocaymu (*Poezye I, II*) a Jiřímu Zmeškalovi (*Poezye III, IV*). Dva razy sa k nim prihovára prózou (k Žarnocaymu v prvom a k Zmeškalovi v treťom zväzku *Poezyí*), dva razy príležitostnou poéziou. Texty oboch básní uviedol rozsiahlou dedikáciou.

Dedikovanie nebolo len údajom o adresátovi, neboli to len srdečné slová vďaky, ale „byli to texty obsažné, prokomponované, rétoricky umě propracované“⁶. Takýmto textom sa nám javí byť báseň *Vysoce Urozenému Pánu, Panu Jiřímu Zmeškalovi z Domanovic Dvoru jeho cýs. král. Milostí Duvěrnému, Sl. Stolic Oravské, Liptovské, Zvolenské, Těkovské a Hontské tabule soudní přednímu Assessorovi, Pánu v Leštínách, Srněčím, Osadě, Staré Bocy, Kostelních Moravých, Krškanech, Dolních Šipicých a na Pírovském &c. &c. Pánu a Patronu mně milostivě příznivému* (*Poezye IV*, 1812).⁷

¹ Příležitostnej poézii je v ostatnom čase venovaná pozornosť v štúdiách RIŠKOVÁ, Lenka: *Význam příležitostnej poézie v dejinách slovenskej literatúry*. In: *Fraktál*, 2019, roč. 2, č. 2, s. 76 – 80, resp. RIŠKOVÁ, Lenka: *Význam příležitostných tlači vo vývinovom procese slovenskej literatúry: príležitostná báseň ako médium estetickej kultivovanosti čitateľa*. In: *Kniha 2017: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Slovenská národná knižnica 2017, s. 82 – 93.

² Porovnaj monografiu KAMENČÍK, Marián: *Vďačná pamiatka fraštickému richtárovi*. Hlohovec: Ex libris ad personam Hlohovec 2012, 256 s.

³ Bližšie MIHALKOVÁ, Gabriela: *Podoby slovenského literárneho romantizmu*. Prešov: Vydavateľstvo PU 2017, s. 211 – 217.

⁴ Příležitostnej poézii Juraja Palkoviča sa venuje BRAXATORIS, Martin: *Príležitostná básnická tvorba Juraja Palkoviča v kontexte bádateľského záujmu Ruda Brtáňa o kultúrne dedičstvo Gemera a Malohontu*. In: *Gemer – Malohont. Vedecký časopis o kultúre regiónov na Slovensku*, 2018, roč. 2, č. 2, s. 87 – 117. Dostupné na <http://csr.sk/wp-content/uploads/2019/01/CSR-Volume-2-2018-2.pdf>

⁵ Porovnaj komentovaný prepis básne v štúdii RIŠKOVÁ, Lenka: *Tablicova báseň Alexandrovi Rudnayovi*. In: *Príležitosti príležitostnej poézie*. Ed. Marián Kamenčík. Trnava: UCM 2013, s. 38 – 69.

⁶ STICH, Alexandr: *Lenhart*. In: LENHART, Václav Eliáš: *Zkušené naučení k velmi potřebnému již za našich časů osetí lesův* ...Praha: ČZU 2003, s. 135.

⁷ TABLIC, Bohuslav: *Poezye. Od Bohuslava Tablice. Díl čtvrtý*. Vacov 1812, str. c – h. Odtiaľ citujeme.

Básnik v nej svojmu patrónovi ukazuje ako *Národové pospíchajú / V přeslavný chrám pověsti, / Za velkou čest pokládají / Vlasti skončit neřesti* (str. c). Zastavujúc sa u najvýznamnejších národov Európy mu dokladá, že *Francouzové k slávě běží / Cestou zbroje, umění ... Angličané uměními / Nad Neptunem panují ... Germánye v zříceninách / Uměními stkvěje se ... Rus a Polák na půlnocy / Šíří pole známosti ... Maďar chvátá se vši mocý / K cyli osvícenosti* (str. d) a dostáva sa ku kľúčovým otázkam svojho zamýšľania sa:

*Máli Slovák zahynouti
V těžkém bludů vězení,
Nemáli ho oblesknouti
Nikdy slunce umění?*

*Slušnéli jest držeti ho
V věčné neumělosti?
Zdali hřích jest polámat jho
Pověř, bludů temnosti?*

(str. e)

Tablic pozná odpovede na svoje otázky. Keďže *původ světla věčný / Přeje světu celému* (teda Pán Boh), on, básnik, *Pravdy, ctitel její vděčný* (str. e) – mu vzdáva vďaku a obeť. Uvedomuje si, že *Jeho pravda osvětluje / Města, vsy y krajiny. // Mrakem bludů zatemnovat / Rozum bídné chudoby, / Jestli' nebi odporovat, / Práhat lid v jho poroby* (str. f) a v autobiograficky ladenej pasáži si vytyčuje svoj básnický i životný cieľ:

*Ržíši bludů, pověř bořit,
Šířit pole umění,
Jestli' světu štěstí tvořit,
Proudy stavit trápení.*

(str. f – g)

Keďže Tablic píše dedikačnú báseň, ďakovnú a prosiacu o budúcu podporu zároveň, pohybuje sa na hrane možnosti čítať ním napísaný text raz ako príhovor k Bohu, večnému Svetlu, raz ako príhovor k Jiřímu Zmeškalovi, svojmu pozemskému patrónovi v oblasti vydávania kníh. Dvojakým je aj príhovor k pomyselnému adresátovi básne: *Nu! Ty, Pane, zapuzuješ / Škodných bludů temnosti, / Jasně světlo rozšiřuješ / Užitečné známosti* (str. g). Tablic svojmu mecenášovi predkladanú báseň „neobetuje“ v mene svojom, hoci sa pod jej text podpísal, ale v mene „Slávie“: *Slávia Ti obětuje / Za to nesmrtnou čest, / Krásnýť věnec ofěruje, / V vděčném srdcy uvit jest* (str. h) a zdôrazňuje, že nie on, ale *Múza chtíc se vděčit Tobě / Těchtot' písni podává, / V radostné y smutné době / Oddaná Ti zůstává* (tamže), čím sa Tablic dištancuje od osoby svojho mecenáša a svoju báseň, hoci prestúpenú programom práce na rozvoji vzdelanosti, posúva do všeobecnej a nadčasovej roviny.

Fakultatívnu zložku Tablicových príležitostných básní bývajú texty, obsahujúce historické, geografické či životopisné dáta, majúce vzťah k adresátovi. Tieto zväčša prozaické texty sú buď súčasťou poznámkového aparátu k textu jeho príležitostnej básni (napr. skladby *Radostné IUBILÆUM*, 1823), alebo od nich samostatne odčleneným oddielom (napr. básne *Lidomil veršemi vyobrazený*, 1820). Životopisy adresátov boli autorom ponímané ako doplnok básnického textu. Tablic naznačil fakultatívny charakter životopisu adresáta k textu príležitostnej básne nielen jeho prozaickou formou a grafickým odčlenením, ale aj textologicky: napr. opis života Alžbety Mayerovej z tlače separátne vydanéj básne *Popelu Mnohovážné a Šlechtné Matrony Paní Alžběty Brodské, Mnohovážného a*

Slovutného Muže Pana Pavla Mayera, Sv. Kr. Města Skalice Perceptora, úpřimné Manželce L. P. 1803. dne 9. Června v K. P. v Modře sesnuté, od Skalických Přátel oBěTováno (1803) nebol pri opätovnom publikovaní tejto básne pod názvom *Na smrt Alžběty Mayerové roku 1803 dne 9ho června zesnulé* (*Poezye II*, 1807, s. 66 - 68) do kontextu zbierky *Poezye* zaradený.

Nezáväznou, napriek tomu častou súčasťou príležitostných básní Bohuslava Tablica sú aj úvodné mottá k ich textu. Majú podobu:

1. originálnych citátov z diel inonárodnej literatúry
 - a) verše z Ovidia sú mottom básne *Junina oběť. Matějovi Abafimu když s Zuzanou Boborovou do stavu manželského vstupoval oBěTovaná* (1806),
 - b) úryvok z Ovidiovej básne je aj mottom oslavnej skladby *Lidomil veršem vyobrazený. K oslavení Instalací Alexandra Knížete z Rudna vytlačený* (1820),
 - c) citát z prvej knihy Horatiových *Satír* je mottom epithalamia *Zuzana Babilonská. Zpěv Skalickým Zuzanám oBěTovaný* (1803),
 - d) výňatok z Juvenálových *Satír* je mottom príležitostnej skladby *Cýrkví evanjelických Baňského okolí lodíčka* (*Poezye III*, 1809),
 - e) úryvok zo *Satír* Aula Persia Flacca (Tablic autora signuje skratkou *Persius Sat. 2*) je mottom skladby *Dva Zpěvy Danyeli Krudimu* (1802),
 - f) výňatok z Cicerovej reči sa stal mottom práce *Radostné IUBILÆUM aneb Padesáteletí kazatelského ouřadu Pavla Šramka* (1823),
2. úryvkov z diel česko-slovenskej literatúry
 - a) slová J. A. Komenského sú mottom skladby *Zlaté Poutko Novomanželům Ondřejovi Vengerickému a Johanně z Poleřeky oBěTované* (1803),
 - b) výrok českého humanistu Viktorýna Kornelia ze Všehrd (1460 – 1520), autora právnických spisov *O práviech, súdiech i dskách země české knihy devatery*, je mottom básne *Dv. P. Janovi Seberinimu* (*Poezye IV*, 1812),
3. veršov Tablicových prekladov,
 - a) z diela anglického preromantického básnika Edwarda Younga v básňach *Popelu Alžběty Brodské Pavla Mayera, Sv. Kr. Města Skalice Perceptora, úpřimné Manželce oBěTováno* (1803) a *Elegie na smrt D. P. Pavla Ježoviče nad rakví v Sobotišťském chrámě od oltáře říkané* (*Poezye II*, 1807),
 - b) z Horatiových *Ód* v básni *Na odchod U. P. Zuzany Laučkové a její dcerušky ze Skalice* (parafráza; *Poezye II*, 1807).

Podobne ako napr. Juraj Palkovič v zbierke *Muza se Slovenských hor* (1801),¹ aj Tablic sa v úvode svojich diel prihovára čitateľovi predhovorom. Predslov, majúci podobu osvieteniského exkurzu do antickej mytológie, sa nachádza aj vo vydaní príležitostnej básne *Zlaté Poutko Ondřejovi Vengerickému oBěTované* (1803) pod názvom *Něco k vysvětlení tohoto zpěvu*. V podobe poznámky k textu sa stal aj súčasťou jej publikovania v zbierke *Poezye II* (1807). Uvedené neplatí o mottách k textom príležitostných básní. Ak bol text separátne vydané skladby pretlačený aj v zbierke *Poezye*, bol uverejnený bez motta z pôvodiny, napr. skladby *Zlaté Poutko Ondřejovi Vengerickému oBěTované* (*Poezye II*, 1807) a *Popelu Alžběty Brodské oBěTováno* (*Poezye II*, 1807) sú súčasťou Tablicovej zbierky už bez mott z Komenského resp. z Younga.

Na záver si pripomeňme, že príležitostná poézia Bohuslava Tablica je integrálnou súčasťou jeho básnického odkazu. Vykazuje afinity s básnikovou prekladovou i pôvodnou tvorbou. Vloženými prekladmi ju poetologicky oživoval, prepracúvaním aktualizoval. Barok, rokoko, klasicizmus i preromantizmus mu poskytujú paletu, z ktorej čerpá impulzy pre svoje texty. Smerovaním k preromantizmu Tablic naplňa dobovo najaktuálnejšie nároky kladené na literárnoestetickú kvalitu príležitostných textov. Mnohé z nich sú, pravda, len predstupňom jeho známejších prác (napr. básní *Svobodné volení; Pláč starce, Užívání života, Spisovatel*), viaceré už spĺňajú aj prísnejšie poetologické

¹ Súčasný čitateľ má možnosť spoznať túto zb. básní v jej novom vydaní PALKOVIČ, Juraj: *Muza ze slovenských hor*. Editorka textovej časti, autorka komentárov a štúdií Lenka Rišková. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV 2016, 305 s.

kritériá (najmä Zuzana Babilonská). Mnohé znaky charakteristické pre Tablicovu poetiku nachádzame aj v jeho príležitostnej tvorbe, mnohé len v nej.

PaedDr. et PhDr. Peter Mráz, PhD.
Stredná odborná škola, Holíč
mraz13@post.sk

HISTORICKÝ VÝVOJ ČASOPISOV VO SVETE

Časopisy v začiatkoch – 17. storočie

Časopisy sa začali vyvíjať takmer súbežne s novinami, t. j. od 17. storočia. Prvý titul, ktorý možno považovať za časopis, je *Erbauliche Monaths-Unterredungen*, resp. *Povznášajúce mesačné rozpravy* (nemecký časopis, ktorý vychádzal v rokoch 1663 -1668). V roku 1665 vznikol francúzsky časopis učencov *Le Journal des Sçavans* (ide o prvý vedecký časopis vôbec, titul pôsobil na časopiseckom trhu do roku 1792 a v tom istom roku sa objavil anglický *Philosophical Transactions of the Royal Society*, resp. časopis s názvom *Filozofické záspisy kráľovskej spoločnosti*). Periodikum bolo vydávané až do roku 1887 a tematicky bolo zamerané vedeckým smerom – oblasťou záujmu boli najmä prírodné vedy, ale aj filozofia, literatúra či aktuálne trendy v sfére umenia. Z pohľadu cieľového čitateľa išlo o periodiká určené intelektuálnej verejnosti (vzhľadom na fakt, že obsahy časopisov disponovali vysokou mierou odbornosti). Tematicky rôznorodejší obsah (než v prípade prvých časopiseckých publikácií), na ktorom sa podieľalo viacero autorov, priniesol zábavný časopis *Le Mercure galant* (de France) – ktorý vznikol v roku 1672. Venoval sa témam z oblasti literatúry, divadla či napr. témam zo súdnych pojednávaní. Zábavne ladený titul sa stal akousi predlohou pre ostatné európske časopisy, ktoré sa inšpirovali jeho formálnym prevedením. Koncom 17. storočia (v roku 1693) začal vychádzať v Londýne prvý ženský časopis *The Ladies Mercury*. Časopis sa špecializoval na témy: svadba, láska, vystupovanie v spoločnosti či móda a obliekanie (t. j. výlučne typicky ženskými témami). Vznik časopisu pre ženy bol z nášho pohľadu významným míľnikom v procese postupného zrovnoprávňovania žien v spoločnosti. I keď o vyššie uvádzaných tituloch uvažujeme ako o časopisoch, pôvodne boli označované pojmom *periodiká*¹ - širší pojem združujúci noviny aj časopisy, tzn. pravidelne vychádzajúce publikácie.

Časopisy v 18. storočí

18. storočie je považované za „zlatý vek časopisectva“. V tomto období totiž došlo k značnému rozmachu časopisov. Ich úspešnosť bola podmienená časopiseckými obsahmi, ktoré začali od druhej polovice 18. storočia rozširovať myšlienky osvietenstva. Pre časopisy vychádzajúce v období „éry zlatého veku“ časopisov bola typická ich druhová rozmanitosť - publikovali sa tituly vedecké, resp. učené, (historicko)-politické, zábavné či tzv. moralistické týždenníky (zmieňované časopisecké typy

¹ BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina: Eurokódex, 2009, s. 115-116. NIKOLA: *History of the magazines*. [online]. [2018-12-08]. Dostupné na: <<http://www.magazinedesigning.com/history-of-the-magazines/>>. VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 69-79.

vznikli už v 17. storočí – najmä v jeho poslednej tretine). V 18. storočí sa okrem univerzálnejšie ladených titulov (napr. časopisov so zábavným obsahom) rozšíril aj počet špecializovaných časopisov. Ako príklad možno uviesť špecializované literárne, umelecké či divadelné časopisy, prípadne časopisy, ktoré sa tematicky zameriavali na hudbu (začali sa formovať približne od polovice 18. storočia). Z vedeckej oblasti pretrvávalo i v 18. storočí vydávanie časopisov *Le Journal des Sçavans* a *Philosophical Transactions of the Royal Society*. Pre uvedené periodiká bolo charakteristické, že sa zameriavali na viacero vedných disciplín súčasne. V priebehu 18. storočia sa však začali vytvárať i špecializované vedecké tituly, ktoré sa napr. špecifikovali len na oblasť prírodných vied, medicíny, teológie, práva, histórie, filozofie, ekonómie a pod. Práve obsahy niektorých vedecky ladených titulov v sebe zahŕňali vyššie uvádzané myšlienky osvietenstva (príkladom je titul *Berlinische Monatsschrift* vychádzajúci v rokoch 1783 - 1796, kde bola publikovaná známa esej od Immanuela Kanta – *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?*, v ktorej filozof poukazoval na osvietenskú podstatu). Úspešným nemeckým literárnym titulom bol v 18. storočí *Allgemeine Literatur-Zeitung* (vydávaný v rokoch 1785-1849¹), do ktorého prispievali filozofi i známe literárne osobnosti (spomenieme napr. filozofa Immanuela Kanta či spisovateľa Friedricha Schillera). Z pohľadu zábavných časopisov bol pre 18. storočie prelomovým anglický *The Gentleman's magazine* (vychádzajúci v rokoch 1731 - 1907). V názve tohto zábavného titulu sa po prvý raz vyskytlo pomenovanie *magazine*, resp. *magazín* (pochádza z arabského slova²), ktoré významovo odkazuje na vojenský sklad. Použitím slova *magazín* sa zdôraznila skutočnosť, že sa časopis venoval širokému záberu tém (informoval o parlamentných novinkách, publikoval básne, stĺpčky, venoval sa témam politiky, prírodných a iných zaujímavostí až po kuchárske recepty). V závislosti od faktu, že bol prvým magazínom, ktorý disponoval značnou tematickou rozmanitosťou, sa stal inšpiráciou pre vydavateľov zábavných časopisov vo Veľkej Británii i napr. v USA, kde vo Philadelphii vznikli v roku 1741 časopisy *The General Magazine and Historical Chronicle* a *The American Magazine* (pojem *magazín* sa teda v prípade zábavných časopisov rýchlo udomácnil). Z moralistických týždenníkov (radia sa medzi zábavné časopisy, no zároveň poukazujú na morálku a morálne hodnoty) vychádzajúcich na začiatku 18. storočia spomenieme napr. britské tituly *The Tatler* (časopis vychádzal v rokoch 1709-1711) a *The Spectator* (vydávaný v rokoch 1711-1712 a 1714). V 18. storočí bol tiež nárast (historicko-)politických časopisov. Ich rozširovanie bolo zapríčinené narastajúcou potrebou vzdelanej verejnosti – meštianstva, zistiť čo najviac o tom, ako funguje štát, čo sa deje vo vojnách, o intrigách zo strany vlády, o rôznych podujatiach a škandáloch na kráľovskom dvore. Medzi reprezentantov tohto časopiseckého typu patrí napr. nemecký titul *Europäische Fama* (publikovaný v rokoch 1702-1735). Rovnako ako v 17. storočí i v 18. storočí sa eviduje výskyt časopisov pre ženy, no zároveň vznikali aj časopisy pre deti a mládež. 18. storočie je významné i vzhľadom na fakt, že tvorcami ženských časopisov už neboli výlučne muži, ale na ich tvorbe sa začali podieľať aj ženy. Vo Francúzsku v čase osvietenstva dokonca vznikol titul, ktorý viedla žena – pani de Beaumer - išlo o francúzsky *Journal des Dames* (vznikol v roku 1759). Zameriaval sa na ochranu práv žien.³

Časopisy a ich rozmach v 19. storočí

Do konca prvej polovice 19. storočia mohlo byť pre čitateľov rozpoznanie (na základe formálneho prevedenia) časopisov od novín v skutku náročné. Postupne sa však časopisy začali vzhľadovo viac diferencovať. Prejavovalo sa to napr. vo využívaní kvalitnejšieho papiera (odhliadnuc od výnimiek), časopisy disponovali pevnejším papierovým obalom – často obsahoval pestrý obrazový materiál (najmä v prípade časopisov so zábavným charakterom), na rozdiel od novín boli časopisy zviazané a mali menší formát, z pohľadu počtu strán boli rozsiahlejšie a pod. Rovnako ako v 18. storočí i pre 19. storočie platí, že existovalo veľké množstvo rôznych typov časopisov. Svojich čitateľov mali

¹ BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina : Eurokódex, 2009. s. 116.

² NIKOLA: *History of the magazines*. [online]. [2018-12-09]. Dostupné na: <<http://www.magazinedesigning.com/history-of-the-magazines/>>.

³ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 69-149.

vedecké a odborné časopisy, rovnako tiež kultúrne, literárne a umelecké časopisy, politické časopisy, ženské a módne časopisy (v 19. storočí prešli značným rozvojom), detské a mládežnícke, no objavovať sa začali i napr. mužské (ich profilovanie je typické skôr pre 20. storočie) a športové časopisy. Pre časopiseckú tlač 19. storočia je však najviac príznačný vznik kategórií rodinných časopisov a ilustrovaných magazínov či časopisov humoristických (využívajúcich karikatúry).¹

V súvislosti so vznikom nových odborov a disciplín vo vedeckej sfére sa začali v priebehu 19. storočia utvárať aj ďalšie špecializované vedecké tituly (napr. z oblasti strojnictva, chémie, farmácie, etnografie, archeológie a pod.). Tieto časopisy vychádzali zväčša na pôde akadémií či univerzít a boli významným prostriedkom komunikácie medzi vedcami a odborníkmi v danej oblasti rozptýlenými po celom svete. Témy kultúry, literatúry a umenia boli pre 19. storočie rovnako dôležité ako v prípade 18. storočia, kedy boli práve časopisy s touto tematikou významným prostriedkom šírenia myšlienok osvietenstva. V 19. storočí sa skupina kultúrnych, literárnych a umeleckých časopisov primárne zameriavala na literárne témy, na úlohy a formy literatúry, ale aj na umenie. Prispievatelia do časopisov tiež reflektovali problematiku nových škôl a prúdov, ktoré sa v tomto období formovali. V 19. storočí bol v Európe najvýznamnejším a najslávnejším literárnym francúzskym časopisom *Revue des deux Mondes*, ktorý vznikol v roku 1829 a vychádza dodnes (prispievateľom do časopisu bol napr. spisovateľ Honoré de Balzac). Z predstaviteľov nemeckej časopiseckej scény možno spomenúť časopis *Simplicissimus*, ktorý vznikol koncom 19. storočia (v roku 1896 a na trhu tlače pôsobil do roku 1944). Titul bol špecifický najmä svojou politickou satirou, resp. výsmechom smerom k „vilémovskému Nemecku“ (vzhľadom na fakt, že obsahuje prvky satiry, ho radíme aj medzi humoristické časopisy, ktorými sa budeme zaoberať nižšie). Z reprezentantov britských časopisov sem zaraďujeme napr. *The Edinburgh Review* (1802 - 1929) a z pohľadu literárnej časopiseckej tlače v USA sem patrí napr. *The Yale Review* (založený v roku 1819). Politické časopisy mohli vznikať a formovať sa len v krajinách, ktoré presadzovali liberalizmus (režim, ktorý presadzoval slobodu – vrátane politickej slobody). Z pohľadu reprezentantov francúzskych politických titulov sem zaraďujeme napr. *La Minerve*, alebo *Le Conservateur*. V USA je dodnes vychádzajúcim týždenníkom *The Nation* (vydávaný od roku 1865), v prípade Veľkej Británie spomenieme napr. úspešný *The Spectator* (publikovaný od 1828 - dodnes). Z nemeckých predstaviteľov politických časopisov sem radíme napr. *Preussischer Jahrbücher* (1858 - 1935). 19. storočie sa stalo obdobím, kedy sa vyformoval aj časopisecký typ, tzv. humoristických časopisov. Vo svojich obsahoch (textových i vizuálnych resp. obrazových materiáloch – spomínané karikatúry) využívali prvky humoru, komickosti, sarkazmu či satiry resp. výsmechu. Témami časopisov tohto druhu boli najmä politika a politici, ktorí neboli v spoločnosti obľúbení, preto bola na nich zacielená pozornosť v negatívnom zmysle slova. Spomínané časopisy sa zároveň zaoberali aj kritizovaním dobových morálnych hodnôt. Predpokladom vzniku humoristických časopisov teda bol, rovnako ako v prípade časopisov politických, liberalistický režim zahrňujúci politickú slobodu (v opačnom prípade by si časopis nemohol dovoliť otvorene kritizovať či zosmiešňovať politický systém alebo politikov). Príkladmi humoristických časopisov sú francúzsky *La Caricature* (1830 - 1843), anglický *The Punch* (vydávaný v rokoch 1841 - 1992, neskôr bol obnovený, no definitívne zanikol v roku 2002), americký *The Harvard Lampoon* (založený v roku 1876 a vychádzajúci dodnes) či spomínaný nemecký titul *Simplicissimus* a pod.² Zo slovenských reprezentantov sem patrí titul *Černokňažník*, ktorý vznikol v Budíne v roku 1861 (zakladateľom bol Viliam Paulíny-Tóth).³

Nová etapa masového šírenia časopisov

Ilustrované magazíny, rodinné a ženské časopisy tvoria spomedzi časopiseckej tlače skupinu priekopníkov, ktorým sa ako prvým podarilo dosiahnuť veľmi vysoký (na vtedajšiu dobu) - masový náklad (predovšetkým v Spojených štátoch amerických). Hlavným predpokladom záujmu, zo strany

¹ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 146-147.

² VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 147-152.

³ BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina : Eurokódex, 2009. s. 117.

čitateľov o spomínané skupiny časopisov, bola ich nízka cena - na konci 19. storočia sa v USA pohybovala cena za jeden výtlačok okolo 10 centov, čím sa tieto periodiká stali dostupnejšie a zaujímavejšie aj pre bežných ľudí, pre masu.¹ S. Brečka uvádza, že: „Túto cenovú redukciu umožnil lacnejší papier, nižšie náklady na tlač, poltónová chemigrafia, ktorá začiatkom 90. rokov vystriedala oveľa drahšie drevorytiny a kovorytiny.“² Vydavatelia si mohli dovoliť znížiť ceny za výtlačky i vďaka výrazne zredukovanému poplatku za distribúciu titulov, no zároveň aj vďaka novému trendu reklám, ktoré sa stali bežnou súčasťou mnohých časopisov.³ Na druhej strane evidujeme časopisy, ktoré vo svojich obsahoch dlhý čas neuverejňovali inzerciu ako prostriedok zisku. Príkladom je titul *Readers Digest* (časopis založený v prvej tretine 20. storočia, reklamu nepublikoval do roku 1955). Vo všeobecnosti možno povedať, že biznis s predajom reklamného časopiseckého priestoru inzerentom sa začal naplno realizovať od roku 1890, kedy bola zriadená prvá reklamná agentúra.⁴

Rodinné časopisy a ilustrované magazíny sa teda začali formovať v 19. storočí – presnejšie v jeho druhej tretine. Čitateľskú verejnosť upútavali zaujímavým textovým i vizuálnym prevedením (narábali tiež s množstvom ilustrácií). Už zo samotného prívlastku *rodinné* časopisy vyplýva, že boli zostavované tak, aby zaujali každého člena rodiny, od detí po prastarých rodičov. Do tejto skupiny časopisov patria napr. britský týždenník *The Mirror of Literature, Amusement and Instruction* (vychádzajúci s prestávkami v rokoch 1822 - 1849) či britský mesačník *The Cornhill Magazine* (1860 - 1975). Uvádzané časopisy začali v pravidelnom intervale uverejňovať romány na pokračovanie, čo bolo v 19. storočí časopiseckou novinkou. Z predstaviteľov titulov publikovaných v USA sem zaraďujeme napr. *The Knickerbocker or New York Monthly Magazine* (vydávaný v rokoch 1833 - 1865) alebo nemecký *Die Gartenlaube* (vytvorený v roku 1853), ktorý dosiahol spomedzi časopisov ako prvý masový náklad – 400 000 výtlačkov. Ilustrované magazíny sa začali na trhu tlače objavovať až v poslednej tretine 19. storočia. Už z ich názvu vyplýva, že disponovali obsahmi, ktoré boli spestrené početnými ilustráciami, resp. obrázkami zachytávajúcimi rôzne udalosti, ale aj karikatúrami a ku koncu 19. storočia aj fotografiami. Prvými priekopníkmi z tejto skupiny magazínov boli *The Illustrated London News* (vznikol v roku 1842) a francúzsky titul *L'Illustration* (vydávaný v rokoch 1843-1944), ktorý publikoval ako prvý magazín vôbec farebnú fotografiu (v roku 1907). Z obrázkových časopisov vydávaných v USA možno spomenúť napr. *Harper's Magazine* (mesačník, publikovaný od roku 1850 - dodnes), alebo *Harper's Weekly* (1857 - 1916). Z nemeckých ilustrovaných magazínov uvedieme napr. *Berliner Illustrierte Zeitung* (1892-1945). Rozmach časopiseckých titulov pre ženy a módnych časopisov prebiehal počas 19. storočia (presnejšie v jeho poslednej tretine) najmä v USA. Ženské tituly sa tematicky zameriavali napr. na módné trendy, dizajn, známe osobnosti, na domácnosť, životný štýl a zdravie a pod. Úspešnými reprezentantmi tohto druhu časopisov sa v Spojených štátoch v 19. storočí stali napr. tituly *Woman's Home Companion* (vznikol v roku 1873), *Ladies' Home Journal* (zriadený v roku 1883 - časopis, ktorý vďaka extrémne nízkej cene (5 centov za kus) dosiahol v roku 1900 náklad vyše milión výtlačkov), časopis *Good Housekeeping* (prvý raz publikovaný v roku 1885) či dodnes vychádzajúci veľmi populárny magazín *Vogue* (založený v roku 1892) – neskôr bola jeho pôsobnosť rozšírená aj v rámci európskych krajín, módný magazín začali v prvej tretine 20. storočia vydávať napr. vo Francúzsku, Veľkej Británii či Španielsku.⁵ Od roku 2018 sa začal titul *Vogue* vydávať dokonca v československej verzii.

¹ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 155.

² BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina : Eurokódex, 2009. s. 118.

³ BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina : Eurokódex, 2009. s. 117-118.

⁴ NIKOLA: *History of the magazines*. [online]. [2018-12-12]. Dostupné na:

<<http://www.magazinedesigning.com/history-of-the-magazines/>>.

⁵ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 152-155.

Časopisy v ére nových masovokomunikačných prostriedkov - 20. storočie

20. storočie sa spája s príchodom filmu, rozhlasu a neskôr televízie ako nových masovokomunikačných prostriedkov. Tlač teda začala mať, ako dovtedajší jedinečný a exkluzívny prostriedok masovej komunikácie, konkurenciu. V prípade časopisov prišiel skutočný konkurent až v podobe televízneho vysielania. Inzerenti sa začali aktívne zaujímať aj o televíziu – ako nový prostriedok masového šírenia obsahov, čo v značnej miere ohrozovalo časopisecké tituly, pre ktoré bola uverejňovaná reklama častokrát výrazným zdrojom ich financií. Z formálneho hľadiska je pre časopisy 20. storočia typická farebnosť stránok (odhliadnuc od možných výnimiek) – s cieľom upútať pozornosť čitateľskej verejnosti a využívanie papiera vyrobeného z kvalitného materiálu. Typológia časopisov sa aj v 20. storočí naďalej rozširovala. Evidovali sa tri skupiny časopisov. Prvou boli časopisy určené širokej čitateľskej verejnosti (tituly disponujúce univerzálnejším, z pohľadu percepcie nenáročným - predovšetkým zábavne ladeným obsahom, šírili sa masovo). K nim sa zaraďovali obrázkové magazíny, výberové časopisy, časopisy ekonomické, programové časopisy, spravodajské týždenníky, časopisy určené ženám, mužom, deťom a mládeži, ale aj starším ľuďom – seniorom. Druhú skupinu tvorili časopisy špecializované na určitú oblasť záujmu (napr. šport, cestovanie, turistika, film, hudba a pod.). Tituly, ktoré patrili do tejto skupiny, tiež dosahovali veľký (masový) náklad. Treťou, nemenej významnou skupinou, vzhľadom na fakt, že sa formovala od začiatku publikovania prvých časopiseckých titulov, je skupina odborných časopisov. Cieľových čitateľov tvorili odborníci v istej oblasti záujmu – patrili sem napr. umelecké, literárne, vedecké časopisy. Rovnako sa sem zaraďovali časopisy určené čitateľom, ktorí sa zaujímajú o špecifickejšiu oblasť – napr. inklinujú ku konkrétnemu športu, koníčku resp. záľube a pod. Predpokladom porozumenia časopiseckých obsahov tohto druhu je čitateľ, ktorý sa danej téme resp. problematike venuje a je o nej dostatočne upovedomený.¹

Dominantným žánrom v obsahu novej skupiny obrázkových magazínov sa v priebehu 20. storočia stala fotoreportáž. Pod uvádzanú kategóriu časopisov patria, napr. americké tituly *Life* (vznikol v roku 1936), dvojtyždenník *Look* (založený v roku 1937) či *Ebony* (zriadený v roku 1945). Z nemeckých reprezentantov uvedieme napr. *Der Stern* (vznikol v roku 1948). Titul publikoval články, ktoré sa zväčša venovali témam spoločenským a politickým – keďže išlo o žáner fotoreportáž, uverejňované obsahy vizuálne zachytávali osobnosti spoločenského života a rôznych politikov. Známym britským obrázkovým protinacistickým a protifašistickým magazínom, ktorý odsudzoval antisemitizmus, bol *Picture post* (publikovaný v rokoch 1938-1957). Vo Veľkej Británii sa po ukončení 2. svetovej vojny začali niektoré obrázkové magazíny vkladať do novinových titulov (napr. do nedeľných vydaní novin). Z francúzskych titulov možno spomenúť parížsky, na oblasť športu orientovaný, obrázkový magazín *Match*.²

V 20. storočí sa po prvý raz objavila skupina tzv. výberových časopisov. Ich obsah tvorili novinárske útvary prevzaté z rôznych titulov (novín či časopisov). Cieľom tohto typu časopisov bolo prilákať pozornosť čo najväčšieho množstva čitateľov, od čoho sa odvíjal aj samotný výber článkov – tematicky išlo o skutočne rôznorodú ponuku textov (venovali sa napr. téme vlády, medicíny, športu, cestovania, filmového priemyslu, podnikaniu a pod.), pozornosť si tiež získavali uverejňovaním kuriózných, nezvyčajných tém. Za priekopníka spomínaného druhu časopisov možno považovať americký *Reader's Digest* (vznikol v roku 1922 a vychádza dodnes). Okrem uverejňovania osvojených článkov, začal časopis publikovať aj vlastné redakčné obsahy (od roku 1933). Titul sa stal v priebehu 20. storočia (najmä od polovice 30. rokov) u verejnosti mimoriadne populárnym, keďže vtedy po prvý raz dosiahol masový náklad – jeden milión výtlačkov. Možno ho považovať za časopis s celosvetovou

¹ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 221-222.

² VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 222-223.

pôsobnosťou – je publikovaný vo viacerých krajinách, v odlišných jazykových prevedeniach a disponuje celosvetovo masovým nákladom.¹

Ekonomické časopisy patria do skupiny špecializovaných titulov, ktoré sa profilovali od 19. storočia (britský titul *The Economist* – vznikol v roku 1843 a je vydávaný dodnes), no ich skutočný rozmach začal až v priebehu 20. storočia, keď vzrástla potreba čitateľov „byť orientovaný“ v sfére ekonomiky trhu. V USA bol v roku 1917 založený *Forbes Magazine*, ktorý je úspešný i v súčasnosti (časopis *Forbes* vychádza i na Slovensku). Z európskych reprezentantov možno spomenúť napr. francúzsky *L'Expansion* (vznikol v roku 1967) či titul *Le Nouvel Économiste* (zriadený v roku 1975). Oba francúzske časopisy vychádzajú dodnes. Predpokladom vzniku programových časopisov bol nástup nových masovo komunikačných prostriedkov – rozhlasu (20-te roky 20. storočia), ale najmä televízie (50.-te a 60.-te roky 20. storočia). Obsahy programových časopisov reflektovali (vtedajšiu) aktuálnu skladbu televíznych programov, predstavovali významné osobnosti televízneho vysielania alebo prinášali hodnotenia filmov či televíznych relácií a pod. Z predstaviteľov, ktorí začali vychádzať v 20. storočí uvedieme napr. francúzsky titul *Télérama* (vznikol v roku 1950), nemecký *Funk Uhr* či americký *TV Guide* (zriadený v roku 1953).²

Typologicky časopiseckou novinkou boli v 20. storočí aj spravodajské týždenníky.³ Formálne sa približovali k časopiseckej produkcii, no obsahovo sa zameriavali na typicky novinové témy - prinášali aktuality (reflektované v týždennej periodicite) zo sféry ekonomiky, politiky, prípadne informovali o rôznych udalostiach z oblasti kultúry. Vo všeobecnosti ich obsahovú náplň tvorila najmä textová časť v zmysle objektívnych článkov o aktuálnych javoch, udalostiach a pod., obrazové prílohy sa tam vyskytovali v menšej miere. Priekopníkom spravodajských časopisov sa stal titul *Time*, ktorý vznikol v USA v roku 1923. Spomedzi ostatných reprezentantov spravodajských týždenníkov spomenieme napr. americký titul *Newsweek* (založený v roku 1933), francúzsky *Le Point* (vznikol v roku 1972), nemecký *Der Spiegel* (zriadený v roku 1947) alebo *Die Zeit*. Predpokladom vzniku prvého spravodajského časopisu *Time* bolo presvedčenie vydavateľov (Henry Luce a Briton Hadden), že nie všetci obyvatelia USA majú, popri každodenných povinnostiach, čas na čítanie novinovej tlače, ktorá vychádzala v dennej periodicite. Preto vznikol časopis *Time* - verejnosti ponúkal v rámci jedného výťažku aktuality, ktoré sa udiali za posledný týždeň.⁴ V začiatkoch jeho pôsobenia na trhu tlače sa inšpiroval spravodajskými obsahmi, ktoré uverejňoval denne vychádzajúci novinový titul *New York Times* (tieto obsahy následne členovia redakcie prevzali, upravili a publikovali v časopise *Time*).⁵ Týždenník sa stal u verejnosti mimoriadne obľúbeným a je populárny aj v súčasnosti. Okrem americkej verzie časopisu *Time*, poznáme aj kanadskú – *Time Canada*, európsku – vychádzajúcu v Londýne - *Time Europe* či čínsku vychádzajúcu v meste Hongkong - *Time Asia*.

Časopiseckej tlači pre ženy sa v 20. storočí darilo. K skupine ženských časopisov s niekoľko desiatok ročnou tradíciou (napr. *Vogue*, *Ladies Home Journal*, *Cosmopolitan* či *Redbook*) sa v priebehu 20. storočia pripojili a teda sa vyprofilovali tituly ako britský *Women's Day* (vznikol v roku 1937), nemecký *Bild der Frau*, americký *Family Circle* (založený v roku 1932), francúzsky časopis

¹ PAYNE, D.: The Age of Mass Magazines, 1900-present. In SLOAN, W. D., STARTT, J. D. (eds.): *The Media in America. A History*. Tretie vydanie. Northport, AL : Vision Press, 1996, s. 478. In BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina : Eurokódex, 2009. s. 120. VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 226.

² VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 225-227.

³ BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina : Eurokódex, 2009. s. 120.

⁴ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 224-225.

⁵ PAYNE, D.: The Age of Mass Magazines, 1900-present. In SLOAN, W. D., STARTT, J. D. (eds.): *The Media in America. A History*. Tretie vydanie. Northport, AL : Vision Press, 1996, s. 479. In BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina : Eurokódex, 2009. s. 121.

Marie-Claire či dodnes populárny titul *Elle* - prvý raz publikovaný v roku 1945.¹ Titul *Elle* (pôvod názvu *Elle* pochádza z francúzštiny a znamená *Ona*) založila Helene Gordon Lazareff. Ako zakladateľka a vydavateľka tohto titulu naň mala obrovský vplyv - pod jej vedením sa z *Elle* stal masovo šírený časopis, napr. v roku 1972 dosiahol náklad 1 milión výtlačkov. Po jej smrti (rok 1988), naopak rapidne klesla predajnosť na približne 370 000 výtlačkov.² *Elle* patrí medzi exkluzívne magazíny, ktoré možno nájsť vo viacerých jazykových prevedeniach. Ide o skutočne celosvetovo známy titul – vychádza vo Francúzsku (kde je jeho pôvod), ale aj napr. v Českej republike, Dánsku, Číne, Rusku, Thajsku, Srbsku, Turecku a pod.

V 20. storočí sa začal profilovať časopisecký typ, ktorý bol zameraný na mužov. Prvým titulom tohto druhu bol americký *Saturday Evening Post*, neskôr tiež vznikli časopisy *Esquire* či *Gentlemen's Quarterly*. Titul *Saturday Evening Post* za svoj úspech vďačí Cyrusovi Curtisovi, ktorý sa ho ujal v roku 1897 (odkúpil ho za 1000 dolárov³) a svojho času (najmä v prvej polovici 20. storočia) patril u verejnosti (najmä u mužskej strednej vrstvy) medzi najobľúbenejšie časopisy s veľmi vysokým nákladom. Výrazný zisk mu priniesla inzercia, v ktorej propagoval produkty automobilového priemyslu v USA. Titul zanikol v roku 1969, kvôli nástupu nového masovokomunikačného prostriedku – televízie.⁴ Televízne vysielanie bolo v 20. storočí dôvodom zániku mnohých časopiseckých titulov.

Pre časopiseckú produkciu 20. storočia je príznačný rozvoj špecializovaných erotických a pornografických titulov. Zo skupiny erotických periodík spomenieme napr. *Playboy* (pôsobiaci na trhu tlače od roku 1953) či *Penthouse*. Medzi pornografické tituly patrí napr. *Hustler* (vznikol v roku 1974).⁵ Všetky tri uvádzané tituly vychádzajú dodnes. Titul *Playboy* je dokonca publikovaný aj v slovenskej verzii.

Pre 20. storočie je typický rozmach v počte časopiseckých titulov venovaných deťom a mládeži. Kreslené seriály na pokračovanie boli charakteristickou črtou časopisov pre deti. Boli to periodiká zábavného rázu. Predstaviteľom tejto skupiny časopisov je americký titul *Boy's Life*, ktorý vznikol v roku 1911. Časopisy pre mládež sa tematicky zameriavali napr. na slávne osobnosti filmovej sféry, na populárnu hudbu, orientovali sa na zábavné témy – tzn. časopisy, prostredníctvom obsahovej náplne, šíрили a predstavovali mladým ľuďom populárnu kultúru. Reprezentantmi časopisov pre mládež sú napr. francúzsky *Ans* (zriadený v roku 1961), americký *Tiger Beat* (vznikol v roku 1965) či nemecký titul *Bravo* (vznikol v roku 1956).⁶ Časopis *Bravo* bol publikovaný aj napr. v českej verzii (no od roku 2015 sa nevydáva).

Bc. Alžbeta Mrázová
Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity Cyrila a Metoda, Trnava
alzbeta.mrazova11@gmail.com

¹ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 227-228.

² NIKOLA: *History of the magazines*. [online]. [2018-12-14]. Dostupné na: <<http://www.magazinedesigning.com/history-of-the-magazines/>>.

³ BREČKA, S. (ed.) a kol.: *Od tamtamov po internet*. Žilina : Eurokódex, 2009. s. 119.

⁴ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 227.

⁵ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 229.

⁶ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 228.

HISTORICKÝ VÝVOJ ČASOPISOV NA ÚZEMÍ ČESKA A SLOVENSKA

Vývoj periodickej tlače na území Česka aj Slovenska je poznačený relatívnym zaostávaním za svetovou produkciou.¹ Vhodným podmienkam pre rozvoj médií na oboch územiach predchádzala spoločenská zmena, resp. prechod od feudálnej spoločnosti k jej modernizácii. Média mali v modernizačnom procese veľmi dôležitú úlohu – pričínili sa totiž o formovanie spoločenského, kultúrneho a politického života spoločnosti.² Možno povedať, že v mediálnom kontexte dochádza na našich územiach (Slovenska a Česka), ku skutočnej modernizácii spoločnosti až približne od druhej polovice 20. rokov 20. storočia. Toto obdobie totiž prinieslo základy pre masovú spoločnosť a masovú kultúru na území prvej republiky, Československa – čo sa prejavilo najmä rozmachom periodickej tlače a rozhlasového vysielania, ktoré začali šíriť svoje obsahy smerom ku masovej verejnosti.³ L. Šefčák a Z. Duhajová považujú obdobie od roku 1918 (vznik prvej Československej republiky) do roku 1968 (obdobie Pražskej jari a vpádu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa), za historický úsek, kedy „sa definitívne narodila moderná slovenská žurnalistika“.⁴

Územia Slovenska a Česka tvorili, s výnimkou 2. svetovej vojny, od roku 1918 do roku 1993 spoločný štát. Aj keď sa v oboch častiach Česko-Slovenska volalo po snahe o vyrovnanie podmienok rozvoja oboch častí republiky, predsa len by sme na Slovensku a v Čechách aj v tomto období našli okrem spoločných čŕt aj črty rozdielne. Príkladom odlišného vývoja môže byť napr. značná hospodárska zaostalosť Slovenska v porovnaní s českým územím.⁵ I napriek tomuto faktoru je medzivojnové obdobie prvej ČSR (1918-1938), z pohľadu vývoja periodickej tlače na oboch územiach, mimoriadne pestrým. Predpoklad pre rozmach novín a časopisov v reflektovanom období tvorili najmä sloboda tlače (odhladnuc od zákonov, ktoré ju obmedzovali) a možnosť jej vydávania aj pre súkromné osoby.⁶ V roku 1920 sa liberálny systém vo vydávaní tlače odzrkadlil v počte novín a časopisov vychádzajúcich v ČSR (vydávaných bolo 2259 titulov). Tendencia ich nárastu pokračovala – v roku 1930 bolo publikovaných až 3933 novinových a časopiseckých titulov.⁷ Najväčšie zastúpenie spomedzi periodík mala tlač politických strán (uvedieme len niekoľko z nich). Okrem tejto mnohopočetnej skupiny boli v ČSR vydávané aj tituly záujmové - zamerané na rôznorodé skupiny čitateľov (vychádzali pod záštitou rozličných spolkov a organizácií – hospodárskych, kultúrnych, spoločenských, cirkevných a pod.).⁸

Z československej časopiseckej produkcie zmieňovaného obdobia spomenieme napr. obrázkový titul s týždennou frekvenciou vychádzania *Star* (časopis zameraný na šport) či *Pražský ilustrovaný zpravodaj*. Detskému a mládežníckemu čitateľovi boli venované týždenníky *Mladý hlasatel* či *Ahoj na neděli*. Populárnym časopisom pre ženy bol dvojtyždenník *Eva*. Z odborných časopisov vychádzalo napr. periodikum *Slovo a slovensnost* (všetky doteraz spomenuté tituly vydával najväčší československý tlačový koncern Melantrich – publikoval najmä tituly Československej strany národnosocialistickej). Československá sociálnodemokratická strana vydávala časopiseckú obrázkovú prílohu zábavného charakteru denníka *Právo lidu* s názvom *Pestré květy*. Komunistická strana Československa vydávala časopisy *Proletárka* či *Spartakus* (okrem uvádzaných titulov strana

¹ Historický vývoj predstavujeme v prílohe A našej práce.

² *Dějiny médií: od Gutenberga k internetu*. [online]. [2018-12-29]. s. 1. Dostupné na: <http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_0_dejiny_medii.pdf>.

³ *Dějiny českých médií ve 20. století: koncepční východiska*. [online]. [2018-12-29]. s. 2. Dostupné na: <http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_2_koncepcni_vychodiska.pdf>.

⁴ ŠEFČÁK, L., DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 1999, s. 3.

⁵ ŠEFČÁK, L., DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 1999, s. 5.

⁶ TUŠER, A.: *Ako sa robia noviny*. Štvrté vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2010. s. 25.

⁷ *Média v období první republiky*. [online]. [2018-12-29]. s. 2. Dostupné na: <http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_4_1R.pdf>.

⁸ TUŠER, A.: *Ako sa robia noviny*. Štvrté vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2010. s. 25.

publikovala rôzne iné časopisy rozmanitého zamerania – teoretické a kultúrne, pre deti a mládež či ženské, kam radíme aj titul *Proletárka*). K populárnym časopiseckým titulom sa v medzivojnovom období radí tiež ilustrovaný týždenník určený ženským čitateľkám *List pani a dívek*, ktorý sa v závislosti od oblasti ČSR, ktorej bol určený, nazýval *Moravanka*, *Pražanka* či *Slovenka* (titul vydávalo vydavateľstvo Rodina). Pod záštitou Hlinkovej slovenskej ľudovej strany v tomto období vychádzali napr. časopisecké mesačníky *Tatranský orol*, *Vatra*, *Rolník* či *Rozvoj*. Agrárna strana vydávala napr. časopis s dvojtyždennou periodicitou *Politika* s podtitulom *Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*.¹

Niektoré časopisecké tituly záujmového charakteru, ktoré však boli pod značným vplyvom uvedených politických strán, sme už vyššie načrtli. Pre doplnenie uvedieme, že zájmová tlač sa podľa zamerania čitateľov členila na tlač náboženskú (napr. titul *Duchovný pastier*), tlač odborársku (dvojtyždenník *Železničiar*), ženskú tlač (mesačník *Živena*), telovýchovnú, športovú a brannú tlač (časopisecký mesačník *Autojournal*), detskú a tlač (napr. časopis *Slniečko*), tlač mládežnícku (ilustrovaný mesačník *Rozvoj*), literárne kultúrne a umelecké časopisy (obnovené boli tituly *Slovenské pohľady* a *Prúdy* a vychádzal napr. mesačník *Kultúra*), tlač humoristicko-satirickú (spomenieme napr. časopis *Koza*, *Šibenica* či titul *Kocúr*). Poslednou skupinou zájmovej tlače je vedecká a odborná tlač (patrí sem napr. *Právny obzor* - najstarší špecializovaný časopis vedeckého zamerania, ktorého publikovanie pretrvalo do súčasnosti, z odborných časopisov, ktoré vznikli v období prvej ČSR spomenieme napr. dvojtyždenník *Slovenské ovocinárstvo*).²

Zvrat v počte a rôznorodosti vychádzajúcich periodík nastal s príchodom mníchovskej dohody a s rozdelením Československej republiky počas 2. svetovej vojny (1939-1945) na Slovenský štát a Protektorát Čechy a Morava. Pre oba štáty bolo príznačné, že došlo k značnému poklesu v počte vydávaných novín a časopisov. V zriadení Protektorát Čechy a Morava na začiatku vojny vychádzalo 2125 titulov periodicky vychádzajúcej tlače. Na jej konci bolo z prvotného počtu zakázaných 1887 periodík. Tlač bola zakazovaná jednak pre dôvody politické, ale aj hospodárske (papier bol počas vojny nedostatkovou surovinou). Legálna tlač prechádzala cenzúrou, mnohí českí novinári sa stali kolaborantami s Nemeckou ríšou. Okrem legálne vychádzajúcich periodík bola zároveň publikovaná tlač ilegálna (domáca i zahraničná) – bola vydávaná zväčša komunistami (počas Protektorátu Čechy a Morava bolo vydávaných okolo 140 titulov ilegálnej tlače). Populárnym ilegálnym časopisom sa stal titul *V boj*, ale aj napr. časopis *Český kurýr*. Spomenieme tiež ilegálny časopis kreovaný v koncentračnom tábore Terezín - *Přehled*.³ Na území Slovenska došlo v rozmedzí rokov 1938 - 1939 k značnej redukcii periodík. Z 389 vychádzajúcich novín a časopisov v roku 1938 ich počet klesol na 113 periodík (údaj z roku 1939, kedy vznikla samostatná Slovenská republika).⁴ Hlinkova slovenská ľudová strana si v Slovenskej republike vydobyla monopol, v kontexte politickom - straníckom i tlačovom. Periodiká, ktoré boli vydávané pod záštitou ostatných politických strán, prípadne tlač zájmová rôznych organizácií či odborov bola buď zakázaná, alebo usmerňovaná – prechádzala cenzúrou.⁵ Štruktúru slovenskej tlače vo vojnovom období teda tvorila najmä tlač ľudácka. Priestor tu mala aj tlač zájmová (spomenieme napr. ženský časopis *Nová žena*, detský titul *Víča*, športovo-telovýchovný titul *Naša telovýchova* – vydávala ho Hlinkova garda, z kultúrnych a umeleckých časopisov pretrvávalo vydávanie titulu *Slovenské pohľady*, no začal vychádzať aj napr. vedecký titul

¹ *Média v období první republiky*. [online]. [2018-12-29]. s. 2-3. Dostupné na: <http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_4_1R.pdf>. ŠEFČÁK, L., DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 1999, s. 30-44.

² ŠEFČÁK, L., DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 1999, s. 49-61.

³ *Média v době protektorátu Čechy a Morava*. [online]. [2018-12-29]. s. 1-7. Dostupné na: <http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_6_protektorat_CaM.pdf>.

⁴ ŠEFČÁK, L., DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 1999, s. 66-67.

⁵ TUŠER, A.: *Ako sa robia noviny*. Štvrté vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2010. s. 23.

Slovenský veterinár či odborný časopis *Slovenský vinohradník* a pod.). Na území Slovenskej republiky sa tiež vyskytovala tlač inojazyčná (nemecká, maďarská, ruská či ukrajinská) a legálna tlač neľudácka (z časopiseckých titulov išlo najmä o hospodárske, kultúrne a evanjelické cirkevné časopisy – spomenieme napr. kultúrny titul *Elán* či mesačník *Tvorba*, z hospodárskych titulov uvedieme týždenník *Budovateľ*, z titulov evanjelickej cirkevnej tlače sa do tohto obdobia radí napr. dvojtyždenník *Evanjelický posol spod Tatier*). Rovnako ako v prípade Protektorátu Čechy a Morava i na území Slovenskej republiky bol evidovaný výskyt ilegálnej tlače – domácej odbojovej (napr. časopis *Pravda slovenskej mládeže*), ale aj zahraničnej. Tlač povstalecká revolučných národných výborov sa na našom území objavila s historickou udalosťou známou ako Slovenské národné povstanie (vyhlásené v roku 1944).¹

V povojnových rokoch (1945-1948) vznikla opäť Československá republika. V porovnaní s prvou ČSR došlo k veľkým zmenám, v českej i slovenskej periodickej tlači. Na českom území sa v roku 1945 zakázalo vydávanie časopisov a novín súkromnými osobami, bolo neprípustné, aby bola tlač predmetom súkromného podnikania. Výnimku v súkromnom vydávaní časopisov dostali osobnosti z kultúrnej a vedeckej sféry (jedným z nich bol Václav Černý, ktorý vďaka tomu obnovil vydávanie titulu *Kritický měsíčník*). Po vojne v oboch krajinách silnela moc komunistov, čím sa vytvorili predpoklady pre budúci totalitný režim. Vychádzanie českej tlače bolo usmerňované prostredníctvom prerozdeľovania papiera medzi vydavateľstvá. Reguloval sa tiež formát, rozsah, frekvencia vydávania a náklad titulov. Českí vydavatelia tlače museli v roku 1945 podať opätovnú žiadosť Ministerstvu informácií o vydávanie ich titulov. Mnoho českých titulov bolo po vojne zakázaných, prípadne museli zmeniť názov, no vznikali aj nové tituly – vo všeobecnosti došlo k výraznému poklesu v počte vydávanej tlače. Na Slovensku boli v rokoch 1945 - 1948 iné podmienky – povinnosťou slovenských vydavateľov bolo periodickú tlač zaregistrovať u Povereníctva informácií. Tento orgán nemal ambíciu prerozdeľovať papier medzi vydavateľstvá, čím nezasahoval do štruktúry periodickej tlače (vydávané boli noviny a časopisy aj súkromných vlastníkov). Liberálny systém vo vydávaní tlače na Slovensku pretrval do roku 1948.² A. Tušer uvádza, že „V rokoch 1945 až 1948 sa periodická tlač diferencovala na tri skupiny: na tlač politických strán, tlač spoločenských organizácií a tlač štátnych orgánov.“³ Z časopiseckej tlače vychádzajúcej v tomto období zmienime napr. nábožensky orientovaný titul *Duchovný pastier*, odborný mesačník *Slovenské pôdohospodárstvo*, pokračovalo vydávanie ženského mesačníku *Živena*, z detských titulov vychádzajúcich v tomto období spomenieme napr. náboženské tituly *Priateľ dietok* či *Plameň*, z titulov radiacich sa medzi telovýchovnú a športovú tlač uvedieme napr. týždenník *Športový svet*, medzi kultúrnu tlač tohto obdobia patrí časopis *Kultúrny život*, titul *Šibeničky* bol humoristicko-satirickým časopisom vydávaným v Bratislave.⁴ Samozrejme, vychádzali mnohé ďalšie tituly. Vo februári 1948 sa situácia v Československu zmenila – Komunistická strana Československa (KSČ) uchopila v štáte moc (jej územnou organizáciou bola na Slovensku Komunistická strana Slovenska - KSS). Od roku 1948 v podstate do pádu komunizmu v roku 1989 a ustanovenia novely zákona z roku 1990 v Československu pôsobila tiež v poradí štvrtá, špecifická skupina tlače KSČ a KSS.⁵ Nasledujúce roky sa niesli v znamení cenzúry - okrem časti roku 1968, kedy boli snahy o presadenie slobody tlače a úplné zrušenie cenzúry⁶ a totalitného režimu, ktorý podmienil, že vývoj tlače na území ČSR zväčša stagnoval. Podľa A. Tušera „Obdobie do roka 1989 bolo v systéme periodickej tlače v podstate

¹ ŠEFČÁK, L., DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 1999, s. 70-94.

² *Média v období od května 1945 do začátku roku 1948*. [online]. [2018-12-30]. s. 1-4. Dostupné na: <http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_7_kveten1945_1948.pdf>.

³ TUŠER, A.: *Ako sa robia noviny*. Štvrté vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2010. s. 25.

⁴ ŠEFČÁK, L., DUHAJOVÁ, Z.: *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 1999, s. 128-137.

⁵ TUŠER, A.: *Ako sa robia noviny*. Štvrté vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2010. s. 23-25.

⁶ *Vývoj médií od února 1948 do konce 50. let*. [online]. [2018-12-30]. s. 3. Dostupné na: <http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_8_unor1948_50leta.pdf>. *Média od ledna 1968 do začátku normalizace v dubnu 1969*. [online]. [2018-12-30]. s. 1-2. Dostupné na: <http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_10_leden1968_duben1969.pdf>.

transparentné.“¹ V závislosti od tohto tvrdenia sme sa rozhodli, že titulom vychádzajúcim v období totality sa nebudeme bližšie venovať a svoju pozornosť zacieme na naznačenie vývoja periodickej tlače po páde komunizmu (1989), ktoré bolo výrazne prosperujúcejšie.

Slovenská a česká periodická tlač (noviny a časopisy) sa koncom 20. a začiatkom 21. storočia, po vydaní novely tlačového zákona (z marca v roku 1990) začala bohato rozvíjať. Uvedením novely do platnosti bola nastolená právomoc vydávania periodickej tlače aj súkromným osobám a organizáciám.² Zákon tiež zrušil cenzúru a odvolal monopolné postavenie komunistickej strany v ČSR. Registrácia novín a časopisov si už nevyžadovala povolenie, ale fungovala na báze oznamovacej.³ Pre dotvorenie situácie je potrebné dodať, že od roku 1993 obe krajiny Slovensko aj Česko fungujú ako samostatné štáty – vznikli samostatná Slovenská republika a Česká republika.

V prípade slovenskej periodickej vychádzajúcej tlače znázorňuje A. Tušer jej tendenciu rastu od roku 1989 po február roku 2011 prostredníctvom nasledujúcej tabuľky:

Tabuľka 1: Nárast v počte periodickej tlače v rokoch 1989-2011

Rok	1989	1990	1992	1993	1995	1998	2000	Jún 2009	Marec 2010	Február 2011
Počet	326	492	697	753	871	1 034	1 155	1 472	1 750	1 900

Zdroj: TUŠER, A.: *O novinárstve – publicistika, štúdie, rozhovory*. Bratislava : Eurokódex, 2012. s. 199.

Z uvedeného je zrejmé, že práve novela tlačového zákona z marca 1990 bola akýmsi prvotným impulzom, vďaka ktorému v súčasnosti disponuje slovenská tlač (zároveň možno tvrdiť, že i tlač česká) vysokou početnosťou titulov a typologickou rôznorodosťou.

Printové médiá a časopisy v ére internetu

Internet považujeme za nový masovokomunikačný prostriedok 21. storočia. Jeho vývoj sa ale začal už v druhej polovici 20. storočia (resp. v období po 2. svetovej vojne). Nový prostriedok masovej komunikácie umožnil globálnu prepojenosť sveta.⁴ Od obdobia jeho sprístupnenia aj pre súkromné osoby (približne od polovice 90. rokov 20. storočia) sa internet stal mimoriadne obľúbeným masmédiom. Svedčí o tom fakt, že počet používateľov internetu od obdobia jeho komercializácie vzrástol na viac ako 2 miliardy (stav z prelomu medzi prvými dvomi desaťročiami 21. storočia).⁵

Na tlačové médiá, vychádzajúce na prelome 20. a 21. storočia, mal príchod internetu značný dopad. Najmä v prípade dennej tlače došlo k výraznému poklesu nákladov novinových titulov. Vo všeobecnosti však možno povedať, že väčšina populárnych európskych a amerických titulov (novinových či časopiseckých) „odolala“ nástupu internetu a svoje pôsobenie na trhu tlače si udržala. Novinové a časopisecké tituly, od príchodu internetu začali postupne prechádzať na menšie formáty (tento trend stále pretrváva), začali meniť vizuál – čo sa prejavovalo napr. pestrejšou grafikou, využívaním farebných fotografií – aj v prípade seriózných novín (okrem zmien vo formálnej stránke, začali periodiká inovovať aj obsahovú náplň svojich titulov – cieľom je zväčša zaujať za každú cenu – vo výsledku to končí častou bulvarizáciou tlače⁶ – trendom, ktorý evidujeme najmä v súčasnosti), rovnako

¹ TUŠER, A.: *Ako sa robia noviny*. Štvrté vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2010. s. 26.

² TUŠER, A.: *O novinárstve – publicistika, štúdie, rozhovory*. Bratislava : Eurokódex, 2012. s. 112-113.

³ TUŠER, A.: Slovenská periodická tlač v rokoch 1990-2010. In: *Otázky žurnalistiky*. 2011, roč. 54, č. 1 - 2, s. 94.

⁴ ENTERTAINISM STAFF: *The Interesting Evolutionary History of Mass Media*. [online]. [2018-12-16]. Dostupné na: <<https://entertainism.com/history-of-mass-media>>.

⁵ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 237.

⁶ HRADISKÁ, E., BREČKA, S., Vybíral, Z.: *Psychológia médií*. Bratislava: Eurokódex, 2009. s. 229.

sa ich obsahy začali objavovať v internetovom priestore – „v onlinej verzii“. Z pohľadu prístupu k článkom, ktoré jednotlivé tituly na internete publikujú, môže byť ich dostupnosť úplná, t. j. že je ich online verzia zadarmo, obmedzená (sprístupneniu obsahov predchádzajú poplatky/predplatenie si internetového titulu), prípadne internetové verzie titulov využívajú ich kombináciu (uverejňujú články v spoplatnenej i nespoplatnenej verzii). Na prelome dvoch tisícročí v „internetovej ére“ evidujeme nástup nových druhov časopisov – príkladom sú časopisy určené ľuďom s inou orientáciou (homosexuálom), vyskytovať sa začali napr. tituly, ktoré sú špecializované na oblasť počítačov a počítačových hier, novinkou sa tiež stali časopisy s fantasy tematikou.¹

A. Tušer, v kontexte vývoja časopiseckých titulov na Slovensku, uvádza, že markantný rozvoj populárnych titulov možno badať po roku 2000. V roku 2001 boli založené časopisy magazínového typu *Emma* (ženský magazín s mesačnou periodicitou) a *Nota bene* (ústredný časopis pouličného typu). Magazíny pre mužov *Goldman* a *Brejk* boli po prvý raz publikované v roku 2002. V roku 2003 sa vyformovali najmä časopisy pre ženské čitateľky: *Šarm*, *Nový čas pre ženy*, *Beauty and Women* (časopis magazínového typu). Na trhu slovenskej tlače sa v roku 2004 objavili tituly *Týždeň*, *Báječná žena* a *LIVE!* – titul prestal vychádzať v roku 2006, v tomto roku tiež došlo k zmene názvu časopisu *Rodina* na titul *Rebecca*, ktorý vychádzal do roku 2009. K obnove slovenskej verzie mužského titulu *Playboy* došlo v roku 2005. Z titulov vychádzajúcich po roku 2000 spomenieme aj napr. časopis s týždennou periodicitou *Žurnál*, ktorého pôsobenie sa na časopiseckom trhu skončilo v roku 2010.² Po roku 2000 vznikli aj zdravotnícke populárno-odborné časopisy, slovenský titul *Diabetik* (začal vychádzať v roku 2002) a český titul *Diastyl* (vznikol v roku 2005 a je distribuovaný aj na územie Slovenskej republiky).

D. Mendelová uvádza, že je pre súčasnú sféru periodickej tlače, vychádzajúcej na Slovensku, príznačný badateľný nárast v počte vychádzajúcich titulov (novín a časopisov), z pohľadu trvalých zmien je pre oblasť periodickej tlače charakteristické napr. zakladanie nových a zánik starých titulov, častým javom je zmena novinového alebo časopiseckého názvu, mení sa tiež ich frekvencia vychádzania, prípadne vydavateľstvo, ktoré titul vydávalo, za iného vydavateľa. Na Slovensku sa v súčasnosti eviduje nárast počtu dennej (novinovej) tlače, magazínovej týždennej tlače, časopiseckých titulov (ich potenciál rozvíjať sa je naozaj veľký – percepcia časopisov patrí k jednej z voľnočasových aktivít čitateľov – E. Hradiská uvádza, že je čítanie tradičných tlačených časopisov „...zatiaľ pohodlnejšie, viac názorné, realizovateľné v rôznych prostrediach...“³), novinovej inzertnej tlače, ale aj titulov bulvárneho charakteru. Rozmach bol na Slovensku zaznamenaný v prípade novinových titulov s územnou pôsobnosťou na lokálnej (napr. mestské noviny) a regionálnej úrovni (napr. krajské noviny). Naopak, došlo k zníženiu počtu novín určených pre podniky. V súčasnej dobe sa v tlači čoraz viac vyskytujú trendy bulvarizácie, advertisementu (reklamy) a infotainmentu („zozábavňovania spravodajských obsahov“). Zvýšila sa tiež úroveň špecializovaných, resp. odborných príloh, ktoré sa vyskytujú v tituloch novín a časopisov.⁴

Existencia nového masovokomunikačného online prostriedku podmienila fakt, že začali tlačené printové médiá čoraz viac využívať možnosť uverejňovania svojich obsahov na internete - možno hovoriť o trende „internetizácie“ printovej tlače. Ako sme uvádzali vyššie, obsahy, resp. články môžu byť bezplatné, spoplatnené, prípadne internetové verzie titulov využívajú ich kombináciu (príkladom využívania kombinovaného spoplatneného i nespoplatneného obsahu je internetová verzia denníka SME). Vzhľadom na fakt, že sa v posledných rokoch zvyšuje čitateľský záujem o percepciu online obsahov, trendom súčasnosti je tiež neprestajné zlepšovanie ich úrovne kvality. Pre tradičné tlačené médiá táto skutočnosť zvyšovania záujmu o online prostredie nie je veľmi priaznivá – jednak to

¹ VEČEŘA, P.: *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 241-245.

² TUŠER, A.: Slovenská periodická tlač v rokoch 1990-2010. In: *Otázky žurnalistiky*. 2011, roč. 54, č. 1 - 2, s. 101-102.

³ HRADISKÁ, E., BREČKA, S., Vybíral, Z.: *Psychológia médií*. Bratislava: Eurokódex, 2009. s. 261.

⁴ MENDELOVÁ, D.: Inovácie v mediálnom prostredí. In GIBARTI, J. (ed.): *Otázky médií dnešní doby*. Ostrava : ANAGRAM, 2015, s. 93.

spôsobuje úbytok počtu čitateľov printových verzií titulov, no na druhej strane to zapríčiňuje aj zmenšovanie priestoru pre reklamu v tlačенých periodikách (inzerenti začali prejavovať značný záujem o online prostredie).¹ A. Fulmek (generálny riaditeľ vydavateľstva Petit Press) sa k súčasnej situácii v sfére printovej tlače v kontexte s onlinovým prostredím vyjadril nasledovne: „nasledujúce roky bude pokračovať odliv inzercie z printu o 10 – 20 % každoročne. Prežijú len tie printy, ktoré si zachovávajú predplatiteľskú základňu. On-line do piatich rokov zlikviduje stánkový predaj.“² Inzerencia predstavuje značnú časť financovania mnohých printových titulov, a preto, ak by táto tendencia jej poklesu v tlači aj naďalej pretrvávala, mohlo by to mať pre mnohé tituly priam devastačné následky. Otázkou však zostáva, či k tejto predikcii naozaj dôjde a či sa skutočne skončí éra stánkového predaja periodík.

V spojitosti s digitalizáciou obsahov tlačových médií badáme tiež súčasný trend vytvárania aplikácií pre smartfóny či tablety, ktoré majú operačné systémy – Android alebo iOS. Tieto aplikácie kresujú priamo printové médiá, známe sú napr. novycas.sk, SME.sk, Pravda, Hospodárske noviny a pod. Aplikáciou dokonca disponuje aj vedecký časopis Fakulty masmediálnej komunikácie v Trnave *Communication Today*. Za novinku v oblasti periodickej tlače možno považovať aj výskyt QR kódov. Tie sú akýmsi doplnením ku redakčnému obsahu, keďže po jeho nasnímaní (pomocou aplikácie – čítačky QR kódov) je čitateľovi zobrazený ďalší obsah, ktorý dopomáha k lepšiemu vykresleniu rozoberanej témy (môže ísť napr. o videá či fotografie).³

Bc. Alžbeta Mrázová
Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity Cyrila a Metoda, Trnava
alzbeta.mrazova11@gmail.com

¹ MENDELOVÁ, D.: Inovácie v mediálnom prostredí. In GIBARTI, J. (ed.): *Otázky médií dnešní doby*. Ostrava : ANAGRAM, 2015, s. 93-96.

² KRASKO, I.: Niektorí neprežijú, niektorí optimalizujú, niektorí investujú. *Mediálne agentúry a médiá 2013 – špecializovaná príloha mesačníka Stratégie*. 2013, č. 6/2013, s. 25.

³ MENDELOVÁ, D.: Inovácie v mediálnom prostredí. In GIBARTI, J. (ed.): *Otázky médií dnešní doby*. Ostrava : ANAGRAM, 2015, s. 96-97.

JAZYKOVÁ „ZRKADIELŇA“ (O PALINDRÓMOCH A VÝZNAMOVEJ SYMETRII V SLOVENČINE)

Slovenčina nie je nudná a také nemusia byť ani hodiny slovenského jazyka a literatúry. Veľmi vhodným spôsobom, ako zaujať pozornosť žiakov a vyvolať v nich záujem o materinský jazyk, je vtiahnuť ich do hry so slovom, ktorá ich nielen zaujme, ale i pobaví a čosi nové naučí. V slovenčine existuje množstvo jazykových prostriedkov, z ktorých mnohé môžu poslúžiť tomuto zámeru. Pre tento účel sme si vybrali jednu z azda najzaujímavejších štylistických zvukových figúr – *palindróm*. V jazykovede rozumieme pod týmto pojmom slová alebo vety, ktoré možno čítať z oboch strán (zľava doprava a opačne), pričom si zachovávajú zmysel, napr.: *oko*, *krk*, *madam*, *radar*... alebo *Kobyľa má malý bok*, *Jeleňovi pivo neleje*, *Ráno kuchár hodí do hrachu konár* a mnohé ďalšie. Takto je palindróm chápaný najčastejšie, avšak definíciu treba rozšíriť aj o slová, ktoré pri spätnom čítaní nadobúdajú iný význam – túto skupinu slov môžeme nazvať ako *heteropalindrómy*, vytvárajú palindromické dvojice (napr.: *aj – ja*, *jar – raj*, *nes – sen* atď.) a v hojnej miere sú spolu s tzv. čiastočnými palindrómami (napr.: *konár – ráno*, *jazerom – more*, *pomáhať – ťahám* atď.) zastúpené v palindromických vetách.

Medzi palindromickými dvojicami sa môže objaviť nečakané významové zrkadlenie, čím sa dostávajú až do pozícií opozít, napr.: predložky *od ↔ do* (majú presne opačný význam); citoslovčia *ach ↔ cha* (povzdych pri smútku ↔ prejav smiechu); *čin ↔ nič* (skutok, úkon ↔ ničota, prázdnota); príp. slovesá v rozkazovacom spôsobe *čiň ↔ nič* (vykonávaj, tvor ↔ znehodnocuj, kaz), podobne ako *rob ↔ bor* (pracuj, buduj ↔ búraj, rúcaj); či skratky *O. K. ↔ K. O.* (všetko v poriadku ↔ úplne zničený); alebo napr. slová *amok ↔ kóma*, pri ktorých taktiež pociťujeme protikladné významové napätie a iné.

Inokedy sa nápadito dopĺňajú a častokrát sa medzi nimi objaví prekvapivý sémantický vzťah, či pri trocha fantázie očarujúci poetický náboj, napr.: *čul lúč*, *dal ľad*, *dus sud*, *kul luk*, *kúp puk*, *máj jám*, *píš šíp*, *rýp pýr*, *saj jas*, *ťah hať*, *tká akt*, *top pot*, *atak kata*, *amen nemá*, *cháp pach*, *olám málo*, *otup puto*, *uver revu*, *koráb bárak* a pod., prípadne ďalšie zaujímavé dvojice, ktoré sa dajú využiť aj vo forme obrázkov pri rôznych perцепčných hrách, napr.: *múr* a *rum*, *plch* a *chlp*, *rys* a *syr*, *horár* a *rároh*, *kabát* a *tabak* a iné.

Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj medzijazykové palindrómy, čiže také, ktoré pri bežnom čítaní dávajú zmysel v jednom jazyku a pri spätnom v inom, napr.: *nos ↔ son* (angl. syn), *miň ↔ him* (angl. jeho), *lekno ↔ Onkel* (nem. strýko), *sad ↔ das* (nem. to), *chi ↔ ich* (nem. ja), *nie ↔ ein* (nem. jeden), *eben ↔ nebe* (čes. nebo) a iné.

Tu nesmieme zabudnúť ešte na jednu zvláštnosť, a to slová, ktoré síce nie sú palindromické ako celok, no skladajú sa z dvoch segmentov, ktoré sú palindrómami osve. Ide neraz o detské či citoslovné výrazy tvoriace prvú časť slova, za ktorou nasleduje palindromická koncovka *-lal*, *-ala*, *-ili*, či nie celkom dokonalé *-ujú*. Napr.: *brblal*, *cuclal*, *frflal*, *mrmlal*, *mumlal*, *piplal*, *prplal*, *šušlal*, *žužlal*, *cucala*, *čučala*, *dodala*, *glgala*, *grgala*, *kakala*, *kukala*, *kíkala*, *papala*, *pípala*, *zízala*, *dedili*, *mámili*, *popili*, *bobujú*, *tetujú* a iné.

Z uvedeného „arzenálu“ jazykových prostriedkov je možné vytvárať nápadité úlohy, s ktorými sa dá pracovať na hodinách slovenského jazyka, literatúry, seminároch kreatívneho písania, prípadne i na hodinách výtvarnej výchovy. Je len vynaliezavosti pedagóga, kde a akým spôsobom ich využije.

Jazykovú symetriu si všimli majstri slovesného umenia už v starobylej antike. Pre jeho schopnosť zrkadliť sa začali palindrómu pripisovať tajomné, mystické až magické vlastnosti. V súčasnosti ho môžeme vnímať skôr ako zábavnú slovnú hračku či výstredný umelecký prostriedok. Už stredoveké písomníctvo prisúdilo takémuto veršu pestré pomenovania, ako napr.: *versus recurrentes* (vracajúci sa verš), *versus anacyclici* (opakujúci sa verš), *versus echoici* (ozvenový verš), *versus cancrini* (krabí, resp. račí verš) či dokonca *versus diabolici* (diabolský verš).

V našom prostredí sa označoval hravým ľudovým pomenovaním *ráčik* či v odborných kruhoch exaktnejším pojmom *obrateň*. Literárna teória zastáva názor, že palindróm je akýsi vedľajší produkt básnického remesla, veď pri „hraní sa so slovíčkami“ nemôže ísť predsa o serióznu poetickú drinu. Azda aj preto je často prehliadaný, vytláčaný na perifériu záujmu a je považovaný skôr za lingvistickú kuriozitu. A to všetko len preto, že pri jeho vzniku zohráva rozhodujúcu úlohu náhoda, či skôr pravdepodobnosť. Výskyt palindromických slov je podmienený počtom hlások – čím je hlások v slove viac, tým klesá pravdepodobnosť jeho vzniku.

Palindróm neunikol ani pozornému oku literárnych historikov, ktorí tvrdia, že je výrazom formalizmu úpadkových epoch. V hojnej miere sa rozšíril v období dekadencie rímskej poézie. Vznikal i vo vrcholnom stredoveku a na konci renesancie. V tom čase však zlatá éra palindrómu už doznieva. Jeho neokázalosť opäť objavujú až začiatkom 20. storočia avantgardisti a po nich postmodernisti, ktorí v ňom dodnes nachádzajú imagináciu a očarenie z hravosti.

V záplave literárnych i neliterárnych textov sa palindróm mihá ako zlatá rybka, ktorá, keď sa z času na čas vynorí, tak zanechá za sebou oslňujúci záblesk a opäť sa stratí kdesi v nekonečných hĺbinách nepreberného množstva slov a viet. Avšak len pripravenému autorovi, ktorý ho dokáže funkčne využiť, a rovnako tak vnímavému čitateľovi, ktorý naň šibalsky striehne kútikom oka, za odmenu vykúzlí úsmev na tvári.

V minulosti sa uplatňoval najmä ako artistná zvuková štylistická figúra, ktorej úlohou bolo pobaviť čitateľa, no neraz (v prípade heteropalindrómov) bol využívaný ako rébus alebo šifra skrývajúca tajuplný odkaz. Dnes palindróm nachádza svoje uplatnenie v textoch rôznej proveniencie. Najčastejšie sa objavuje ako umelecký prostriedok v poetickej či prozaickej tvorbe (a to nielen v literatúre pre deti a mládež), dokonca neraz v názvoch diel. Na prijímateľa môže pútavo pôsobiť napr. v reklame ako súčasť sloganu alebo v titule publicistického textu.

Slovná zásoba slovenčiny je aj napriek rôznym úskaliam gramatiky natoľko tvarovo a významovo pestrá, že poskytuje dostatok materiálu na tvorbu „ráčikov“. Môžeme to považovať za jasný dôkaz toho, že náš jazyk je dostatočne rozvinutý a bohatý. Počet palindrómov, resp. palindromických viet, ktoré je možné v našom jazyku vytvoriť, je síce obmedzený, no nie zanedbateľný. Ich počet závisí aj od toho, aké kritériá si pre ich tvorbu zvolíme: či budeme rátať len „pravé“ (teda gramaticky dokonalé) a s logickým významom, alebo či tam zahrnieme i tie, pri ktorých nebudeme brať do úvahy diakritické a interpunkčné znamienka či napr. ypsilony, a nebude nám prekážať ani nelogickosť ich obsahu. Pri uvoľnených pravidlách by sme sa mohli dopracovať až k počtu niekoľkých desiatok tisíc palindromických viet.

Nie je celkom zrejmé, ktorý slovenský palindróm bol prvý a kedy sa tu objavil, no aj napriek tomu sa pokúsime hľadať odpoveď v príbuznosti slovenčiny a ďalších západoslovanských jazykov. Z tohto predpokladu môžeme usúdiť, že najstarší slovenský ráčik, ktorý má podobu ucelenej vety, je *Kobyľa má malý bok*. S veľkou pravdepodobnosťou vzišiel z ľudovej tvorivosti, čo podporuje aj fakt, že je najznámejším nielen u nás, ale i v českom a poľskom prostredí, a vo všetkých troch jazykoch má identické znenie. Tieto „čarodejné vetičky“, ako sa im hovorievalo, sa rovnako ako rôzne ľudové

múdrosti šíрили najmä ústnym podaním alebo sa kde-tu objavili v ľudových kalendároch či zábavníkoch ako kratochvíľne povedačky, ktorých úlohou bolo rozptýliť a pobaviť pospolitý slovenský ľud. Naša frazeológia reflektujúca slovesné prejavy ľudového zvykoslovía nijako systematicky ráčiky nezaznamenáva, preto o existencii ďalších príkladov máme len hmlisté indicie.

Azda ďalší zo slovenských tradovaných palindrómov súvisí s krtíšskym evanjelickým kňazom a štúrovcom **Drahotínom Rafanidesom**. Bol členom kolektívu mladých študentov Evanjelického lýcea v Bratislave, ktorí absolvovali v roku 1836 pamätný výstup na Devín organizovaný Ľudovítom Štúrom. Spisovateľ a evanjelický kaplán Michal Bodický sa vo svojich *Rozpomienkach a pamätiach* vracia do druhej polovice 19. storočia, kde zaznamenáva toto: „...i dr. Hurban ho spomína ako nádejného básnika, ale nádeje nesplnil. Kollár by ho bol vrátil medzi tých, ktorí sú ‚pro nebe zlí a pro peklo dobří‘. Nevieť, či pri ňom nepovstala tá povedačka: *Sedí na fare Rafanides, ktorá, keď sa aj od druhého konca číta, dáva ten istý výsledok.*“ Sám Jozef Miloslav Hurban ho vykreslil v Štúrovom životopise týmito slovami: „...veľký štylista latinský a básnik s bohatou, hore čelom jeho príjemno sa ťahajúcou žilou básnickou, *Drahotín Rafanides.*“

Od čias štúrovcov sa pod Devínom prelialo korytom Dunaja mnoho vody, kým slovenskí veršotepci siahli vo svojej tvorbe po palindróme. Známu, nielen pre svoj názov, sa stala ľúbostná poéma **Jána Kostru** *Ave Eva* (1943). Menej známy je však fakt, že ako reakcia na toto dielo bola napísaná pikantná paródia so silno erotizujúcimi motívmi pod názvom *Eva ave*, ktorej autom bol istý Cavaliere senza nome, čiže Rytier bez mena. Za brnením anonymity sa na počudovanie všetkých skrýval bard slovenskej poézie **Ján Smrek**, ktorý báseň napísal už začiatkom 40. rokov minulého storočia, no oficiálne ju nikdy nevydal. Svetlo sveta uzrela až v roku 2006 s úžasnými ilustráciami Ivana Popoviča.

Jednou z najvýznamnejších osobností našej súčasnej slovenskej literatúry a kultúry je básnik, prekladateľ a literárny vedec **Viliam Turčány**. Pri tvorbe presvietenej múdrosťou a ľudskosťou nestráca chuť experimentovať so slovom, čo sa odzrkadľuje vo väčšine jeho básnických zbierok, ktorých názvy sú buď čiastočne, alebo úplne palindromické, príp. sú vytvorené pomocou prešmyčky, či odkazujú na proces „zrkadlenia“, napr.: *Jarky v kraji* (1957), *V toku* (1965), *U kotvy* (1972), *Olíva* (1974), *Aj most som ja* (1977), *Srdce, DrSc.* (1987), *Zrkadlová sieň* (1988), *Oheň z Neho* (1992), *Rada a dar* (1995), *V okraje jarkov* (2000), *Obrazy, čiže Mária i rám* (2002). Názvy zbierok *V toku* a *U kotvy* vzájomne vytvárajú palindróm: *U kotvy v toku*; v názve zbierky *Olíva* sa zrkadlí autorovo krstné meno: *Olíva a Vilo*.

A nezaostávajú ani o pár dekád mladší autori (súčasní šesťdesiat- a sedemdesiatnici). Osamelý bežec **Peter Repka** už vo svojej prvotine *Sliepka v katedrále* (1969) využil palindróm v básni *Lavíny: Lavína ani val / (lavínaanival)* a naďalej ho priťahujú experimenty s textom a rečou vedúce až k minimalizmu vo vyjadrovaní.

Spisovateľ, prekladateľ a slovný ekvilibrista **Štefan Moravčík** má nesmiernu záľubu v slovných hračkách. Cudzie mu nie sú ani „ráčiky“, ktorým venoval celú kapitolu v hravej knižke *(Kalam)búrske oriešky* (2003) zostavenej s autorkou a literárnou kritičkou Danušou Dragulovou-Faktorovou. Odbornejším okom sa na palindróm pozrel v publikácii *Princíp hry v slovenskej poézii* (2001), na ktorej spolupracoval s literárnym vedcom Františkom Štrausom. V oboch spomínaných knižkách sa nachádza Moravčíkova 21-veršová palindromická báseň *Aj naopak* a viaceré ukážky z palindromickej tvorby ďalších autorov, napr.: **Jozef Pavlovič** – *Ráčiky stredové*, **Rudolf Trebatický** – *Ave Eva*, **Milan Ferko** – *Obratenie* (preklad básne Razin V. Chlebnikova) a **Ján Fekete-Apolkin** – *Obracanie piét* (podľa V. Chlebnikova).

Básnik, prozaik, učiteľ a vôbec všestranný umelec s dušou dieťaťa – **Daniel Hevier** aplikuje hru a hravosť do všetkých sfér svojej kreatívnej i pedagogickej činnosti. Priznáva, že je očarený palindrómami a striehne na ne nielen v knihách, ale kedykoľvek a kdekoľvek. Krásnym príkladom ich využitia je jeho knižka s názvom *Krajina AGORD* (2001), v ktorej sa objavujú mená ako chlapec *Celafúz*, obchodník so šťastím *Relíd* či kvet s neodolateľnou vôňou *Oldimám*.

Za povšimnutie stojí aj fakt, že značná časť tvorby spomínaných autorov je adresovaná práve detskému čitateľovi. A istotne to nie je náhoda, pretože dieťa bytostne túži po hre, hru so slovom nevynímajúc. Takto i autori priznávajú, že ešte stále nechcú stratiť kontakt s detským svetom a detským čitateľom.

Toto všetko a omnoho viac nájdete v novej publikácii (u nás zatiaľ jedinej svojho druhu) s názvom *V elipse spí lev – 100 a 1 palindróm* autorskej dvojice Stano Kochan a Stano Kamenčík. Prvý je známy karikaturista a ilustrátor, ktorého humorné knižky vychádzali nielen u nás, ale i v Nemecku, Anglicku, Taliansku, Holandsku či Japonsku, a druhý je stredoškolský učiteľ slovenského jazyka a literatúry, textár a hudobník, ktorý sa vo voľnom čase venuje jazykovým zvláštnostiam slovenčiny. Svoje tvrdia, že hlavnou funkciou palindrómu je jeho schopnosť rozvíjať fantáziu a tvorivosť prijímateľa. Na túto funkciu sa automaticky nabaľuje ďalšia, a to zábavná, resp. oddychová (relaxačná) funkcia. A čo môže byť krajšie a osožnejšie ako spájať príjemné s užitočným? V našom prípade spájame hru s tvorbou, teda kreativitu so zábavou. Vytvorenie jazykového palindrómu vo forme vety vyžaduje určité (a častokrát nemalé) myšlienkové úsilie, a pritom ide stále o hru so slovom, s jeho tvarom a významom. V prevažnej väčšine sú to obsahovo absurdné vety, ktoré by našli svoje uplatnenie v objektívnej realite len ťažko. No ak popustíme uzdu svojej fantázii a dovoľíme, aby sa nemožné stalo možným, rozširujeme tým mantinely vlastného konvenčného vnímania a vymaňujeme sa z okov striktnej racionality. A zrazu nachádzame asociácie a logické väzby tam, kde pri prvom pohľade neboli. Všetko je to hra, „hra ako princíp tvorivosti“, ktorá podnecuje našu schopnosť nachádzať imaginárne riešenia.

Pridanou hodnotou spomínanej knižky je výtvarné stvárnenie palindrómov, ktoré komplexné vnímanie čitateľa/pozerateľa rozširuje o ďalší rozmer. Kým jazyk (slovo) funguje na princípe systému znakov a pravidiel, tak obrázok „rozpráva“ rečou univerzálnou – jeho pochopenie nie je podmienené znalosťou jazyka. Obe tieto zložky – slovo a obraz (spolu vytvárajúce *slovobraz*) sa tu nachádzajú v recipročnom napätí, vzájomne na seba pôsobia a v spoločnej konštelácii generujú nový význam. Rovnako tak sú zapojené obe mozgové hemisféry. Tá ľavá je racionálna a analyzujúca, orientuje sa na jazyk a spracovanie informácií a pravá je zas intuitívna a syntetizujúca, zameraná na kreativitu, emócie a imagináciu. Ako vidíme, každý z nás je zložený nielen z formy a obsahu, ale i z dvoch polovic nášho perцепčného vnímania, ktoré sa navzájom zrkadlia a dokážu sa plnohodnotne dopĺňať.

Táto publikácia môže poslúžiť ako pomôcka či zdroj inšpirácie pre kreatívnych pedagógov, ktorí sa neboja ozvláštniť svoje hodiny o humor a netradičný pohľad na slovenský jazyk.

PhDr. Stanislav Kamenčík
Obchodná akadémia, Hlohovec
rhcpstano@gmail.com, www.facebook.com/velipsespilev101

MY JE VIAC AKO JA

My je viac ako ja je názov trojmesačného projektu určeného na podporu empatie, prosociálneho správania a prekonávania spoločenských stereotypov. Jeho hlavným cieľom je upriamiť pozornosť na krásu priateľstva a ľudskosti v medziľudských vzťahoch prostredníctvom rozvoja čitateľských kompetencií. Projekt je zameraný predovšetkým pre druhý stupeň ZŠ, zapojili sa žiaci od 4. – 9. ročníka ZŠ. Pozostáva z viacerých praktických aktivít, o ktorých sa v článku ešte zmienime. Naším cieľom je taktiež charakterizovať jednotlivé knižné tituly vhodných tiež na prehĺbovanie medzipredmetových vzťahov – prepojenie slovenského jazyka a literatúry s občianskou výchovou či etikou.

Naši žiaci štvrtého a piateho ročníka mali možnosť čítať knihy **Operácia Orech a iné dedkoviny** (autor : Andrea Gregušová, 2010) a **Babka gaunerka** (David Walliams, 2013), ktoré adekvátne poukazujú na trampoty dospievajúcich v súžití so staršou generáciou. Prípadné medzigeneračné nezhody je možné prekonávať nachádzaním spoločných čŕt a vytváraním humorných situácií, ktorých bolo v oboch knihách neúrekom. Viete si napríklad predstaviť, že tá najnudnejšia a najpríšernejšia babička na svete, ktorú obklopuje neznesiteľný kapustový zápach, ukradne s vnukom britské korunovačné klenoty? Piataci a štvrtáci sa čítania zhostili úctyhodne a na záver skonštatovali: „*Kniha nám dokazuje, že si starých ľudí máme vždy vážiť a prejavovať im úctu.*“ Svoje slová plánujú potvrdiť návštevou Domova dôchodcov v Trenčianskych Tepliciach, kde svojou príjemnou spoločnosťou chcú potešiť tých, na ktorých sa (zdanlivo) zabúda.

Chalan v sukni (2012), román od spomínaného Davida Walliamsa, odľahčeným spôsobom nazerá na život chlapca, ktorý sa rád oblieka do ženských šiat. Búranie konvencií sa nestretáva vždy so všeobecným prijatím, ale záverečná diskusia a zhodnotenie v šiestej triede dokázali, že žiaci komplexne vnímali nielen Denisove pohnútky, ale aj rodinné komplikácie, s ktorými sa musel vyrovnávať. Jeho výnimočnosť spočívala v odvahe zostať sám sebou, hoci zvolené okolnosti podľa šiestakov neboli vždy primerané. „Podľa mňa bol nešťastným, pretože ho opustila mama a on sa s tým musel vyrovnávať.“ „Nie je dôležité, čo má človek oblečené, ale to, aké má srdce a ako sa správa k druhým.“ – aj takéto vzácne myšlienky svedčia o morálnych kvalitách, ktoré majú školáci nepochybne osvojené. A čo by Denisovi odkázali? „Stáť si za svojím. Priatelia a ľudia, čo nás majú radi, nás budú takých brať vždy.“

Ako sa zamilovať do blázna (2018), román od americkej autorky Rebekah Craneovej, sa stretol s pozitívnymi ohlasmi v 7. a 8. ročníku, dokonca vzbudil vášnivé diskusie o tom, koho možno definovať ako blázna. Tematicky román spracúva neľahkú tému psychických porúch teenagerov, ktorí sa zúčastňujú terapeutického programu vo výcvikovom tábore izolovaného od vonkajšieho sveta. Viaceré žiačky sa dokázali stotožniť s vnútorným svetom postáv, prežívali podobné emócie a konfrontovali realitu s fiktívnym textom. Oceňujeme tiež skutočnosť, že vzhľadom na čitateľskú vyzretosť (v triedach sa nachádza dostatok skúsených čitateľov) vedeli identifikovať hlbší zámer textu a jeho etické posolstvo. Odporúčanie? „Táto kniha by mohla byť sfilmovaná a porovnali by sme si filmové spracovanie s tým knižným. Príbeh Zander bol inšpiratívny v tom, že si často myslíme, že veci sa dejú normálne, a pritom len nevieme, čo sa za nimi skrýva.“ vyjadrili sa žiačky siedmeho ročníka. Pozitívne vyzdvihli aktuálnosť a autenticnosť príbehu, keďže podľa ich slov autorka dobre pozná mladú generáciu a jej vnútorné pocity. Príjemným faktom tiež je, že žiaci venovali pozornosť nielen negatívnym javom, ale všimli si aj silné charakterové stránky postáv či ich vzájomné interakcie. Tie potom vedeli spracovať s vlastným skúsenostným komplexom.

Všetci za jedného (2018), debutový román modelky a herečky Cara Delevingne (v spolupráci s Rowan Coleman) v tematicko-ideovom pláne reflektuje dramatické okolnosti hudobnej teenegerskej kapely Zrkadielko. Najväčšou prednosťou knihy je (aspoň domnelá) autenticita a dynamickosť deja, ktorý je podávaný optikou speváčky Rose vykazujúcej silné autobiografické črty. Aj napriek tomu, že

téma mladej generácie je zvolená aj v tomto prípade, jej spracovanie podľa žiakov je trochu vzdialené od prežívanej reality. Navyše román pôsobí miestami príliš rozvláčne a nudne. Z formálneho hľadiska bolo podnetným vkladanie rozličných chatov zo sociálnych sietí či textov piesní, čo mladistvých čitateľov prevažne zaujalo. Práve internetové hrozby (kyberšikana) vyhodnotili žiaci na základe textu ako nebezpečné, ale celkovo román odporúčali skôr pre stredoškolákov.

A aké je to byť trinásťročným? Slovenská spisovateľka a dramaturgička Zuzana Štelbaská v sérii kníh **Trinásťroční, Štrnásťroční a Pätnásťroční** nahliada na citové drámy dospievajúcich. Kniha bola zvolená na aktivitu polnočného čítania, ale priebežne sa čítala aj v rámci vyučovacích hodín. Pri jej reflexii sme sa dozvedeli viac o zážitkovom spektre žiakov a ich aktuálnych problémoch. Je smutné, že často sa pod vplyvom ťažkých životných okolností stierajú hranice medzi svetom detí a dospelých. Aj napriek tomu, že niektorí z nás musia doslova predčasne vyzrieť, predsa len si zachovávajú detskú optiku, jej bezprostrednosť, hravosť a neúnavnú túžbu žiť naplno.

Ďalšie edukačné aktivity projektu sú výchovný koncert, divadelné predstavenie, beseda či spomínaná návšteva domova dôchodcov. Prednášky na tému kyberšikany či zneužívania mladistvých viacerých žiakov utvrdili v presvedčení, že aj u detí existujú obrovské hrozby, ktorým môže čeliť každý z nich. Beseda so spisovateľom Rudolfom Dobiášom sa niesla v atmosfére dojmov z autoritatívneho či vojenského režimu, napriek tomu nepôsobila ťaživo ani zlovestne. Ako sám priznáva, tieto životné nástrahy sa mu podarilo prekonať, ale stále si uchováva spomienky pre ďalšie generácie.

Schránka dôvery ako jedna z projektových realizácií má pomôcť žiakom k zdieľaniu svojich pocitov anonymným spôsobom. Čitateľské denníky, pracovné listy, diskusie a prezentácie tým patria k realizovaným formám priamo na vyučovacích hodinách, čím je umožnená efektívna spätná väzba.

A posledná aktivita, **Polnočné čítanie** (24. mája 2019), je interaktívnym edukačným modelom, v ktorom žiaci formou kooperácie utvárajú závery z čítania románu **Trinásťroční** (2017). Čítanie v škole má svoje čaro aj mimo vyučovania a nepochybne si deti okrem získania čitateľských dojmov prežijú aj množstvo zábavy.

Vyjadrujeme presvedčenie, že umenie a literatúra okrem svojej estetickej a poznávacej funkcie majú tú najdôležitejšiu, magickú schopnosť. Poznávať javy okolo seba, zhodnotiť ich a nevtieravým spôsobom vložiť do duše človeka, a tým ho liečiť. Zvlášť je to podstatné u dospievajúcich, ktorí si ešte len hľadajú svoje vlastné univerzum, identitu, niečo, čo ich naučí byť samým sebou. Pevne veríme, že aj v tomto nachádzaní spočíva prínos nášho projektu.

*Mgr. Patrícia Gabrišová
Základná škola Andreja Bagara, Trenčianske Teplice
168pgabrisova@gmail.com*

KAM IDEŠ, GILGAMEŠ?

Povinné čítanie. Výraz, ktorým u adolescentov vyvoláte znechutenie, odpor a úzkosť (najmä v čase blížiacej sa maturitnej skúšky). Je pritom pochopiteľné, že pre nich predpísané literárne texty predstavujú niečo príliš vzdialené od reality, a teda akákoľvek miera stotožnenia je takmer nemožná. Mojim zámerom je dokázať, že súčasný študent síce prežíva iné druhy problémov, ale v zásade vykazuje podobné črty ako bežná literárna postava bez ohľadu na spoločenský kontext. Posúď sám,

milý budúci absolvent. Ako príklad uvádzam tradičného starovekého Gilgameša, neúnavného hľadača nesmrteľnosti. Čo má spoločné dospievajúci 21. storočia a prvá literárna postava vôbec?

Životné nástrahy

Hoci nemáš božský pôvod (OK, možno o niečom nevieme), sú na teba kladené vysoké nároky a očakávania. Nepredpokladám, že ide o zápas s nebeským býkom či s mytologickou potvorou, ale ak text berieme v alegorickom význame, podobne ako Gilgameš prekonávaš rozličné komplikácie, pričom cieľ v nedohľadne.

Ak si myslíš, že si jediný, komu sa v poslednej sekunde prekazilo dlhodobé úsilie, Gilgameš by ti porozprával... napríklad o byline nesmrteľnosti, ktorú ti znenazdajky môže zjesť zákerný (alebo pažravý) plaz.

Odysea pokračuje, ale netreba zúfať, fakt, že si o niekoľko stáročí, dokonca tisícročí môžeš prečítať jeho peripetie, svedčí o tom, že to až také márne nebolo.

Ach, tí bohovia !

Osud človeka bol v starovekej spoločnosti silne determinovaný božskou prítomnosťou, čo priamo zapríčinila viera v prírodné sily a osud. Dovolím si však tvrdiť, že ani v súčasnom svete nie si osamotený a tvoje bytie do istej miery závisí aj od vonkajších faktorov (volajme ich životné okolnosti). Zdá sa, že Gilgameš mal kedysi uľahčenú situáciu, ale pripomínam fakt, že podobne ako ľudia, aj orientálni bohovia vedeli byť občas zlomyseľní, náladoví a pomstychtiví (netreba chodiť ďaleko, spomeňme napríklad Ištar). Ani poloboh nebol uchránený od osudových predurčení, najvyšší „božský“ zásah – smrť – nepozná vyvolených.

Ak bol svet vždy ponurým miestom, načo sa možno spoľahnúť? Gilgamešovo nadčasové odporúčanie znie v prospech priateľov a dôvery v seba samého – po smrti spolubojovníka, priateľa a spriaznenej duše Enkidua je odkázaný sám na seba. Práve vtedy začína jeho hlboká vnútorná transformácia, ktorá by azda neprišla bez utrpenia či odriekania.

Zmena vítaná...

Ak sa bližšie pozrieme na spoločnosť starovekého Sumeru, zovšeobecnene možno tvrdiť, že už vtedy sa svet silne hierarchizoval. Spoločenská stratifikácia podľa majetku a pôvodu bola počiatkom sociálnej nerovnosti, nejde teda o žiadny novodobý fenomén.

Gilgameš ako predstaviteľ aristokratickej vrstvy sa nemal na čo sťažovať, ale čo nižšie postavení? Platí staré známe – história si pamätá víťazov, a preto sa nám zachoval obraz o starovekej civilizácii a jej vládcov a nie o poddaných, ktorí pravdepodobne zažívali podobnú nespokojnosť ako mnohí dnes. Čo z toho vyplýva? Gilgamešov odkaz v dejinách súvisí s výnimočnosťou jeho činov. Inšpirácia aj pre teba !

Údernosť deja aktuálna aj dnes

...z prostého dôvodu. Ľudstvo akoby v sebe malo zakorenenú túžbu po hrdinstve, významných činoch, súperení a bojoch.

V tomto ohľade je Gilgameš ideálny superhrdina so záznamom na kamenných tabuľkách – v rozsahu 3600 veršov. Ktorý z dnešných idolov sa tým môže pochváliť? Stal sa predobrazom údelu človeka na Zemi už okolo roku 3000 pred n. l. a toto prvenstvo si drží dodnes.

Pokoj, ktorý hľadáš, nenájdeš ...

Podobne ako ty, aj on je svojím spôsobom vnútorne rozorvaný, nekonvenčný rebel a burič. Nestačí mu vládnuť, budovať, dobývať, byť oslavovaný a obdivovaný, neuspokojí sa s funkciou vládcu

ani (takmer) boha. Drieme v ňom nevyčerpatelná túžba po poznaní, ktorá je zdrojom energie, ale aj zármutku. Aj v zdánlivo bezútešnom závere možno nájsť optimistické vízie – nesmrteľnosť nespočíva vo fyzicky večnom živote, ale v prežívaní v kolektívnej pamäti ľudstva.
Rozhodni sám: misia splnená?

Mgr. Patrícia Gabrišová
Základná škola Andreja Bagara, Trenčianske Teplice
168pgabrisova@gmail.com

„TEMNÉ“ OBDOBIE ALEBO ČO NÁS UCHVACUJE NA STREDOVEKU

Cieľom textu je popularizačnou formou priblížiť vymedzené obdobie klasickej svetovej literatúry s aktuálnym presahom do súčasného edukačného procesu na stredných školách.

Stredovek v súčasnosti vnímame dvojakou optikou: buď ako temné obdobie v zmysle pozastavenia vedeckého vývinu pod vplyvom cirkevných dogiem, alebo s romantizujúcim, idealistickým nádychom. V súčasnosti je značne rozšírený predovšetkým druhý variant, v ktorom ožívajú vznešené teórie o cti a hrdinstvách. A o tých ešte bude reč, pretože byť hrdinom akosi pevnou súčasťou našej prirodzenosti. A vraj zastaraný stredovek...

Na úvod

Vitajte približne v 11. storočí a zoznámte sa so svetom, v ktorom platia zaužívané pravidlá, v ktorom sú symboly často viac ako realita, v ktorom transcendentálne dominuje pozemskému životu. Antické právo a filozofia sú síce vzorový materiál v oblasti kultúry, ale vo všeobecnosti všetkých spája Kniha kníh – Biblia. Dokonca aj tých negramotných, ktorých je – priznajme si – v stredoveku väčšina. Kresťanská viera sa stala jednotiacim prvkom pohanskej Európy a stanovila si jasné sféry moci, konkurujúc svetským panovníkom. Literatúra má okrem estetických postulátov tiež silne didaktickú, moralizujúcu, ale najmä teologickú funkciu, opierajúc sa o hlavný zdroj poznania, Bibliu a spisy cirkevných otcov. Napriek silnému ideologickému základu sa postupne ustáľuje významný svetský prístup v literárnej tvorbe reprezentovaný príslušníkom vládnucej šľachty. Odráža sa v ňom fungujúci spoločenský feudálny systém ako sieť lénnych vzťahov, ktorý kladie do popredia hodnoty ako česť, lojalnosť a vernosť. Zámerom textu nie je uchopiť všetky ústredné motívy tejto dejinnej etapy, iba aplikovať nadčasovo platné témy, fungujúce aj dnes. Čím by bola literatúra bez svojej univerzálnej platnosti bez ohľadu na časopriestor, však....

Vzor: chlap - HRDINA, (dub, stroj)

Francúz Roland, Španiel Cid, nemecká Pieseň o Nibelungoch alebo ruské byliny Slovo o pluku Igorovom majú spoločný jeden menovateľ. Silného, nezlomného, šľachetného muža, ktorý svojimi významnými činmi mení chod dejín. Vytýčený ideál ora, labora et bellatora (modli sa, pracuj a bojuj) proti démonickým silám, pohanským rítom, personifikovanému zlu. Pri vytváraní hrdinu sa uplatňuje zásada od individualizácie k zovšeobecneniu – postava môže aj napriek súboru kladných vlastností pôsobiť typizovane až schematicky. Napriek tomu si v určitom zmysle zachováva jedinečnosť

stvárania a nesie v sebe stopy fatalizmu. Okrem spomínaných schopností plní azda najcharakteristickejší, spoločenský účel : kreovanie šľachtica, schopného v každej situácii rozpoznať podstatu náboženskej morálky a dobra je dodnes základom národných stredovekých eposov. Tieto diela slúžili k výstavbe spoločenských mýtov v čase, keď akékoľvek povedomie o národoch a etnikách ešte neexistovalo. V stredoveku sa totiž podliehalo len prísnej triáde: Boh – panovník – vlasť. Okruh národných príbehov je vystavaný na reálnej historickej skutočnosti, ktorá sa ústnym podaním hyperbolizovala, získala takmer božskú gloriolu.

Téza – každý národ potrebuje svoj mýtus dostala zmysel v procese národného (seba)uvedomovania.

Keď sa mieša forma a obsah

Stredoveké eposy podliehajú určitej žánrovej forme (rozsiahly veršovaný epický príbeh), ale ako vieme, v tomto období dochádza k žánrovému a štýlovému synkretizmu. To svedčí mnoho o prirodzenom prekračovaní hraníc medzi odbornou, umeleckou a v tomto prípade aj náboženskou literatúrou, takže mnohé eposy nielen vychádzajú z kresťanského kontextu, ale i obsahujú mnohé prvky náboženskej literatúry (modlitba, hagiografie – odborné životopisy svätých, legendické prvky, filozofické traktáty).

Na tejto podriadenosti systému zdanlivo nie je nič podmanivé, ale – deje sa z plnej autenticity a vnútorného presvedčenia autora. Navyše k téme autor – zvyčajne ho nepoznáme, nie je totiž dôležitý. Všetko sa deje na slávu Božiu a jednotlivec je len jedným z mnohých súčastí spoločenstva. Pri výtvarných či literárnych dielach je dokonca pokladaný viac za remeselníka ako tvorcu, napriek tomu je anonymná práca pisárov, mníchov či umelca obdivuhodná svojou vytrvalosťou.

Plagiátorstvo – opisovanie dlhých statí z diela do diela sa nepokladalo za nič poburujúce, ale ako tvorivá metóda, spôsob, ako preniesť potrebné informácie alebo dokonca vnútorne obohatiť text. Obsah, obsah a ešte raz obsah – aby sa Božie meno zachovalo naveky, aby si hodnoty zachovali svoj zmysel, aj v tom je niečo čarovné a výnimočné.

A Tvoje meno nech je velebené naveky

Pridŕžanie sa ideálov môže viesť k absencii kritického myslenia. Stredovekí ľudia však v kresťanskom svete pociťovali istú stabilitu, ktorá súvisela s vidinou posmrtného života. V centre ich univerza stál Boh, ktorý sa prejavoval po každej životnej stránke. Náboženské boje oživali proti Saracénom (Pieseň o Rolandovi) či Maurom (Cid), hrdinovia umierali s modlitbou na perách (Roland pred smrťou spomína kráľa Karola ako najvyššieho panovníka, drží meč Durandal ako svoj svetský artefakt a nástroj spravodlivého boja a samozrejme, prosí Boha o odpustenie a večný pokoj.). Aj keď si vtedajší ľudia užívali život (naozaj, temný stredovek je stereotypom, v skutočnosti aj bežný ľud miloval farby či rozličné umelecké formy – divadlo, tanec, hudbu), vždy bola niekde v povedomí vidina vysnívaného života, v nebi. Dokážeme sa s týmto faktorom stotožniť aj dnes, v pozmenenej verzii, istotu, ktorú stredoveký človek upieral v Boha, hľadáme v rozličných životných formách.

...a nebol až taký temný

Vzdelanie bolo dopriate len zopár vyvoleným, ale univerzity ponúkali klasické filozofické, právnické či teologické štúdium. Okrem jednotného jazyka kléru ovládali učenci aj klasickú gréčtinu a hebrejčinu, prepisovali knihy, skúmali filozofické texty. Postupne sa rozmáhali mestá, v ktorých sa rozvíjal slobodnejší duch, remeslá, obchod, všeobecný rozvoj. A ľudia sa rodili, umierali, pracovali, veselili podobne ako dnes, so svojimi predstavami o nemennosti sveta.

V kontexte dejín však nikdy nie je nič ukončené a uzatvorené. Čo však chcem povedať? Dejiny sa hýbu, myšlienky a hrdinovia zostávajú. Ani stredoveký boj dobra a zla nám nie je dostatočne vzdialený, pretože aj my sme súčasťou jedného veľkého, často neuchopiteľného celku.

AKO UROBIŤ ZO SLOVENČINY DOBRODRUŽSTVO POZNANIA?

Najkrajšie, čo môžeme prežiť, je tajomstvo. To je základný pocit, ktorý stojí pri kolíske pravého umenia a vedy.

Albert Einstein

Raz som pri šoférovaní počúvala rozhlasový rozhovor s jedným z našich režisérov. Hovoril o svojej nie najlepšej školskej skúsenosti. Vyučovanie ho nudilo, pretože mu v ňom chýbal príbeh. Vtedy som si uvedomila, že waldorfské osnovy sú vlastne príbehom kultúrnych dejín, ľudského dozrievania a čím viac sa nám podarí z hodín vytvárať príbehy, tým väčším zážitkom bude vyučovanie nielen pre žiakov, ale aj pre učiteľa.

Na hodinách materinského jazyka nám ho pomáha vytvárať literatúra, preto je ideálne aspoň príležitostne vychádzať z nej aj na hodinách gramatiky, ktorá sama o sebe príbeh nevytvára. Výber diela závisí od výchovného cieľa hodiny a veku žiakov. Dôležité je im dať priestor na vlastné objavy, uspokojiť ich potrebu dobrodružstva a citových zážitkov, ukázať im súvislosť príčin a dôsledkov v konaní hrdinov a popritom ich naučiť niečo z literatúry či gramatiky.

Waldorfská škola má rozvrh upravený tak, že prvá dvojhodinovka každý deň celý mesiac patrí jednému predmetu. Voláme to epocha. Keďže máme aj jednogodinovky, mala som možnosť porovnať efektivitu a úroveň týchto hodín. Dvojhodinovky umožňujú zahĺbiť sa do témy a ponúknuť žiakom zážitok, ale zároveň prebrať prekvapivo oveľa viac učiva než rozčlenené hodiny. Čas na ponorenie sa zároveň umožňuje vidieť veci v širších súvislostiach a medzipredmetovo.

Vyučovanie nie je len získavaním vedomostí, ale aj manažérskou výzvou najmä v triede pubertiakov, ktorých som učila, preto je potrebné si všetko poriadne naplánovať. Triedu som rozdelila do 5 tímov so 4 žiakmi. Každý tím mal svojho vodcu, hovorcu, časosledovača a zapisovateľa. Vodcovia boli vybratí na základe ich prirodzenej autority, hovorcov a časosledovačov si zvolili sami a zapisovateľmi boli žiaci, ktorí majú pekný rukopis a úpravu zošitov. Tímy som vytvorila ja v spolupráci s triednou učiteľkou, tak aby v každom boli potrebné typy osobností. Každá skupina mala jeden spoločný zošit na túto mesiac prebiehajúcu epochu a každý žiak čisté papiere. Ich úlohou bolo vypracúvať zadané úlohy v istom časovom limite, na koniec ktorého som ich musela ja upozorňovať, lebo boli tak zaujatí vypracúvaním úloh, že časosledovači úplne zlyhali. Každý úlohy vypracúval na svoj papier, potom si spoločne riešenia prediskutovali a do spoločného zošita mali zapísať to, na čom sa spoločne zhodli. Ja som zošity s individuálnymi papiermi dennodenne opravovala a vyhodnocovala tímovú prácu aj individuálny podiel na nej, o ktorom svedčili priložené háčky papiera s menami. Tento systém mi pomohol zredukovať kontrolu z 20 na 5 zošitov denne, pričom individuálne papiere som len zbežne prehliadla, aby som videla, či žiaci pracovali samostatne, alebo od niekoho v skupine opísali. Musím podotknúť, že väčšinou som nachádzala stopy individuálnej práce aj u najslabších žiakov. Pravidelná spätná väzba robí zázraky, najmä keď je individualizovaná. Na začiatku každej hodiny som bodovo vyhodnotila tímy aj individuálnu prácu jednotlivcov. Počet bodov bol premenlivý vzhľadom na skupiny, jeden deň vynikla jedna, ďalší deň iná skupina. Žiaci boli každé ráno zvedaví, ako ich tím

dopadol aj v čom sa zmýlili a čo mali dobré. Zaujímavé bolo, že úplne záverečné vyhodnotenie skóre si nepýtali, stačil im dennodenná hra, nie konečné víťazstvo. Po troch dňoch práce v tímoch som každého požiadala o písomné hodnotenie, či im tímové zloženie vyhovuje pri práci a umožnila im zmenu, kde sa to ukázalo nevyhnutné.

Cieľ hodiny som si zvolila podľa potrieb danej triedy: Akú vôľu treba vynaložiť na prežitie a zabezpečenie životných podmienok? Príbeh chlapcov, ktorí stroskotali na opustenom ostrove a dokázali na ňom prežiť dva roky a tým zvíťaziť sami nad sebou, je vhodný pre šiestakov či siedmakov. Knihu Julesa Verna *Dva roky prázdnin* som spojila s vyučovaním lexikológie v siedmom ročníku.

Tridsať kapitol románu som mala rozplánovaných tak, aby sme celok končili poslednou. Každý deň som žiakom prečítala na konci dvojhodinovky kapitolu alebo jej časť a zvyšok alebo ďalšiu kapitolu mali prečítať na domácu úlohu každý individuálne. K domácejmu čítaniu dostali sformulované otázky.

Väčšinu triedy príbeh natoľko zaujal, že doma čítali, ostatní si ho nechali prerozprávať od čítajúcich v tíme, takže počas celej epochy bola trieda ako celok zahĺbená v príbehu. Príbehy mávajú v sebe spravidla príťažlivé napätie a tak som sa snažila žiakov držať v ňom čo najviac. Dramatickosť celej epochy som dosiahla tým, že xerokópie kapitol na čítanie dostávali postupne, takže nikdy nevedeli, ako bude príbeh pokračovať. Len dvaja žiaci mali vlastné knihy, ale ani oni nečítali dopredu, takže príbeh sa nám odkrýval postupne a triedu udržiaval v napätí. Pomáhal tomu samotný Verne členením svojich kapitol, ktoré sa končili v dramatických momentoch a vytvárali atmosféru očakávania. Po spracovaní domáceho čítania žiaci bezo mňa riešili množstvo úloh inšpirovaných textom alebo dodatočným materiálom k práci so slovami.

Ako druhý textový zdroj som používala úryvky z knihy o pôvode slov v slovenčine od Jozefa Pavloviča *Putovanie so slovenčinou*, ktorá zaujímavým spôsobom spracúva slovnú zásobu z rôznych hľadísk. Mali tak príležitosť sami objavovať tajomstvá slov, ja som im poskytovala len spätnú väzbu, čo sa im podarilo a čo nie ako aj konzultačnú pomoc, ak si s niečím skupina nevedela rady.

Hodiny boli zmesou literatúry, jej interpretácie a gramatiky s odkazmi na geografiu, dejiny, dokonca na matematiku. Dôraz bol kladený na slovo a jeho významovú váhu v kontexte. Rozvíjali sme aj schopnosť presne sa vyjadrovať.

Začala som prečítaním a nadiktovaním prvej vety románu ako kompozične významného miesta textu bez toho, aby som im prezradila, o akú knihu ide, pričom som vopred zadala úlohu, aby vyjadril každý jedným slovom pocit, ktorý z vety má. Následne mali podčiarknuť slová, ktoré ich k tomuto pocitu viedli. Veta znela: „V noci na 9. marca splývalo more s chmármi, ktoré obmedzovali výhľad iba na niekoľko siah.“ Slová sa rôznili, ale vyjadrovali pocit úzkosti. Táto aktivita nasmerovala ich pozornosť k jednotlivým slovám a mala viesť k uvedomeniu si ich významovej váhy. Potom som prečítala pokračovanie – krátky úryvok o úvodnej situácii, z ktorého som vynechala len zemepisné názvy, pretože som chcela, aby miesto a čas príbehu vydedukovali z konkrétnych slov sami z textu.

Najprv mali na základe istých slov odhaľovať okolnosti príbehu: Kde a v akej dobe sa asi príbeh odohráva, akej krajiny sa týka? Svoje tvrdenia museli podložiť slovami z textu. Vznikla veľká diskusia a hádanka. Niektoré tímy si hneď všimli slovo *síaha*, čo ich viedlo k dedukcii, že ide o Anglicko alebo Ameriku, a tu sme sa pristavili pri anglických mierach, ktoré sa budú v texte aj ďalej vyskytovať, previedli sme si ich na naše. Čo sa týka doby, upozornila som ich na slová „v týchto zemepisných šírkach“, „búrka“, „začiatok marca“ doplniac ju o informáciu, že končilo leto a žiaci dlho špekulovali, čo to má znamenať. Otázku som nechala otvorenú a pred ďalším čítaním som zadala úlohy na pozorovanie a písomné záznamy: Prečo v príbehu chýbajú dievčatá? Čo považujú v texte za zvláštne? Aké cudzie slová autor používa? Ktoré slová svedčia o nebezpečenstve? Čo sme sa dozvedeli o Briantovi, Gordonovi, Doniphanovi a Mokovi?

Každý v tíme počas môjho čítania zachytil rôzne informácie a po prečítaní celej kapitoly ich dávali spoločne dokopy, pričom čím viac informácií správne zachytili, tým viac bodov tím získal. Tým som dosiahla, že každý v tíme bol dôležitý, pretože zachytili rôzne detaily. Na záver musel každý tím čo najstručnejšie, bez slovies (nepříbehovo) zhrnúť obsah kapitoly tak, ako to v knihe robí samotný autor. Cieľom tejto úlohy bolo viesť ich k schopnosti hutne vyjadriť podstatu textu. Zároveň sa táto úloha dá

využiť k vetnozákladovým vetám na syntaxi. Domov si niesli časť textu druhej kapitoly a jedinou otázku: Ktoré slovo z prvej kapitoly bolo podľa nich najdôležitejšie a prečo? A k tejto otázke som sa vrátila hneď ráno nasledujúci deň.

Chvíľu nám trvalo, kým sme sa v diskusii dostali k tomu najdôležitejšiemu slovu prvých dvoch kapitol príbehu, bolo ním slovo „zem.“ Škuner zmietajúci sa na vlnách oceánu mohla zachrániť iba zem, čo bolo v texte aj formálne zvýraznené výkrikmi a opakovaním tohto slova. Žiaci mali identifikovať tri významy tohto slova, odlišiť ich a zastavili sme sa aj pri pravopisnej zvláštnosti veľkého písmena vo význame Zem ako planéta. Tak sme došli ku jazykovednému poznatku, že slová môžu byť viacvýznamové a sami mali tímovo napísať čo najviac viacvýznamových slov, kde si nenechali ujsť príležitosť prezentovať aj vulgarizmy. Keďže som ich do bodového hodnotenia nezarátala, viac sa o podobné zápisy nepokúšali.

Množstvo nových informácií im dalo možnosť odpovedať presnejšie na moje včerajšie otázky o dobe a mieste príbehu. Najprv sme odhadovali storočie na základe zvláštností, ktoré si mali všimnúť vo včerajšej úlohe. Vychádzali z poznatku, že 12-ročný chlapec - černocho vyká 14-ročnému, čo viedlo k dedukcii, že ide o anglické koloniálne obdobie. Zároveň chlapci sa zásadne nelíšili od dnešných detí, čo nasvedčovalo tomu, že môže ísť o 19. storočie. Na mape sveta sme si pozreli ako vyzerá Tichý oceán, kde asi sa deti mohli plaviť, dostali sme sa vzhľadom ku končiacemu sa letu v marci na južnú pologuľu a vysvetlili sme si posun v ročných obdobiach. Zrekapitulovali sme si správnosť ich odpovedí zo včerajška, čo znamenajú objavené cudzie slová. Neprítomnosť dievčat na lodi vyriešili po svojom - ako *riziko sexuálneho ohrozenia!*

K vysvetleniu sme sa dostali neskôr, v tretej kapitole, ktorá popisovala minulosť chlapcov. Teraz som však nadviazala na slovo „zem“ z úvodu hodiny úlohou z doma prečítanej druhej kapitoly otázkou: Čo si myslíte, ktoré slová – predmety a činnosti – budú pre chlapcov najdôležitejšie po stroškotaní? Takto sme sa dostali k najdôležitejším slovám, ktoré tvoria jadro slovnej zásoby. Žiaci dostali nový text: *Od chodníka k ceste* zo spomínanej knihy o slovách, ktorý si museli prečítať, nalepiť do zošita a vypracovať k nemu úlohy: Čo sa o slovách dozvedeli z textu? (*Jazyk má najzákladnejšie slová, že sú to najmä podstatné mená a slovesá, že zo slov sa dajú odvodzovať ďalšie slová, že preberáme slová aj z iných jazykov a vnímame ich v kontexte nášho jazyka ako cudzie.*) K najzákladnejším podstatným menám z textu mali asociatívne doplniť ďalšie s nimi súvisiace, ktoré by už boli okrajom slovnej zásoby. Opýtala som sa ich, aký typ slov patrí do jadra (slova spojené s každodenným životom), prečo má význam v jazyku vyčleňovať jadro a okraj slovnej zásoby, kde sa to dá v živote použiť, až sme došli k učeniu sa cudzích jazykov, kde pre základnú znalosť sú nevyhnutné práve tieto slová. Dala som im odhadnúť počet týchto slov a otázku, či cudzie slová patria do jadra (niektoré áno, iné nie), či slovo *more* je súčasťou jadra (poznávanie národných odlišností), či je jadro raz a navždy dané, alebo sa mení s dobou a životným štýlom? Potom mali pripraviť 10 kategórií a desiatimi najdôležitejšími slovami každej pre situáciu, že by mali nového spolužiaka, cudzinca, naučiť najdôležitejšie slová „na prežitie.“ Na všetky odpovede museli prísť sami, konfrontovali si ich v medzitímovej diskusii, ako argumenty museli uvádzať svoje príklady.

Hodnotenie ich samostatnej práce z predchádzajúceho dňa mi ukázalo, že musím otvoriť tému homonymie, pretože bola zamiešaná medzi viacvýznamovými slovami. Na ich konkrétnych chybách som im vysvetlila tento jav, pričom mali potom sami uviesť vlastné príklady. Po tomto úvode dostali úlohu preskúmať, či všetky slovné druhy tvoria jadro a okraj slovnej zásoby a na všetky uviesť konkrétne príklady. Tým sme ukončili učivo o jadre a okraji a prešli k tvorbe nových slov na základe textu z minulej hodiny, kde bol ukázaný odvodzovací proces od slova *chodiť*, ktorý vygeneroval pár desiatok nových slov.

Prvou úlohou bolo obdobne vytvoriť čo najviac slov od základových slov *niest'*, *stát'*, *zem*, *strach*, čo nemali problém urobiť. Mylne predpokladajúc, že pojmy predpona a prípona sú im jasné, som zadala úlohu preskúmať, ako od slova *chodiť* vznikli tie ostatné a čo sa pri tom dialo s koreňom slova. Na to nadväzovala úloha, aby si vybrali z týchto predpôn a prípon 5 ľubovoľných a vytvorili nové slová, pričom som im uviedla príklad z textu: *chod-ba* s odvodeninami *kres-ba*, *kos-ba*, *sadz-ba* a upozornila

ich na nesprávnosť úvahy *la-ba*. Podobne som im to ukázala na predpone: *v-chod* (*v-tlačiť*, *v-kradnúť sa* – *v-resk*). Tvorbe nových slov skladaním sme sa venovali ďalší deň, pretože IV. kapitola ponúkala na to vhodný slovný materiál.

Teraz nás čakala ešte III., ktorá mi svojou odlišnosťou od predchádzajúcich ponúkla tému slohových postupov. Išlo o kapitolu, ktorá opisuje okolnosti príbehu a ponúka štýlový kontrast medzi opisom a rozprávaním, ktorý vo štvrtej kapitole dopĺňa dominujúci informačný slohový postup v súvislosti s vymenúvaním zásob chlapcov, čo získali zo stroskotanej lode.

Tentoraz som každému tímu dala fotokópiu iného úryvku textu, ktorý museli prečítať a najdôležitejšie informácie zapísať pre ostatných spolužiakov na tabuľu. Úryvky som vybavila nadpismi, pričom informácie museli vyberať tak, aby zodpovedali týmto nadpisom. Najprv ich mali v textoch podčiarknuť a potom z nich pripraviť zápis. Vytvorili tak krátke texty vhodné do novin ako správy. Ich nadpisy boli: *Čo sa stalo? Čo sa následne dialo? Kde a v súvislosti s akou školou? Kto boli chlapci?*, pričom tento informačne bohatý materiál som rozdelila dvom tímom s témami *Angličania a Cudzinci*. Rozprávacie časti prirodzene spracovali rozprávaním, opisové informačne.

Na záver hodiny som položila otázku, čo bude pre chlapcov po stroskotaní dôležité pre ich ďalšie prežitie? Prediskutovali sme to a na domáce čítanie dostali IV. kapitolu s úlohou podčiarknuť v nej všetky kroky, ktoré museli chlapci urobiť, aby prežili na ostrove. Ďalší deň v tímoch svoje zistenia dali dokopy a ja som sa potom doplnkovými otázkami vrátila k informáciám, ktoré do zápisov predchádzajúceho dňa nedali, ale z hľadiska príbehu boli dôležité.

Bližšie sme sa zaoberali školou, do akej chlapci chodili, aké pravidlá mala, prečo tam neboli dievčatá? Tému slohových postupov sme potom rozvinuli a o dva dni uzavreli porovnaním kontrastných slohových postupov kapitol: I. a II. – najmä rozprávanie, III. - najmä opis, IV. – kombinácia opisu a rozprávania, V. – informácia a dialóg. Po zápise ich znakov žiaci hľadali, kde v živote sa jednotlivé štylistické postupy a dialóg používajú, na čo spoločne bez problémov prišli a všetko si zapísali v podobe učiva do svojich zošitov.

Ďalšia práca na hodinách bola inšpirovaná udalosťami a jazykovými javmi, ktoré ponúkali nové kapitoly románu v rovnakom duchu, ako prvé tri dni. Vrátili sme sa k predponám a príponám prostredníctvom delenia slov na formotvorné časti, hľadania slovotvorných základov a tvorby nových slov, pričom som základové slová vyberala z textu práve preberanej kapitoly (*s-trosk-ota-n-ci* – *stroskota-ný*, *stroskota-t'* – *trosk-a* – „z -trosiek“), hľadali sme zložené a cudzie slová v texte.

Úvod IV. kapitoly nám ponúkol tému záporu v slovenčine, ktorý sme si porovnali s anglickým, a všimli si slovenský dvojité zápor. Na základe textov z knihy *Putovanie so slovenčinou* sme postupne objavovali, ktoré cudzie slová máme z iných jazykov. Zo zemepisných údajov chlapcami objavenej mapy ostrova kreslili jeho mapu, pričom museli textové údaje premietnuť do priestorovej predstavivosti. Keďže tam išlo o množstvo zemepisných názvov, pristavili sme sa pri pravopise veľkých písmen. S novými informáciami museli na mape sveta ukázať cestu škunera a približnú lokalizáciu ostrova, na ktorom chlapci stroskotali.

Všimli sme si zdobeniny aj zveličené slová a ich citové zafarbenie, neutrálne slová, prenesené významy slov, antonymá a synonymá rôznych slovných druhov, „divné“ slová – zastarané, archaizmy, nárečové. Prešli sme k spôsobom tvorenia slov v slovenčine, pri skratkách som využila vhodne skomponované cvičenia z učebnice.

Na záver celku sme urobili výskum rôznych slov pomocou rozmanitých slovníkov, pričom na základe otázok (niektoré som našla v učebnici) museli sami zistiť, ktorý slovník použiť (Na čo nám bude *almara*? Používa sa ešte dnes *pudilár*? Čo sa dá *preferovať*, *selektovať*, *skoncipovať*? Kde môže byť veľa *chamrade*? Má niečo spoločné *kutica*, *kutrať* a *kutňa*? Čím je zaujímavé *osmium*? Čo sa dozvieme z *grafológie*? Kde sa dá nájsť *kúrňava*? Načo sú nám *doktríny*? Čo ste urobili, keď ste „*strelili capa*“, „*ľahali za kratší koniec*“, „*plávali s prúdom*?“ Z akých jazykov sme prebrali slová *dereš*, *idiot*, *krém*, *palma sendvič* a pod.).

Celý čas sme sa zaoberali aj obsahom príbehu prostredníctvom problémových a investigatívnych otázok, ktoré nútili sa vracieť k prečítanému, hľadať detaily, skryté významy

a informácie, interpretovať udalosti (napr. vysvetliť rozdiel medzi Gordonovým a Briantovým náčelníctvom). Učebnú látku som uzavrela pôvodom jazykov, ich delením s dôrazom na slovanské jazyky. Celý čas ju v diskusiách a interpretačných otázkach sprevádzal obdiv k chlapcom, ako plavbu a život na ostrove zvládli, aké úsilie museli na to vynaložiť osobne aj v sociálne.

Keďže lexikologický celok bol aktívnym výskumom, necítila som potrebu dávať záverečný test, ich poznatky som „preverovala“ mapami pojmov, ktoré si sami na hodinách vytvárali, kde sa ukázalo, ako sa v učive orientujú, či nad ním dokážu vytvoriť nadhľad a logicky ho pospájať do prehľadných celkov. Niektorí to zvládli samostatne, ale väčšine som musela pomôcť.

Epocha – ako nazývame denný aj mesačný učebný celok na waldorfskej škole - dopadla nad moje očakávanie vzhľadom na krízové obdobie žiakov (mala som nízke očakávanie). Zaujala mňa a celkovo aj väčšinu žiakov, bola pre triedu motivačná a dávala im priestor na sebarealizáciu - v medziach ich vývinových možností (únava, náladovosť, nezáujem o školu). Tímová práca sa ukázala ako veľmi vhodná pre ich vek, ocenili ju aj vo svojich hodnoteniach. Pracovné nasadenie tímov kolísalo podľa nálady, s ktorou prišli do školy, ale celkovo na hodinách prevládala pracovná atmosféra. Rešpektovala som aj občasné diskusie skupín o iných veciach ako ich vnútornú potrebu sa vyrozprávať, ale splnenie úloh do časového limitu bolo neúprosne spolu so záverečným bodovaním, tak som im umožnila vlastný časový manažment. Motivovala ich aj niť príbehu, ktorý upútal dievčatá aj chlapcov, chceli vedieť, čo sa bude diať ďalej. Príbeh som sa snažila prepájať s nimi samými, keď som vytvárala pred rozuzlením fiktívne situácie otázkami: Čo by ste robili teraz na ich mieste? Ako by ste vyriešili tento problém? Čo si myslíte, že sa teraz stane? Podarilo sa mi „triedu“ (výstižnejšie vyjadrenie v tomto veku by bolo tlupu!) držať v nálade očakávania a učivo im sprostredkovať nenásilne, hrou a objavovaním. Smerodajné bolo pre mňa hodnotenie najlepšieho žiaka a triednej autority: „Epocha bola fajn, páčila sa mi skupinová práca, veľa som sa naučil.“

Ich prácu som nehodnotila, len dávala denno-denne spätnú väzbu, aké majú výsledky, takže sa korigovali sami. Väčšinou tí, ktorí mali najlepšie výsledky „zaspali na vavrínoch“ a tí, ktorí najhoršie, sa pustili do kvalitnej práce a celý čas to takto kolísalo. Na záver som im dala individuálne ohodnotiť celomesačnú tímovú prácu. Ich vyjadrenia som si prečítala len ja a pred triedou som len vymenovala tých, ktorí boli svojimi spolužiakmi, nie mnou, vyhodnotení ako problémoví, málo pomáhajúci. V tomto veku totiž držia spolu a názor rovesníkov je pre nich oveľa cennejší než učiteľov. Sami si tak dali pravdivú spätnú väzbu na základe vlastnej skúsenosti, čo to znamená pracovať s lajdákom bez toho, aby som menovala, kto to o tom druhom povedal.

Prostredníctvom prieskumu jazyka som prebrala celé učivo lexikológie, ktoré nie je teoretickým rozsahom veľké, dotkla sa aj tém mimo pôvodného zámeru a prehĺbila ich čitateľské zručnosti. A hlavne im prostredníctvom zaujímavého príbehu ukázala, že poznanie, pevná vôľa s ohľaduplnosť voči druhým dokážu premeniť aj krízovú situáciu na životné dobrodružstvo.

Pramene:

Verne, Jules: *Dva roky prázdnin*. SPN – Mladé letá. Bratislava 2002.

Pavlovič Jozef: *Putovanie so slovenčinou*. Matica slovenská. Martin 2010.

PhDr. Xénia Činčurová, PhD.

Súkromná základná škola waldorfská, Bratislava

xeniacinci@gmail.com

X. Činčurová je dlhoročnou učiteľkou slovenčiny a angličtiny vo waldorfskej škole, ktorá sídli v Bratislave. Istý čas ju aj viedla. Okrem toho pôsobila v Slovenskej asociácii učiteľov slovenčiny a bola členkou redakčnej rady časopisu *Slovenčinár*. Rok pôsobila aj v zahraničí. Pre uvedené dôvody sme sa

rozhodli položiť jej niekoľko otázok o (alternatívnom) vyučovaní slovenčiny.

Čo by sa podľa vás muselo stať s predmetom SJL, aby sa stal predmetom zodpovedajúcim požiadavkám súčasnej doby. Ako by ste ho zmenili, keby ste mali takú možnosť?

Zásadný problém vidím v jeho teoreticko-akademickom nastavení, ktoré častokrát študentov odstrašuje alebo aspoň necháva ľahostajných. Radosť z čítania a objavovania čarov jazyka je nahradená memorovaním definícií, vyučovaním množstva nezáživných detailov, čoho výsledkom je zaradenie slovenčiny medzi najmenej obľúbené predmety medzi študentmi. Považujem za alarmujúce, že vinou nastavenia tohto predmetu naši žiaci strácajú záujem o kultiváciu materinského jazyka a o poznávanie kvalitnej literatúry. Ak stretnutie s materinským jazykom a literatúrou neprináša radosť a súznenie s vlastným svetom, jeho školské vyučovanie je premárnenou šancou. Na waldorfskej škole mám možnosť sa vďaka dvojhodinovkám bez prestávky zahĺbiť so žiakmi na celý mesiac do jedného literárneho textu a cez napínavé príbehy v spoločných diskusiách analyzovať literárne či jazykové aspekty diela a prepájať ich s inými hodnotnými textmi. Tieto hodiny bývajú veľmi zaujímavé pre mňa aj pre študentov, čítajú aj tí, ktorí predtým po knihe nesiahli. Spoločne prežívame celý príbeh, denne o ňom diskutujeme a spájame ho s vlastnými životmi, konfrontujeme s osobnými názormi a popritom preberieme celú teóriu literatúry. A moje návrhy na zmeny? Zmeniť cieľ predmetu z teoretického ovládania jazykového a literárneho systému (v jazyku sa to už deje smerom ku komunikácii) na lásku a vnímavosť k jazyku a literatúre, ktorá bude žiakov viesť k úsiliu o komunikačné majstrovstvo a hľadaniu kvalít literatúry. Vytvoriť dvojhodinovky zo všetkých predmetov, aby sa vytvoril priestor a čas na zahĺbenie do tém a diskusie. Dať učiteľom slobodu si predmet vystavať sami, z vlastných zdrojov a preferencií. Vytvoriť dva rámce vedomostí po skončení vzdelávacieho stupňa tak, aby získané poznatky korešpondovali s potrebami života: poznávať seba a svet a úspešne v ňom komunikovať a pre tých, čo budú ďalej študovať slovenčinu, pridať akademickejšiu nadstavbu. Vyžaduje to dvojstupňovú maturitu.

Vedeli by ste pomenovať najčastejšie chyby učiteľov vo vyučovaní SJL?

Strach zo slobody viesť vyučovanie podľa svojho vnútorného presvedčenia a držanie sa učebníc, ktoré miesto toho, aby vyvolávali vnútorné otázky a chuť hľadať na ne odpovede, už v nadpise prezradia, čo by malo byť vlastným pátraním objavené. Albert Einstein to pekne vystihol: *„Najkrajšie, čo môžeme prežívať, je tajomstvo. To je základný pocit, ktorý stojí pri kolíske pravého umenia a vedy.“* A to v učebniciach chýba.

Pôsobíte ako učiteľka na waldorfskej základnej škole. Vedeli by ste nám priblížiť vyučovanie slovenčiny na takejto škole, resp. ho porovnať s klasickým vyučovaním?

Základný rozdiel je v cieľoch vyučovania, ktoré nie sú odvodené z teoretického či učebnicového učiva, ale z potrieb detí ako ľudských bytostí. Nazvala by som to životnou múdrosťou. Čím sa človek stáva dospelým? Ako sa prejavuje ľudská dôstojnosť? Čo je dobro? Kde nájdem spravodlivosť? Čo znamená byť osobnosťou? Na čo je potrebná odvaha? Prečo sa učíme materinský jazyk, keď ho vieme odmalička? V čom sa oblečenie podobá jazyku? Má zmysel galantnosť? Načo je v jazyku interpunkcia? Čo by sa stalo, keby sme vylúčili z pravopisu y? Prečo má jazyk výnimky z pravidiel? Ako vyjadrujeme pocity? Takto postavené ciele sa prepájajú s potrebným učivom a robia každú hodinu zaujímavou, podnetnou, otvorenou novým významom, súvislosťami a poznatkom. Aj pre učiteľa je vyučovanie dobrodružstvom a nie opakovaním už poznaného. Samozrejme, je aj časovo veľmi náročné takéto hodiny pripraviť.

Nelákalo vás pôsobenie na vysokej škole? V čom vidíte poslanie vysokej školy v súvislosti s vyučovaním SJL?

Deväť rokov som učila najmä literatúru na univerzite a bol to ostrov slobody a tvorivosti, opak zošnúrovanosti nižšieho školstva. Len zmenou bydliska som z neho vystúpila a nepodarilo sa mi v novom priestore doň opätovne vrátiť. Vysokoškolské štúdium musí dať nadhľad nad predmetom, ktorý absolventovi umožní vnímať analógie so životom a inými odbormi. Má to byť miesto objavovania skrytých súvislostí, podnecujúce k otázkam a pomáhajúce hľadať odpovede na ne. Poslanie univerzitného vzdelania vidím v hlbokom porozumení podstate jazyka a literatúry a v pochopení, že slovenčina ani žiadny iný odbor nie je cieľom poznávania, ale prostriedkom pre zmysluplný život.

Ako vnímate celoslovenské testovania SJL? Majú byť cieľom alebo prostriedkom?

Rozumiem potrebe zviditeľniť výsledky procesu vyučovania a nastaviť zrkadlo v porovnaní s inými, ale tragédiou je úzkoprse zameranie škôl na otázky testov miesto širšieho rozvíjania osobnosti dieťaťa, k čomu testovania zákonite vedú. Tomuto neduhu sme sa pod tlakom rodičov a žiakov nedokázali vyhnúť ani na waldorfskej škole. Deviaty ročník považujem za veľmi nevhodný. Je to čas, keď sa mladý človek potrebuje zamerať na šírku sveta a jeho možnosti, aby si dokázal z istého nadhľadu a bez stresu správne zvoliť ďalšiu cestu životom. A my ho nútime boriť sa v detailoch, na ktoré sa zameriava testovanie. A pritom to nie je ani prijímačkový test. Nešťastné. Vzdelávanie je proces formovania osobnosti prostredníctvom vedomostí, a preto testovanie zamerané výlučne na ne má úzku výpovednú hodnotu a nemalo by mať tak vážne postavenie, ako sa mu prikladá. Vedomosti sú vždy len prostriedkom a v deviatke je mladým ľuďom štátom prisúdené postavenie cieľa, čo je v istom zmysle klamom pre mladých ľudí: Stačí sa naučiť pár odpovedí na známe otázky a som úspešný. Ak chceme len kvantitatívne výstupy zo škôl, ako sa to deklaruje, tak tie testy treba odľahčiť a dať ich napr. do osmičky. Ešte lepšie by bolo ponechať školám slobodu vlastných výstupov a prácu na vlastnej kvalite. Ale to by sme museli v školstve nastoliť atmosféru dôvery, ktorá tak našej spoločnosti chýba.

V jednom z článkov časopisu Slovenčinár ste sa vyjadrovali k učebniciam. Ako by ste vnímali voľný trh s učebnými textmi? Ako má podľa vás vyzerat' kvalitný učebný text? Potrebuje učiteľ vôbec na vyučovanie učebnicu?

Učebnice by mali byť inšpirácie k vlastnej tvorivosti. Tak ich používame aj na waldorfskej škole. S hotovými odpoveďami nemôžu byť zaujímavé pre žiakov. A čím viac inšpirácií, tým lepšie. Hodnotu učebníc vidím v tom, že autor nad podaním tém myšlienково pracoval a ja môžem naňho nadviazať. Niet však lepšej cesty poznávania a učenia sa ako sokratovský dialóg učiteľa so žiakmi v spoločnom hľadaní odpovedí či zadanie riešenia problémov, ku ktorým si treba nájsť potrebné informácie, hoci aj v učebniciach.

Ako ste vnímali rok čitateľskej gramotnosti vyhlásený ministerstvom školstva?

Ako ďalšiu frázu, ktorá bez kvalitného manažmentu nemá šancu čokoľvek zmeniť. V Spojených arabských emirátoch, kde som dva roky žila, vláda vyhlásila jeden rok za rok čítania. Ale tým neskončila. Vytvorila webstránku, kde ste si mohli zadarmo objednať knihy, ktoré vám autom priviezli domov a v stanovený termín si ich prišli vyzdvihnúť.

Prežili ste nejaký čas v zahraničí. Mali ste možnosť porovnať tamojšie školstvo so slovenským?

Žili sme v Spojených arabských emirátoch a moje deti chodili na britskú súkromnú školu. Aj keď ide o elitné vzdelanie, atmosféra školy bola veľmi ľudská a prajná a v mnohom mi pripomínala waldorfskú školu. Dôraz sa kládol na hodnoty, vzájomnú spoluprácu aj s rodičmi a súťaživosť sa pestovala najmä v

športoch a dobrovoľných aktivitách. Deti nemali známky, len škály so vstupnými a priebežnými testmi zo všetkých predmetov, na základe ktorých im nastavovali individuálne ciele bez ohľadu na ostatných, takže nenútili k rovnakým vedomostiam na konci roka pre celú triedu, nechávali deťom čas individuálne dozrievať. Ich výkony priebežne hodnotili smajlíkmi a diplomami s rovnakou váhou pre intelektuálne a umelecké činnosti, uznávajúc, že talent v každej oblasti má svoju cenu. Žiakov zoskupujú do študijných skupín podľa svojej úrovne naprieč celým ročníkom, takže učiteľ má na hodinách tých s rovnakou úrovňou. Efektivita vyučovania je takto vysoká, nehovoriac o zjednodušení práce učiteľov. Priebežne, podľa výsledkov ich premiestňujú do nových skupín. Vedomosti sú prakticky zamerané a oddelené od čisto akademických, ktoré sú výberové v najvyšších ročníkoch. Môžu tak študovať prakticky alebo teoreticky zamerané vedy, bežnú alebo profesionálnejšiu telesnú výchovu, jazyky alebo umenie, alebo technológie, alebo aj ich kombinácie. Moje deti nosili zo školy jedlá, ktoré samé urobili, predmety, ktoré si vyhotovili, vyrezali či ušili a veľmi zaujímavé tvorivé domáce úlohy. Každá bola dobrodružstvom a spojená s praktickým životom. Presne v duchu PISA testov, ako som ich ukážky mala možnosť vidieť v slovenských médiách. Dôraz sa kládol aj na umenie a mravnú výchovu. Frontálne vyučovanie je okrajové, väčšinou pracujú v skupinách, kde sa učia kooperovať, komunikovať a samostatne či tímovo riešiť problémy. Domáce úlohy sa nikdy nedávali zo dňa na deň, ale spravidla na týždeň, previerky len v na to určený týždeň približne raz za dva mesiace a žiaci to vedeli vopred. Okrem tradičných predmetov sa tam učil výtvarný dizajn, technológia jedál a zdravá výživa, divadlo, hra na hudobnom nástroji, komponovanie hudby, podnikanie či ekonómia. Otázky v záverečnom medzinárodnom testovaní (podobnom Testovaniu 9, ale o dva roky neskôr než u nás) napr. z geografie zneli: Výzvy hazardu s prírodou, Výzvy urbanizácie a ich riešenie, Zmeny v ekonomickom svete alebo v dejepise napr. Porozumenie modernému svetu alebo Formovanie národa. V materinskom jazyku je dôraz na tvorbe esejí a slovnej zásobe, v teste je dlhší úryvok z literárneho diela a k nemu interpretačné otázky, ktorých odpovede musia byť argumentačne podložené citátmi z textu. Vzdelanie je tam prioritná hodnota a školy sú špičkovito vybavené, čomu zodpovedá aj školné. Riaditeľ školy nám zdôraznil, že zásadne neučia pre žiadne testy, ale pre život. Najviac oceňujem to, že vďaka širokému výberu predmetov, zo všeobecne orientovanej školy typu gymnázia nevychádzajú žiaci s úplne rovnakým vzdelaním, ale individuálne sformovaní. Je rozdiel či žiak študoval podnikanie s ekonomikou, s dejepisom, s cudzími jazykmi alebo s drámou. Každý sa uplatní trošku ináč a s inými zručnosťami. Štát ponúka rodičom výber momentálne zo 17-tich vzdelávacích programov, podporuje rozmanitosť, nemyslí si, že má patent na jediný správny. Ale najcennejšia je dôvera, s ktorou sa k deťom a aj dospelým pristupuje a neustále povzbudzovanie miesto večného kritizovania. Toto všetko súvisí s celkovou víziou krajiny, ktorú definuje a aj žije jej vládca, mimochodom, autor niekoľkých básnických zbierok: „Maj svoj veľký sen. Posilňuj ho silnou vôľou a ži ho každý deň. To je spôsob, ako si vypestovať túžbu po výnimočnosti.“ Nie som si však istá, či na Slovensku existuje takýto dopyt po excelentnosti, keď vidím, akú pozornosť venujú slovenské vlády školstvu.

*Pripravil: PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com, www.janpapuga.sk*

ŠTYLISTICKÁ TRANSFORMÁCIA TEXTOV

Každý rok sa stretávam s tým, že žiaci vededia, čo sú to jazykové štýly alebo ich nevedia určiť. A keď ich aj pochopia, tak si ich mýlia so slohovými postupmi. Napriek tomu, že som im už ponúkol všemožné pomôcky a poskytol množstvo príkladov na to, aby pochopili, čo je štýl. Dozaisto to súvisí aj s tým, že v súčasnej štylistike sú texty tak premiešané, že sa ťažko zaradia do jediného funkčného jazykového štýlu či slohového postupu. Napriek tomu sa štýlové zaradenie textov vyžaduje a neraz sa objavuje aj v celoslovenských testovaniach. Nedokonalosť koncepcie vyučovania SJL je však všeobecne známa. Keby bol väčší časový priestor, dali by sa využiť aj metódy, ktoré si však vyžadujú viac času a súvisia s produkciou a percepciou textov. Jednou z nich je transformácia textu, ktorá najlepšie poukazuje na to, ako sa mení text v závislosti od textu, od štýlotvorných činiteľov, od zámeru. V deviatom ročníku som zadal žiakom ako bonusovú (dobrovoľnú) úlohu napísať o gitare v náučnom (populárnonáučnom) štýle a v hovorovom štýle. Jedna z prác ma zaujala a motivovala k napísaniu tohto článku. Preto transformáciu nášho už absolventa zverejňujem:

Gitara ako brnkací strunový nástroj s bokmi prehnutými dovnútra vznikol podľa znalcov dejín gitary až niekedy v 15. storočí. Samotná gitara teda prešla svojším vývojom. Pôvod gitary je zaznamenaný v Prednej Ázii, kde prvý hudobný nástroj podobný gitare, tzv. kinor, bol pozorovaný u Sumerov. Gitara sa dá zhotoviť z hocičoho, otázka je, akú kvalitu dosiahneme. Gitary sa robia prevažne na báze dreva, ako to bolo odjakživa.

Hej, Andrej, včera som si na kompe trochu prezeral net a rozmýšľal som, že by som si kúpil gitaru. Trochu som počekoval stránky a našiel som nejaké zaujímavosti, ale neviem ich presne naspamäť. No počúvaj, zistil som, že gitaru vyrobili v pätnástom storočí niekde v Číne. Nepovedal by som, že niečo také staré z Číny by vydržalo dodnes. A ne? Ja si môžem urobiť gitaru aj z káblov a z mikrovlnky a vydrží to viac ako dnešné vzťahy. Ale ja si asi kúpim takú tu obyčkovú drevenú. Len som zvedavý, či si vyberiem tú správnu a potom to bude kvalítka!

Štátny vzdelávací program (vraj inovovaný) predpisuje to, že v 9. ročníku už žiaci musia ovládať názvy jednotlivých jazykových štýlov. Aj pod vplyvom skúseností som uvažoval, ako ich naučiť to, aby tie štýly chápali a neskôr si ich nemýlili so slohovými postupmi. Pripomínam, v situácii, keď sa texty nevyskytujú v čistej podobe. Tak som sa rozhodol využiť pri výklade štýlovú transformáciu textu na tému jedlo. Tvorili sme spoločne, žiaci vraveli rôzne vety a najlepšie sme zapísali na tabuľu.¹

- hovorový štýl: *To bola paráda v jedálni. Konečne vyprážený syr s hranolkami! Napratal som sa jak na Vianoce.*

- administratívny štýl: *25. 9. 2019 bude na na obed v školskej jedálni základnej školy vyprážený syr s varenými hranolkami. Hmotnosť porcie: 150 g. Zoznam alergénov: 7, 9.*

- rečnícky štýl: *Vážení poslucháči, dnes si povieme o prednostiach a rizikách konzumácie jedného z najobľúbenejších jedál, a teda vypráženého syra. Isto viete, že niet slovenskej reštaurácie, v ktorej by sa táto rýchla pochúťka neobjavila. Poznáme však jej zdravotné riziká?*

¹ Pri niektorých textoch sme si pomáhali hľadaním na internete.

- publicistický štýl: *Bratislava - Včera o 19. hodine večer sa konalo v luxusnej reštaurácii na Námestí P. O. Hviezdoslava stretnutie vedúcich školských jedální. Cieľom stretnutia bolo vypracovanie stanoviska k novým stravovacím normám. Závažným bodom bolo, či sa má vyprážaný syr podávať v školských jedálniach.*

- umelecký štýl: *Kde bolo tam bolo, bol raz jeden syr. Cítil sa veľmi opustený, preto sa rozhodol, že si nájde priateľov. Vybral sa teda za knedľou...*

- náučný štýl: *Nutričné hodnoty vyprážaného syru: bielkoviny (22 g), sacharidy (19 g), cukry (0,79 g), tuky (30 g), vláknina (0,74 g), soľ (2 g), voda (24 g), vápnik (716 mg). Hranolky obsahujú energetickú hodnotu 1150 kJ.*

Aj takýto spôsob by mohol predísť problémom vyučovania zdanlivo abstraktnej témy, no prirodzenej pre našu komunikáciu, v ktorej pravidelne meníme štýlove registre. Podobným spôsobom sa dá postupovať aj vo vyučovaní slohových postupov. Otázkou však naďalej zostáva, dokiaľ budeme štylistiku vyučovať v rozpore s jej trendmi, teda budeme analyzovať umelo selektované štylisticky čisté texty.¹

*PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com, www.janpapuga.sk*

¹ Porov. výrazovú koncepciu štýlu jazykovedca Františka Miku.

KVETY PRE ALGERNONA

Autor: Daniel Keyes

Názov knihy: *Kvety pre Algernona*

Útvar: román

Rok vydania: 2019

Počet strán: 280

Tohto kultového románu 20. storočia sme sa konečne dočkali aj v slovenskom jazyku. Knižka, ktorá sa dotkne každého čitateľa. Pri ktorej vlhnú oči. Človek si popri čítaní kladie mnoho otázok. Čo je v ľudskom živote dôležitejšie? Múdrosť alebo šťastie? Intelekt alebo láska k iným? Môže byť vôbec človek zároveň múdry aj šťastný? Inteligentný, a predsa milujúci človečenstvo? Charlie Gordon, hlavný hrdina príbehu, si prejde mnohým. Od narodenia, kedy jeho IQ nebolo vyššie hodnote 70, túžil po múdrosti, po vedomosti a poznaní. A keď absolvuje experimentálnu operáciu, ktorá je určená na zvýšenie IQ človeka, stane sa z neho niekto úplne nový. Naučí sa veci, ktoré vždy vedieť chcel, ale naučí sa aj omnoho viac, čo mu ani len sny neponúkli. Ako rýchlo sa zmení húsenica na motýľa, tak rýchlo sa Charlie stane mužom vzdelaným, dokonca vedcom pracujúcim aj na sebe samom. Konečne dokáže poriadne písať, čítať. Teraz pochopí, na akom princípe fungujú lietadlá a aké sú to úžasné výtvary. A tiež spozná ľudské myšlienky, ľudské (aj to zákerné) ja. Možno len tá naivita retardovaného chlapca bola potešujúcejšia ako pravda sama. Ľudia ho milovali viac alebo si to iba mysleli? A možno ho milovali preto, lebo sa oni sami cítili pri ňom pyšne. Nie je to sebecké? Aký bol vtipný vďaka hlúposti. Nevedel počítat ani sa rýchlo učiť a ľudia sa na tom tak bavili. Nakoniec ich preskočil, naučil sa oveľa väčšie fakty. Avšak stal sa z neho experiment, nejaký skúmaný objekt, ktorého každý pohyb bolo nutné zapisovať, niečo neprirodzené kontrolované a koniec koncov vôbec nie milované. Nebolo Charlieho želanie hlúpe? Nevedomosť tej obrovskej túžby po tom, čo ľudský tvor ani vôbec nechce. Niekedy je túžba po niečom iba nepoznaným miestom, do ktorého chce zvedavec vstúpiť, a predsa v ňom nájde nebezpečenstvo. Keby tak Charlie vedel! Je neuveriteľné, koľko toho človek dokáže prežiť za jeden život. On toho prežije až-až. A predsa má menej času ako ktokoľvek z nás. Lenže jeho si zamilujete, osobitne to čisté srdce plné lásky.

Tento príbeh prenikne do ľudskej duše a zostane tam ešte dlho, tak dlho, ako v hlave samotnej. A ja si prajem, aby si aj ty prežil to všetko s Charliem osobne, nech dá na hrob pre Algernona kvety každý jeden z nás.

Zuzana Bránická
zuzankabranick@gmail.com

„VŠETKO NA ŇOM BOLO STARÉ, OKREM OČÍ. TIE MALI TAKÚ ISTÚ FARBU AKO MORE A BOLI VESELÉ A NEZDOLNÉ.“

Autor: Ernest Hemingway
Názov knihy: *Starec a more*
Útvar: novela
Rok vydania: 1952
Počet strán: 127

Pamätáte si ho? Ja ešte zo základnej školy, keď som už tam mala blízko k literatúre. Pani učiteľka nám stále hovorievala, aký je ten starec Santiago udatný a nebojácny a, samozrejme, my všetci sme túžili byť takí odvážni. Dielo *Starec a more* deti potrebujú. Je pozitívne, dobrodružné, plné dobroty. Avšak, čo robí toto dielo ešte veľikánskejším, je to, že keď sa k nemu aj po niekoľkých rokoch vrátite, bude niečím iným (tak sa rada vraciam k mnohým klasicky dobrým príbehom). Starčekovo zápasenie s morským svetom som si zaľúbila obzvlášť. Predsa Hemingwaya mám v srdci najmä kvôli jeho láske k prírode. Jednoducho, sú diela Ernesta také, že pri ich čítaní sa človeku začína prelínať literatúra so skutočným životom, objímu nás úplne celých. Veľdielo je jedno veľké dobrodružstvo a hlavný hrdina, starec Santiago, je vášnivý rybár, pozorovateľ všetkého vtáctva a človek plný zaujímavosti morského sveta, do ktorého každého milovníka prírody vnesie. Ba čo viac, rozprával k rybám, jedával biele vajcia korytnačiek, aby si dodal sily, a pil každý deň žraločí olej, že aké bizarnosti toto. Na jeho plavbách morom s ním bol najskôr aj malý chlapec Manolin, no keď sa im ani po 40 dňoch s lovom nedarilo, už so starcom ísť nemohol. A Santiago osmutnel. V starobe by človek nemal byť sám. Teraz more mu bolo jedinou útechou, vietor priateľom a zverstvo spoločníkom. No bol odhodlaný, dennodenne bojoval s veľkou rybou s vierou, že ju istotne porazí a nepočítaval strach pri boji s nadľudskými i neľudskými silami prírody. A keď uspel v zápase so žralokmi, no domov nedoniesol žiaden úlovok, aj tak to susedom nedalo spávať, ale čo tam po nich. Santiago sa vrátil domov ako víťaz. Manolin varil šálku kávy. Rozprávali sa o budúcich cestách. Cítil sa pokojne. Snívali sa mu levy.

Zuzana Bránická
zuzankabranick@gmail.com

MLČANIE SIRÉN

Autor: Adelaida Garcíá Morales
Názov knihy: *MLčanie Sirén*
Útvar: román
Rok vydania: 2016
Počet strán: 125

Sirény ako mytologické bytosti s magickou mocou odpradáva lákali úbohých námorníkov, aby ich svojou piesňou priviedli k záhube. Čo sa však stane, keď Sirény mlčia? Podmanivý útlý román

španielskej autorky Adelaidy Garcíá Morales čitateľa zavedie do oblasti, ktorá sa trochu vymyká pravidlám bežného spolunažívania. V priestore medzi realitou a snom sa odohrávajú jedinečné osudy ľudí, ktorých spája izolovanosť od vonkajšieho sveta, ale zato bohatý vnútorný život. Španielska dedina Capileira nesie v sebe pozostatky tradícií tak neochvejne, až sa zdá, že jej pokoj nemôže nič narušiť. Príchodom učiteľky Márie sa tento status nezmení, naopak ona sa stáva súčasťou mystického ticha. Ako jediná v plejáde mystičiek, veštýň či citovo exaltovaných žien zohráva funkciu rozumu a sprostredkovateľa.

Ticho ako silný motivický aspekt sa nesie celým románom ako svedectvo o krehkosti ľudského bytia. Ústrednou témou textu je platonické citové puto mladej Elsy k Agustínovi, ktorý neprejavuje záujem o hlbší vzťah. Vďaka fantazijným a snovým predstavám sa Elsa dostáva na pokraj vyčerpania, čo napokon vedie k osamelosti, strate ilúzií a následnej tragédii. Napriek zdanlivo nekomplikovanému deju netreba označiť román za sentimentálny, patetický či prvoplánový. Silná symbolika a osudovosť postáv, ktoré nie sú determinované vonkajšími podmienkami, ale svojimi vnútornými prejavmi, v čitateľovi evokuje nadčasovosť medziľudských vzťahov. Materiálne sa silno premieta s ideovým a duchovnosť dostáva nový rozmer, pretože Elsiná láska je rovnako silná bez ohľadu na geografické či časové ohraničenie. Napriek tomu, že ju osudový muž nepočuje...

V knihe možno nájsť tendencie inšpirované magickým realizmom, ale aj silnú autonómnú lyrickú výpoveď. Študentov stredných škôl, prežívajúcich dynamické obdobie môže uchvátiť svojou bezprostrednosťou citov, dospelých mlčaním, ktoré prehluší všetky slová.

Mgr. Patrícia Gabrišová
Základná škola Andreja Bagara, Trenčianske Teplice
168pgabrisova@gmail.com

BOJÍME SA VECÍ, KTORÉ NEPOZNÁME

Autor: David Walliams
Názov knih : Chalan v sukni
Útvar: román
Rok vydania: 2012
Počet strán: 233

Dospievanie ako obdobie dramatických premien a zvrátov je často aj vekom, v ktorom človek prežíva najsilnejšie emócie. Svet, v ktorom nič nie je stabilné a ucelené, v ktorom sa neustále strácame, napriek tomu môže poskytnúť pevný základ pre ďalší morálny vývin. Čo s tým, ak sa cítite ako čierna ovca rodiny, ak samotní dospelí nevedia riešiť svoje problémy, ak si neviete nájsť spriaznenú dušu? Stačí trochu humoru a zostať sám sebou – napriek všetkému a všetkým. O tom, ale aj o ďalšom je kniha, ktorá zaujme detského aj dospelého príjemcu – **Chalan v sukni**.

Ocitáme sa vo vnútornom svete Denisa, priemerného dvanásťročného chlapca, ktorý zdanlivo ničím neprevyšuje svoje okolie, napriek tomu sa často cíti inak ako ostatní. Možno je to zapríčinené problémovým vzťahom v rodine – po odchode matky otec ťažko zastupuje jej funkciu a len postupne si hľadá cestu k svojim deťom. Denis je chalan v sukni, a to doslova – po príchode novej kamarátky Lisy

našiel svoj životný zmysel a uvedomil si, ako sa mu páči „ženský“ svet módy, kozmetiky, krásnych šiat, ale aj ako veľmi sa to nezlučuje s otcovou predstavou o ideálnom synovi. Práve očakávania a predstavy o ideálnych vzoroch a ich nezlučiteľnosť s realitou sťažujú prežívanie nielen dospelávajúcemu, ale aj dospelým. Okolie si postupne uvedomuje Denisovu inakosť a na základe niekoľkých humorných situácií dochádza k akceptácii okolím a sebou samým. V tematickej rovine ide teda o narušanie spoločenských stereotypov a utváranie vlastnej osobnosti aj v dôsledku prekonania strachu.

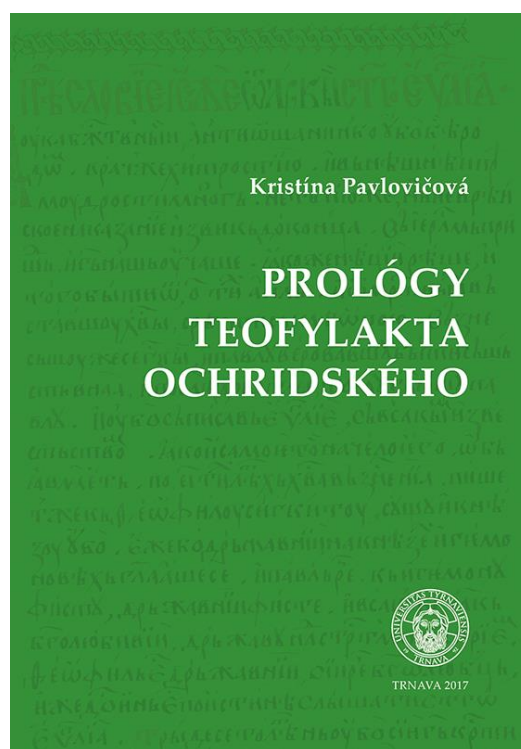
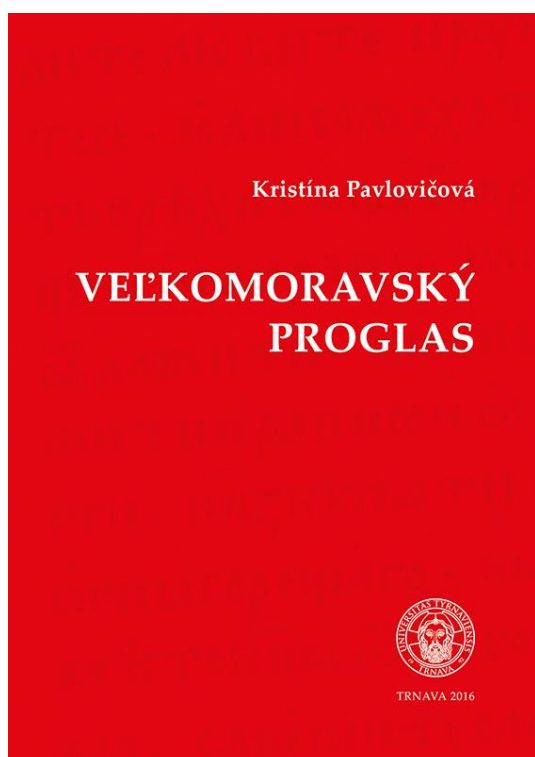
Kniha **Chalan v sukni** reflektuje pocity mladého jedinca a spôsob, akým sa vymedzuje voči vonkajšiemu svetu. Je písaná veľmi odľahčeným a humorne ladeným štýlom, ako stvorená pre detského príjemcu, ktorý si za textom uvedomí jeho hodnotový rozmer.

Mgr. Patrícia Gabrišová
Základná škola Andreja Bagara, Trenčianske Teplice
168pgabrisova@gmail.com

BÚRANIE MÝTOV (NA MARGO SÚČASNÝCH VÝSKUMOV O PROGLASE)

Autor: Kristína Pavlovičová
Názov knihy: *Veľkomoravský Proglas; Prológy Teofylakta Ochridského*
Útvar: monografie
Rok vydania: 2016; 2017
Počet strán: 144; 128

Školská prax sa desaťročia vzpiera poznaniu, že „*něco jako pevný kánon neexistuje. Existuje cosi, co lze nazvat kanonickým polem, které je permanentně v pohybu a proměňuje se jak v dějinném čase, tak ve svém historickém horizontu na základě proměnlivých motivací, úhlů pohledu, subjektivních voleb a funkcí, které dílo nabývá pro jednotlivce či určitou societu*“.¹ Menoslov autorov sa rokmi ustálil, tvrdenia mnohých učiteľov o jednotlivých osobnostiach a ich textoch sa opakujú, pokusy narušiť túto škrupinu sú prijímané s nevôľou. Výklady, ktoré stotožňujú Friederiku Schmidtovú s Mínou alebo Máriu Pischlovú s Marínou sa trdajú ako posvätné, a to bez pokusu o rozlíšenie medzi mimoliterárnou skutočnosťou a fikčným svetom textu. Viacerí učitelia dodnes nechcú pripustiť, že by Ľudovít Štúr bol kýmisi iným než milovaným vodcom štúrovcov, ba aj obraz Jána Hollého požehnávaného Štúrovu spisovnú slovenčinu je pre nich ešte stále vierohodným a podobne. Ak do takéhoto sveta vstupuje snaha literárnej vedy poukázať na neudržateľnosť obdobného prístupu, nie je sa čo čudovať, že je niektorými pedagógmi odmietaná, resp. je prijímaná s rozpakmi.

A aj keď sme presvedčení, že medzi nami je mnoho učiteľov, ktorí si už prinajmenej uvedomujú, že je rozdiel medzi inšpiráciou k vzniku textu a jej literárnym stvárnením, že dokážu rozlíšiť Štúrov obraz v podaní J. M. Hurbana od historického Ľudovíta Štúra, že si uvedomujú absenciu akéhokoľvek dôkazu o tom, že by Ján Hollý požehnal vzniku spisovnej slovenčiny kodifikovanej na základe kultúrnej stredoslovenčiny a pod., predsa len sa dodnes môže stať, že aj títo progresívni učitelia zapochybujú, ak sa stretnú so zisteniami súčasnej vedy.

Kristína Pavlovičová, pracovníčka Katedry slovenského jazyka a literatúry Trnavskej univerzity, nazvaná *Veľkomoravský Proglas* (2016)² predstavuje čitateľom myšlienku, ktorá v očiach niektorých pedagógov základných a stredných škôl môže vzbudiť prinajmenej isté rozpaky: veršovaný text, ktorý predstavujú svojim žiakom ako *Proglas* z pera Konštantína Filozofa, text, ktorý nazývajú prvou slovanskou básňou a žiaci stoviek škôl sa na ňom učia analyzovať báseň, nebol v čase svojho napísania veršovanou básňou, stal sa ňou de facto až v 20. storočí.

Kristína Pavlovičová uvádza, že to, s čím sa na hodinách literatúry konfrontujú naši žiaci, je v podstate text Viliama Turčányho, ktorý vznikol prebásnením doslovného prekladu jazykovedca Eugena Paulinyho, ktorý vychádzal z rekonštrukcie jedného z odpisov *Proglasu* v podaní slovinského slavistu Rajka Nahtigala, nadväzujúceho na rekonštrukciu textu *Proglasu* ruským slavistom Alexejom I. Sobolevským. Súčasne nám autorka pripomína, že aj keď sa počas 19. storočia objavili viaceré odpisy textu dnes nazývaného podľa svojho incipitu *Proglas*, prvý pokus rozčleniť ho do pôdorysu veršov vykonal až na začiatku 20. storočia bulharský slavista Jordan Ivanov, túto podobu ale neprijal každý, napr. Ján Stanislav.

Čím text dnes známy ako *Proglas* je? Pavlovičová predstavuje všetky jeho dochované odpisy, poukazuje na ich jazykové verzie (starosloviensky originál nepoznáme, odpisy sú zrkadlom stredovekej cirkevnej slovančiny), doterajšie diskusie o mene jeho možnom autorovi (že by ním mal byť Konštantín Filozof je málo pravdepodobné), analyzuje prácu jednotlivých jazykovedcov a prekladateľov jednotlivých verzií odpisov textu od ich objavenia podnes, poukazuje na rôzne prekladateľské riešenia jeho častí (najmä na verzie Viliama Turčányho, Ľubomíra Feldeka, Jána Zambora, ktoré z textu stvorili počas 20. storočia „prvú slovanskú báseň“), argumentačne sleduje sémantickú aj pragmatickú stránku tohto textu a vníma ho ako výzvu na odbornú diskusiu.

Svoj názor Kristína Pavlovičová formuluje jasne: text známy dnes ako *Proglas* bol útvarom rečníckeho štýlu, svoje miesto mal v homiletike, jeho žánrovým určením je prológ (termín *proglas* je jeho staroslovienskym prekladom), vnímať ho v súčasnej prebásnenej podobe je historicky nenáležité a vzbudzuje to nedorozumenia.

V tejto súvislosti je cenné, že Kristína Pavlovičová zasadila ňou reflektovaný text do dobového recepcného horizontu, ukazuje ho v kontexte stredovekej cirkevnej hymnografie a manieristickej prózy,

¹ PAPOUŠEK, Vladimír: *Spontánnost, manipulace, literární kánon a dobový horizont*. In: *Česká literatura*, 54, 2006, č. 2 - 3, s. 105.

² PAVLOVIČOVÁ, Kristína: *Veľkomoravský Proglas*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis 2016, ISBN 978-80-568-0016-4.

poukazuje na stredovekú prológovú literatúru, v danej dobre rozšírenú nielen medzi cirkevnými autoritami (sv. Hieroným), ale aj medzi kňazmi slovanského sveta (napr. Ján Exarcha Bulharský).

Kristína Pavlovičová svoj výskum, ktorým by podporila zistenia o *Proglase*, rozvíja aj ďalej. Za zmienku stojí jej kniha *Prológy Teofylakta Ochridského* (2017),¹ ktorá potvrdzuje, že *proglas* (prológ, predhovor) je žánrom stredovekej náboženskej literatúry a veľkomoravský text, pripisovaný Konštantínovi Filozofovi (mimochodom, aj tu autorka knihy pripomína, že pojem filozof nemožno vnímať v kontexte antickej filozofickej tradície, ale je nutné ho chápať v kontexte byzantskej náboženskej tradície ako človek oddaný Bohu), je len jedným z jeho reprezentantov, majúci v dobe svojho zrodu analógiu v desiatkach iných latinských a gréckych prológoch.

Výskum Kristíny Pavlovičovej vyvolal vo vedeckých kruhoch značný ohlas už pred vydaním knihy *Veľkomoravský Proglas*,² verejnú diskusie literárnokritickej zaregistroval názor Petra Tollaroviča uverejnený v časopisoch *Slovenčinár*, *Kultúra* a *Slovenské pohľady*,³ možno pozná aj reakciu z pera Jaroslava Šranka v časopise *Plav* atď.⁴

Nám z kontextu Pavlovičovej práce vyplýva, že len tí autori, ktorí tvrdia, že *Proglas* je báseň, sú presvedčení, že autorom *Proglasu* je Konštantín Filozof. Paradoxne, opierajú sa pritom o rekonštrukciu R. Nahtigala, ktorý si myslel, že autorom *Proglasu* je Konštantín Presbyter. To ale podľa Kristíny Pavlovičovej neznamena, že Konštantín Filozof nemôže byť autorom *Proglasu*. Autorke v tejto súvislosti neprekáža, ak niekto spoetizuje pôvodne nebásky text. Lenže treba odlišovať pôvodný text - stredoveký, prozaický, od jeho neskorších adaptácií, napr. básnickej adaptácie Viliama Turčányho z 20. storočia. Toto prebásnenie bolo v súlade s ideológiou v čase socializmu, keď vyhovovalo nemať na „začiatku našej kultúry“ náboženský text (prológ k štvorevanjeliu), ale bolo žiaduce urobiť z neho „veľbáseň“, čiže takto ho sekularizovať.

Na záver nám zostáva už len otázka, ako predstavovať žiakom našich škôl text známy ako „prvá slovanská báseň“, ak z výskumu Kristíny Pavlovičovej vieme, že pôvodne bol tento text prózou, žánrovo predhovorom, útvorom rečníckeho štýlu a pod. Je nutné to vziať ako výzvu: nedržme stranu zástancov prózy ani poézie, ale ukážme žiakom, že je rozdiel medzi tým, ako text vnímali v dobe jeho vzniku a ako ho môžeme vnímať my dnes. Poukážme na existenciu rôznych textových podôb jedného textu, vysvetlíme, že v dobe svojho vzniku mal text inú podobu aj funkciu než dnes, poukážme na prácu s ním, ktorá viedla našich básnikov k jeho pretvoreniu na sylabotonicú báseň a pokojne s ňou pracujeme ďalej ako so svedectvom úcty dnešných básnikov odkazujúcich na našu literárnu minulosť.

PaedDr. et PhDr. Peter Mráz, PhD.
Stredná odborná škola, Holíč
mraz13@post.sk

¹ PAVLOVIČOVÁ, Kristína: *Prológy Teofylakta Ochridského*. Typi Universitatis Tyrnaviensis 2017, ISBN 978-80-568-0085-0.

² Zrkadlom diskusie, ktorú ešte pred vydaním knihy vyvolal predmetný výskum je polemika ZAMBOR, Ján: *Dekonštrukcia Proglasu*. In: *Slovenská literatúra*, 62, 2015, č. 6, s. 512 – 514 a PAVLOVIČOVÁ, Kristína: *Odpoveď J. Zamborovi na kritiku Dekonštrukcia Proglasu*. In: *Slovenská literatúra*, 63, 2016, č. 1, s. 64 – 69. Polemika bola iniciovaná časopiseckým náčrtom myšlienok, po doplnení predstavených v knihe *Veľkomoravský Proglas*. Ide o štúdie PAVLOVIČOVÁ, Kristína: *Nejasnosti okolo veľkomoravského staroslovienského Proglasu (pokračovanie v nasledujúcom čísle)*. In: *Slovenská literatúra*, 62, 2015, č. 3, s. 165 – 189, resp. PAVLOVIČOVÁ, Kristína: *Nejasnosti okolo veľkomoravského staroslovienského Proglasu (dokončenie z predchádzajúceho čísla)*. In: *Slovenská literatúra*, 62, 2015, č.4, s. 269 – 290.

³ TOLLAROVICH, Peter: Rozporuplná monografia o Proglase. In: *Slovenčinár*, roč. 4, 2017, č. 2, s. 59 – 60, porovnaj <http://www.kultura-fb.sk/new/old/archive/pdf/kult1517.pdf>

⁴ ŠRANK, Jaroslav: *Mravnosť nadovšetko alebo Trojjediná recenzia*. In: *Plav*, dostupné na <https://plav.sk/node/116>

POROZUMIEŤ LITERATÚRE REGIÓNU... ALEBO DILONG AKO ZÁMIENKA

Autor: Marián Kamenčík

Názov knihy: *Z Hlohovca do Honolulu a späť. Rudolf Dilong a hlohovská literárna avantgarda.*

Útvar: monografia

Rok vydania: 2019

Počet strán: 402

Ján Motulko, ktorý je spolu s Rudolfom Dilongom, Pavlom Gašparovičom Hlbinom, Jankom Silanom alebo Pavlom Ušákom Olivom zaraďovaný k básnikom katolíckej moderny, uvádza svoju báseň *Ja zo zbierky Blížence* (1944) dvojverším, ktoré je svedectvom o živote jeho básnického druha: *Tak málo som bol včera deckom, / snáď ešte menej ako Dilong mních.*¹ Z pohľadu literárnej histórie je to síce len reakcia na jednu z Dilongových básní,² ale pre bežného, svetom bulváru formovaného príjemcu dnešných dní je to najmä svedectvo lákavé svojou pikantnosťou, ktorého mimoliterárne kontúry laickej verejnosti snáď dostatočne objasnila kniha básnikovej vnučky Denisy Fulmekovej *Konvália. Zakázaná láska Rudolfa Dilonga* (Slovart 2016).

Marián Kamenčík, pracovník Katedry slovenského jazyka a literatúry UCM v Trnave, vo svojej knihe *Z Hlohovca do Honolulu a späť* nepátra po bulvárnych odhaleniach, netúži ukázať Rudolfa Dilonga ako mnícha, ktorý podľahol slabostiam ženy. Snaží sa ho predstaviť ako muža, ktorý podľahol vábeniu literatúry na mieste, ktoré je monografistovmu srdcu najbližšie – v meste Hlohovec.

Nemecký básnik Johann Wolfgang Goethe napísal: „*Ak chceš spoznať a pochopiť básnika, musíš ísť do jeho rodného kraja.*“ Možno je to podmienkou pochopenia autorovej tvorby v prípade borskovätomikuláškého rodáka Jána Hollého, ako ju predstavujú výskumy Evy Fordinálovej,³ v prípade Rudolfa Dilonga ale úplne stačí – a kniha Mariána Kamenčíka s podtitulom *Rudolf Dilong a hlohovská literárna avantgarda* to dosvedčuje – ponoriť sa s porozumením do kontextu literárneho a kultúrneho života v Hlohovci v čase Dilongovho pôsobenia v miestnom kláštore.

Rudolf Dilong prišiel do Hlohovca v apríli 1939, teda len jeden rok po tom, čo do farskej kroniky obce Borský Sv. Mikuláš vpísal báseň *V rodisku Jána Hollého*:

*Na Búroch točili sme kolovrátok nebeský
porodili sme Foenixa a haváriu Ikarov
lepších jak aeroplány značky Junkers s bielym lakom*

...

*Tvoj Sláv ma dojíma jak hroby ktoré svietia
Tvoj Svätopluk je žltý ako kufor vojenský
ešte raz umriem potom počúvať tvoje Selánky
bo rodný dom Tvoj s poéziou mýlim si
bo panna kľáči pri ňom v piesku neviditeľnom*

¹ Báseň je dostupná vo vydaní *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Ed. Milan Hamada. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV 2008, s. 361.

² Viac o vzťahu Ján Motulko – Rudolf Dilong v knihe BRUNCLÍK, Jozef: *Introvertnosťou ku katarzii. Lyrický svet v tvorbe Jána Motulka*. Nitra: UKF 2014, s. 41.

³ Porovnaj napr. FORDINÁLOVÁ, Eva: *Ján Hollý (1785 – 1849)*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2003.

ešte aj iná búrka búrskych búri búranov
a to je nový misionár v Tvojom rodisku¹

Touto básňou Rudolf Dilong predznamenal, že do Hlohovca prišiel nielen ako básnik poznajúci slovenskú literárnu tradíciu, ale aj ako básnik očarený poetikou nadrealizmu. Sám seba vnímal ako misionára, a to nielen duchovného v zmysle konfesijnom, ale aj ako misionára na poli ducha v zmysle kultúrnom a literárnom.

Obdobne ako pri písaní knihy *Vďačná pamiatka fraštickému richtárovi* (2012)² aj tentoraz Marián Kamenčík preštudoval a do knihy *Z Hlohovca do Honolulu a späť* organicky zapracoval mnoho archívneho materiálu, ktorý bol odbornej verejnosti doteraz neznámy. Úryvky z korešpondencie Rudolfa Dilonga, rovnako ako korešpondencia jemu blízkych ľudí, nás vtiahnu do podmanivej atmosféry Hlohovca a cezeň metonymicky aj do súvekeho Slovenska. Kamenčíkova práca s nimi je ukážkou zodpovednej literárnovednej práce. Autor knihy vníma meandre nadrealistických snažení Dilonga-básnika a ich dopad na literárnu avantgardu. Nevyhýba sa ani kontroverzným aspektom Dilongovho diela, najmä nie zbierke *Gardisti, na stráž!* alebo textu pre pieseň *Pochod prezidenta Slovenskej republiky*, ktoré poznačila turbulentná doba 40. rokov 20. storočia. Vždy ale zostáva pri tom podstatnom, pri literatúre.

Kamenčík vo svojej knihe *Z Hlohovca do Honolulu a späť* presvedčivo dokladá, ako Dilong po svojom príchode rozprúdil literárny život v Hlohovci. Vo svojej kláštornej cele tvoril, redigoval časopis, so zánietením písal posudky začínajúcim autorom, korešpondoval so známymi aj menej známymi osobnosťami súvekej literatúry a najmä viedol a formoval vtedy začínajúcu literárnu generáciu.

Po prečítaní nami sledovanej monografie nám nedá než vysloviť, že Kamenčíkova kniha *Z Hlohovca do Honolulu a späť* s podtitulom *Rudolf Dilong a hlohovská literárna avantgarda* je predovšetkým o literárnej a kultúrnej avantgarde v meste Hlohovec. Povedané presnejšie, básnik Dilong je najmä zámenkou autorovho rozprávania o nej. Samozrejme, bez Dilonga by to nešlo, práve on bol hybnou silou a podnecovateľom, ale čaro nami nazeranej monografie je v tom, že ono tajomstvo, ktoré odhaľuje, je tajomstvo regiónu a ľudí, ktorí ho svojou tvorivou činnosťou kreovali. Samozrejme, dozvieme sa veľa o Dilongovi, ale ešte viacej o tvorivých ľuďoch, ktorí ho obklopovali, obdivovali, nasledovali.

Autor knihy sa, prirodzene, sústreďuje na vzťah medzi básnikom Rudolfom Dilongom a hlohoveckým adeptom umenia Ivanom Kunošom (neskôr Ivanom Kupcom), neobchádza ale ani menej známe tváre vtedajšieho kultúrneho a literárneho života v Hlohovci: románopisca Michala Karabu, regionálneho historika Arpáda Felcána, kriticky sa vyhrávajúceho Michala Masaryka (jednu z jeho básní po prvý raz uverejňuje) alebo bohéma Nelka Jasenského s presahom až k Michalovi Považanovi. Pretláča a komentuje ich texty, korešpondenciu, denníky, spomienky...

A to všetko akoby mimochodom, akoby hlavnú úlohu hral stále Rudolf Dilong. Možno je to autorova obrana voči nevypovedanému, ale snáď dlhoročne pociťovanému znižovaniu jeho práce vo vedeckých kruhoch - predsa len, byť regionálnym historikom je stále v očiach niektorých ľudí vnímané ako čosi neúplné. Kamenčíkov výskum už v minulosti ale dokázal, že byť literárnym historikom so záujmom o región má predmet svojho výskumu aj konkrétne výsledky.³ Vo svojej novej knihe to len potvrdzuje.

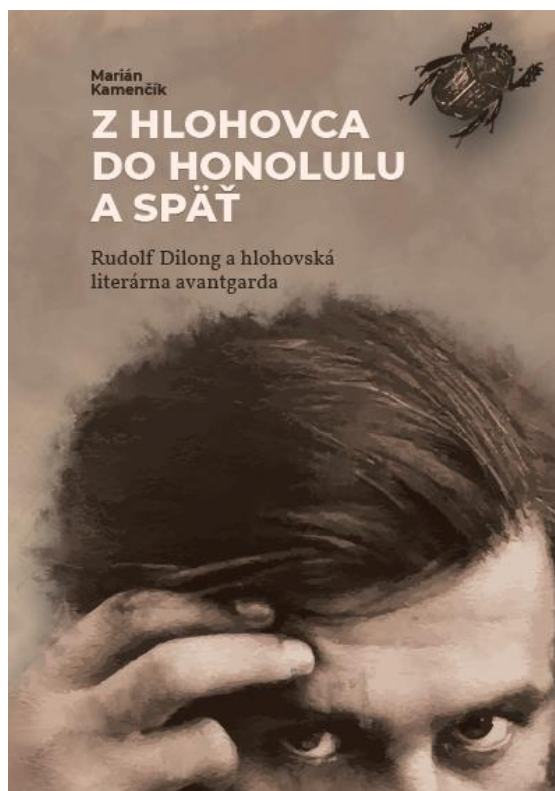
Kamenčík jednotlivé kapitoly svojej monografie skĺbil do podnetného rozprávania, ktoré má navyše gradačnú krivku postupného odhaľovania tajomstva o Dilongovom pôsobení. A aj keď štýl

¹ Báseň s odkazom na jej prvotné publikovanie v knihe o Borskom Sv. Mikuláši uverejnila FORDINÁLOVÁ, Eva: *Ján Hollý v slovenskom národno-kultúrnom vedomí*. Bratislava: Veda 2007, s. 327.

² KAMENČÍK, Marián: *Vďačná pamiatka fraštickému richtárovi*. Príspevok ku kultúrnym dejinám a literárnemu životu mesta Hlohovec na začiatku 19. storočia. Hlohovec: Ex libris ad personam Hlohovec 2012

³ Porovnaj napr. KAMENČÍK, Marián et al.: *Periculum Galgocienze. Hlohovské nebezpečenstvo. Báseň Gabriela Kolinoviča Šenkvičského o rozvodnenom Váhu z roku 1721 a niektoré ďalšie povodňové udalosti z Hlohovca*. Hlohovec: Ex libris ad personam Hlohovec 2014.

literárnovednej práce Mariána Kamenčíka je miestami blízky esejistickému, populárno-náučnému štýlu výkladu, tento spôsob výstavby odborného textu vnímame ako prínosný, otvára knihu *Z Hlohovca do Honolulu a späť* pre širokú verejnosť.

PaedDr. et PhDr. Peter Mráz, PhD.
Stredná odborná škola, Holíč
mraz13@post.sk

STUDIA ACADEMICA SLOVACA 48

Autor: Jana Pekarovičová a Miloslav Vojtech (eds.)

Názov knihy: *Studia Academica Slovaca 48. Prednášky 55. Letnej školy slovenského jazyka a kultúry*

Útvar: zborník

Rok vydania: 2019

Počet strán: 420

V augustových dňoch sa na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave konal 55. ročník letnej školy slovenského jazyka. Jeho tohtoročným publikačným výstupom je zborník

prednášok *Studia Academica Slovaca* 48, dostupný nielen v tlačenej podobe, ale aj vo verzii pdf na stránke <http://zborniky.e-slovak.sk/>.

Prvý oddiel zborníka *Vektory identity v historickej i súčasnej reflexii (Dynamické zmeny a hľadanie identity v jazyku, literatúre a kultúre)* ponúka pohľad jazykové správanie sa súčasných nositeľov spisovnej slovenčiny, problematiku národných mýtov, legiend a stereotypov v historickej pamäti a v literárnych textoch slovenskej literatúry 19. storočia, vývin identifikačného úsilia o profesionalizáciu slovenskej hudobnej kultúry v 20. storočí a reprezentantov národnej osobitosti (salašníctvo, bryndza).

Druhý oddiel zborníka *Jazyk, literatúra a kultúra v reflexii aktuálneho vedeckého výskumu* sa orientuje na prezentáciu aktuálnych výskumných trendov v lingvistiky, literárnej vede, histórii a v teatrologii.

Tretiu časť zborníka *Slovenčina v interlingválnych a lingvodidaktických súvislostiach*, ktorý sa venuje možnostiam inovácií a ozvláštnenia vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka interpretáciou jazykových vtipov, využitím komunikačného modelu a tvorivých didaktických metód pri vyučovaní gramatiky atď.

Záverečný oddiel *Pavol Országh Hviezdoslav (1849 – 1921)* je venovaný vydaniu nového anglického prekladu Hviezdoslavových *Krvavých sonetov* z pera Johna Minahanea.

Spomedzi pre nás osobitne zaujímavých štúdií spomeňme lingvisticky orientované práce, ktorých autormi sú Jozef Mlacek (*Remeslá, staršie profesie a spoločenské postavenia – ich premietnutie v slovenskej frazeológii*), Juraj Glovňa (*Interlingválne aspekty slovenského humoru*) alebo Daniela Slančová a Terézia Kovalik Slančová (*Somatická lexika v športovej komunikácii: lexéma ruka v trénerskom komunikačnom registri*), teatrologický príspevok, ktorý napísala Juliana Beňová (*Radošinský naivný fenomén – Štepkova cesta k človeku*), resp. práce z literárnej vedy, ktorú reprezentujú Marta Fülöpová (*My, Oni – a Ti ešte horší. Vytváranie negatívnych národných obrazov v slovenskej próze 19. storočia*), Zuzana Kákošová (*Formovanie slovenskej dobrodružnej literatúry v 17. – 18. storočí*), Marianna Koliová (*Motivické echá Súľovských skál*), Ján Zambor (*Interpretačná sonda do Hviezdoslavových Krvavých sonetov*) alebo Marián Andričík (*Minahanov preklad Hviezdoslavových Krvavých sonetov*).

Zborník *Studia Academica Slovaca* 48. *Prednášky 55. Letnej školy slovenského jazyka a kultúry* si určite nájde čitateľov nielen medzi poslucháčmi kurzu letnej školy slovenského jazyka, literatúry a kultúry, okrem nami spomenutých štúdií obsahuje ešte pestrú paletu príspevkov z hudobnej vedy, slovenských dejín a pod., vyberie si teda každý.

PaedDr. et PhDr. Peter Mráz, PhD.
Stredná odborná škola, Holíč
mraz13@post.sk

KNIHA O DIEŤATI A JEHO POTREBE NIEKOHO MAŤ

Autor: Kristína Mišovičová
Názov knihy: *Decká z mesta sa nevedia biť*
Rok vydania: 2018
Počet strán: 128

Štvrták Samo býva už osem mesiacov na dedine, a aj keď si to nechce vôbec priznať, je sám. Chýbajú mu bývalí spolužiaci aj mestský spôsob života, ale najväčšmi zo všetkého v jeho živote absentujú rodičia. Samo ale nie je sirota, ako by sa mohlo zdať, to len jeho rodičia sú premanentne v práci a Samo sa tomuto vyprázdnenému svetu musí postaviť bez pomoci. Jediní jeho spoločníci sú najmodernejší mobilný telefón, tablet a internet. Na tieto prístroje sa spolieha pri každej životnej situácii, s nimi trávi čas, nimi sa chváli pred novými spolužiakmi, za ne sa schováva a za ne schováva aj svoju osamelosť. V novom kolektíve sa prezentuje ako problémový žiak, hlupák, ktorému to nemyslí, nemotorný lupienky a kolu pojedajúci grobian, ktorý všetko rieši bitkou.

Bitkou sa začína aj príbeh knihy Kristíny Mišovičovej *Decká z mesta sa nevedia biť*. Bitkou možno pre viacerých banálnou, ale v štvrtom ročníku základnej školy o to závažnejšou - súbojom o česť. Jej aktérom je okrem Sama aj Peter, svedkom Petrova tajná láska Lenka. Neprekvapí preto, že výsledkom intenzívneho pästného súboja oboch zápasníkov je návšteva riaditeľne. Pre oboch chlapcov to, pravdupovediac, nie je nič nové, tentoraz ale musia byť konfrontovaní s pre nich prekvapujúcim koncom. Nezaznie očakávaný krik riaditeľa školy, nepadne ani výchovná facka, nekľáči sa na polienku, nestojí v kúte, nič podobné. Výchovné metódy našich starých mám sú pre súčasné vedenie školy už prekonané. Riaditeľ školy sa problém pokúsi vyriešiť konštruktívne a obom chlapcom určí pre nich drakonický trest: musia spoločne vypracovať projekt zameraný na spoznávanie lesného biotopu v blízkosti obce.

Samo a Peter sú po fyzickej, emocionálnej aj skúsenostnej stránke protipólmi, preto by oveľa radšej prijali nielen krik, ale aj to povestné zaucho. Lenže trest padol a musia sa s ním popasovať. Samo fučí už po prvých metroch vychádzky do lesa, je šokovaný účinkom preňho dovtedy neznámej žihľavy, bojí sa zvukov prírody, je vystrašený z obyčajných mravcov a vytrvalo to pred Petrom zapiera, tváriac sa ako skúsený zálesák. Peter hrá opačnú hru, vžije sa do roly dedinského chlapca zrasteného s prírodou, skúseným krokom vodí Sama po okraji lesa a ukazuje mu, že len bezprostredný kontakt s prírodou je pravým spôsobom života.

A pritom správanie sa oboch chlapcov je od počiatku maskou. Obaja túžia po tom, čo má ten druhý. Samo po rodine, Peter po mobilných aplikáciách, Samo po priateľstve, Peter po možnosti spojiť sa so svetom za hranicami rodnej dediny. Jediné, čo im bráni priznať sa k tomu, je ich hrdosť.

Vydarenými ilustráciami Zuzany D. Krutej sprevádzaná kniha Kristíny Mišovičovej *Decká z mesta sa nevedia biť* v sebe skrýva mnoho vtipných situácií, zrkadliacich detský svet, ale súčasne na viacerých miestach detského príjemcu nevtieravo poučí o veciach vážnych, dá nám ale nahliadnuť aj do miestami krutého sveta, s ktorým sa svojím správaním aj prežívaním musí konfrontovať dieťa dnešných dní.

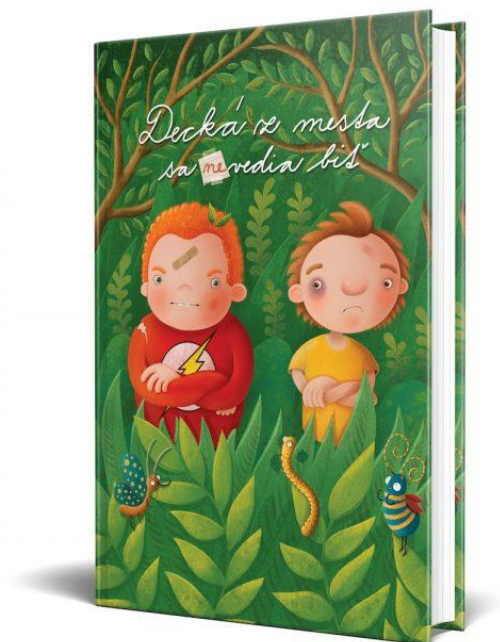
Čítajúc knihu *Decká z mesta sa nevedia biť* postupne sledujeme, ako sa ľady dôvery medzi chlapcami lámu. Signálov prelomu je viacero, signifikantným je Petrovo pozvanie pre Sama na rodinný obed alebo Samova snaha pomôcť Petrovi zaujať Lenku...

Samozrejme, od počiatku knihy je jasné, že je to situácia modelová, výsledok bude možno aj pre bystrejšieho detského čitateľa vopred zrejmý – chlapci sa počas vypracúvania projektu zblížia, ich práca bude úspešná atď.

Niektoré pasáže knihy by si možno žiadali menej súvetí a viac dynamiky. Občas zaznelo veku dieťaťa málo uveriteľné vyjadrovanie sa, diskurzívny čitateľ tiež isto zbadá, že Kristína Mišovičová je vo svete detskej literatúry menej skúsená než napr. Gabriela Futová, ale pre detského príjemcu sú to nepodstatné drobnosti.

Na základe pozorovania reakcií nášho deväťročného syna sme presvedčení, že príbeh *Decká z mesta sa nevedia biť* budú čítať so záujmom aj tí, ktorí modelovú situáciu v jej pozadí budú predvídať už po prečítaní prvej kapitoly. Schéma, do ktorej autorka príbeh Sama a Petra vsadila, mu neprekážala, upútali ho jednotlivé zážitky zo života oboch chlapcov, miestami sa srdečne zasmial, miestami zamyslel. A to je pre rodiča neklamným svedectvom o potenciáli, ktorý kniha má.

Na záver už len doplníme, že prvá kapitola knihy Kristíny Mišovičovej *Decká z mesta sa nevedia biť* je spolu so zoznamom knižníc, kde sa dá požičať, dostupná na internetovej stránke <https://deckazmesta.sk/>. To pre tých, ktorí neveria recenziám a knihu pre svoje dieťa zakúpia, až sa sami presvedčia. Tak ako sme to urobili aj my.

PaedDr. et PhDr. Peter Mráz, PhD.
Stredná odborná škola, Holíč
mraz13@post.sk

SEPTEMBER

Seba nedokážem pochopiť. Toľko vecí by som vedel, ba chcel robiť a ja zostávam v školstve. Nie v hocijakom, ale v Slovenskej republike. Aj toto mi behá myslou v septembri, ktorý je taký, že už si ani nespomínam na letné dovolenky a túžim po ďalšom júli a auguste.

O problémoch s obedmi zadarmo nebudem hovoriť, i keď politickí marketéri klamú, aké megasociálne opatrenie to je, ako ľahko je realizovateľné. Nebudem rozvíjať ani to, že sa všetky úrady zbláznila a v čase, keď sa musíme venovať žiakom, ktorí sa adaptujú po lete alebo sú noví, vyžadujú stovky informácií. A samozrejme s pripojenou tabuľkou, ktorú lúštite ako genetický kód. Neraz sa vyžadujú informácie, ktoré ešte školy nemajú šancu vedieť (napr. počet stravníkov ešte pred nástupom prvákov). Nehovoriac o stovkách telefonátov a návštev s ponukami, reklamami, krúžkami. Najhoršie sú návštevy, ktoré si myslia, že čakáme len na ne a môžeme sa im venovať v každej minúte, keď sa rozhodnú prísť.

Apropos, výkazy a štatistiky... Kto by si bol pomyslel pri rozvoji výpočtovej techniky, že pribudne raz toľko papierovačiek, ktoré neraz zdvojujú činnosti, ktoré elegantne dokážu spracovať počítače. Dvojaká práca je dobrá, najlepšia trojaká. A preklápať zo softvéru na softvér je úradnícky fetiš. O tom, že väčšina údajov je úplne nanič, netreba hovoriť, hlavne, že sú v estetickú tabuľku. Ale jediná chyba v nich zbúrcuje úrady viac, ako pri riešení sociálne slabších alebo problémových žiakov. Začínam veriť známemu, ktorý vraví, že sa takéto činnosti vymýšľajú, aby mali úradníci opodstatnenie. Ale my nie sme úradníci. Sme povolanie o výchove a vzdelávaní detí. A prázdne štatistiky robíme na úkor žiakov hodiny a hodiny, práve v septembri, keď treba spraviť mnoho úloh súvisiacich s novým školským rokom. A na dostatočný počet administratívnych pracovníkov školy nemajú. Denne sa v týchto dňoch pýtam, kedy nastal ten moment, že sme živú ľudskú zmyslupnú prácu nahradili byrokratickým vykazovaním často zhyperbolizovanej prázdnej činnosti. Áno, neraz sa stáva, že je tlačivo samoučelné a nemá význam, kreuje sa len zo zotrvačnosti. Stále však myslíte na to, že tieto debilizmy robíme popri výchovno-vzdelávacom procese!

A podpora zhora? Žiadna. Skôr naopak, cynizmus, opovrhovanie, klamstvá a byrokratická šikana škôl. K tomu nám buchnú zákon o pedagogických zamestnancov, ktorý je hanbou justície a pomstou najhoršej ministerky školstva. A, samozrejme, zákon bez vykonávacích predpisov. V čase, keď prijímate nových zamestnancov a vzápätí ich máte nahadzovať do štatistík zaradených práve podľa neexistujúcich vykonávacích predpisov (Hlava XXII je nič.). Opäť je to v septembri, keď je všetko. Ale neprekvapuje ma, že ministerstvo ani netuší, že sa práve v deviatom mesiaci začína nový školský rok, keď sama ministerka povie, že v tých školách tak veľa nerobíte. Prekvapuje ma to, že v právnom štáte môže platiť zákon, ktorého dodržiavanie sa vyžaduje bez vykonávacích predpisov a potom si ešte uzurpujú právo vyhrážať sa kontrolami. V situácii, keď sa tento právny paškvil rovná riešeniu záhady hlavolamu. Osobne som zažil, že dvaja právnici dali dvojaký výklad na legislatívnu štylizáciu. Keďže bežná škola nemá peniaze na vlastné právne oddelenie, musia sa stať riaditelia, ale i učitelia polyhistori a mentalistami, ktorí sa trafia do hlavy „zákonodarcu“. Ak sa však netrafíte do správnej interpretácie, máte pri kontrole smolu. Voči nej sa nedá odvolať, a tak ste odkázaní na ICH interpretáciu legislatívy a ICH ortiel.

O platoch už bolo veľa povedaného. Ale málo sa povedalo o tom, čo spôsobuje jeho omrvinkové zvyšovanie v intervaloch, aké sa nastavili. Zmena platových dekrétov, ktorá sa neraz rovná pár eurovému zvýšeniu, zahŕňa toľko administratívy, že možno práca a kancelársky papier prevyšuje hodnotu platového zvýšenia. A opäť to robia zle platení hospodári/personalisti/mzdárky, ktorí v septembri okrem iného robia zmluvy, štatistiky a zase výkazy pre poisťovne či úrad práce. A popri tom odpovedajú na mnohé otázky typu, prečo neuznáte tú a tú prax, prečo neuznáte kredity po 1. 9., prečo

musím doniesť to a to a pod. Popri tom si mnohonásobne študujú nezrozumiteľný zákon o pedagogických zamestnancoch. Navyše evidujú rekreačné poukazy, na ktoré dostaneme peniaze po byrokratickej mašinérii a niekedy si myslím, že sa čaká na to, keď pod vplyvom mnohých povinností rezignujeme na pýtanie prostriedkov a radšej túto populistickú politickú sebaaprezentáciu uhradíme z bežného rozpočtu. V budúcnosti sa chystajú chudobným školám capnúť povinnosť prispievať na športové poukazy, veď škola je firma s kompletným personálnym zabezpečením a s vysokými ziskami, ktorá si môže dovoliť všetko.

Spomeniem ešte netransparentný socialistický systém distribúcie učebníc, z ktorých mnohé nedošli, mnohé došli v malom počte a mnohé prichádzajú zase v septembri. Aby sa zabezpečilo vyučovanie, riaditelia si medzi sebou knihy požičiavajú, a tak im vzniká ďalšia agenda, ktorá by sa nestala, keby si škola mohla učebnice voliť sama.

Aj keď kdesi v mozgu s túžbami mám nejakú nádej na zmenu, silno o nej pochybujem. Naše školstvo, ale aj iné oblasti v našom štáte, sú tak preštruktúrované, že tu zdravý rozum nemá šancu vyhrať a naďalej budú vyhrávať iba pseudonápady tvrdých úradníckych postupov, ktoré zapadnú do zaužívanej, hoci často rozumu odporujúcej mašinérie. A to všetko s toleranciou tichej alebo pasívnej väčšiny, ktorej stačí, že sa nažerie zadarmo, odvezie si zadok vlakom bez platenia alebo jej zavrú hubu dotáciou na fasádu kultúrneho domu. Ekológia, školstvo, sociálne slabší ľudia sú oblasti, ktoré nič neprinášajú v zmysle kapitálu, načo to riešiť. Užime si hneď a teraz. Po nás potopa. Hlavne, že sa tu rieši zadlžovanie krajiny. No to, že krajina bude mať ekonomický dlh, je nič oproti tomu, čo tu kvasí a vykvasí v budúcnosti.

Na akékoľvek zmeny a najmä v školstve neverím aj preto, že práve peniaze budú rozhodovať. Nech aj príde ten najkompetentnejší minister, čo bude chcieť veci riešiť, pohorí. Prídu úradníci, štatisti a iné podivné skupiny, dajú mu lajstrá a po čase poprie akýkoľvek nový názor, vkĺzne do byromašinérie plnej nezmyslov a iracionalít. Len aby sa ušetril rozpočet - hlúpe návrhy ho málokedy mihnajú. Okrem toho v našej krajine vyhráva lobing, čo ja osobne považujem za druh korupcie. Lebo nech máte akokoľvek dobrý nápad, bez lobingu a známostí sa ním zaoberať nebudú a vyzniete ako rojko s idealistickým, de facto rozumným návrhom. To mi potvrdzujú ľudia, čo poznajú tieto procesy oveľa lepšie ako ja. A ak sa vám aj podarí niečo presadiť, tak vám do vášho návrhu dajú toľko zmien, že sa pôvodný obsah brutálne zmení a stane sa z neho paškvil. Možno sa také niečo stalo aj pri pedagogickom zákone. Mohol byť na začiatku dobrý, minimálne jeho duch. Nie vždy je teda dobré kolektívne tvorenie zákona, ktoré z návrhu spraví toaletný papier, keďže doň zasahujú aj ľudia, čo ani netušia, čo je škola.

O pasivite ľudí ako príčine stavu štátu som už mnoho ráz písal. Tá je zabijakom našej krajiny. A tiež strácam nádej, že sa to zmení. Za problém považujem aj konzervativizmus a cirkevizmus, ktoré vyvíjajú tlak proti zmenám, ktoré v 21. storočí potrebujeme. Necítim sa ako liberál, ale uvedomujem si, že dnešná doba potrebuje prieniky klasického a liberálneho, teda nemôže byť všetko postavené na postsocialistickej či ideologickej doktríne. Avšak strach z voličov sotva prijme nejakú stranu, aby rázne zasiahla do školstva či politického systému vôbec. Obyvateľstvu tento stav vyhovuje, prečo by to robila. Čo to však prinesie, netuším. Isté je, že to neprinesie nič „zadarmo“.

Mám zástupkyňu. Hodiny počíta stĺpčeky, ktorých je omnoho viac ako v tikete Tiposu. Zároveň vedie triedu a výchovné poradenstvo. Stále sa usmieva, na ľudí je vždy príjemná. Vybaví všetko. Všetko, čo sa dá, spravím radšej ja, aj keď mi hovoria: *Ty to nerob, to má robiť zástupkyňa*. Ale ja najlepšie viem, ako maká, preto jej chcem pomáhať. Pred chvíľou (štvrtok 23.00) sa vrátila z futbalového zápasu, na ktorý deti túžili ísť a podmienka organizátora bola, že tam musí byť učiteľ. A zajtra ráno nastúpi a bude sa znova usmievať. Aj keď ste si asi povedali, aké je to krásne, ja ju chcem pokarhať. Lebo kým budeme robiť z presvedčenia prácu, ktorá sa v súčasných podmienkach a pod deviantnou politikou nedá robiť len z presvedčenia, rôzni školskí hejdborníci a politici sa budú spoliehať na to, že SA to spraví, že po čase sa všetko upokojí, že si pedagogická obec zvykne, rezignuje, že ustúpi a oni budú môcť ďalej vymýšľať hrôzy, ktoré ničia riaditeľov, učiteľov a nepriamo aj žiakov.

TURZOVKA A ŠPORT

Moderná doba prináša so sebou rôzne technické vymoženosti, bez ktorých si nevieme svoj každodenný život takmer predstaviť. Deti sa s najmodernejšími technickými vychytávkami stretávajú od útleho detstva. Mobilné telefóny akoby ani nepúšťali z rúk. Aj preto sa snažíme priviesť ich k pravidelnému pohybu, k zdravému životnému štýlu.

Na našej škole podporujeme športové aktivity žiakov nielen v rámci povinnej telesnej výchovy. Do vyučovania zaraďujeme aj iné netradičné formy. Pravidelne organizujeme športové kurzy. Vo štvrtom ročníku je to základný plavecký výcvik, na ktorý v šiestom ročníku nadväzuje plavecký výcvik pre pokročilých. V siedmom ročníku je to lyžiarsky výcvik s podporou štátu. U žiakov sú výcviky v obľube a nielen preto, že počas nich idú školské učebnice do kúta. Tento rok sme aj za finančnej podpory rodičovského združenia priniesli novinku – kurz korčuľovania pre piatakov. Využili sme ponuku MM Arény v Krásne nad Kysucou, a tak sa počas jedného februárového týždňa viac ako 40 piatakov oboznamovalo s ľadovou plochou. Pre mnohých to bola úplne nová skúsenosť. Na začiatku boli aj slzičky a roztrasené kolená, ktoré pod vedením skúsených inštruktorov čoskoro vystriedal smiech, červené líčka, neopakovateľné zážitky a najmä radosť z pohybu. Posledný deň kurzu bol dňom korčuľarských súťaží a odmenou za malé víťazstvá boli diplomy a sladkosť.

Medzi najväčšie zážitky určite patrí osobné stretnutie s generálnym manažérom národného hokejového tímu **Miroslavom Šatanom**. Svojou prítomnosťou žiakov výrazne motivoval nielen ku korčuľovaniu ale športovaniu všeobecne. Veríme, že týmto kurzom sme začali tradíciu korčuľovania na našej škole a podporili tak záujem žiakov a tento šport.

A čo odkazujú účastníci ostatným žiakom?

„Naučila som sa korčuľovať, je to zábava.“

„Na korčuľarskom sa mi páčilo všetko, výborný čaj, pekní tréneri, súťaže. Bol tam aj Šatan, čo bolo tiež super. Určite to každému odporúčam.“

„Odporúčam ísť, aj keď nevieš korčuľovať, tam sa to naučíš.“

Mgr. Terézia Šupolová
Základná škola, Turzovka
t.supolova@centrum.sk

MESIAC SO ŠTEFÁNIKOM

Na Základnej škole v Turzovke si pravidelne pripomíname významné udalosti i osobnosti z našej minulosti. Rok 2019 je rokom Milana Rastislava Štefánika a sté výročie smrti „najväčšieho Slováka“ je medzníkom, akých nezažívame počas života mnoho. My sme sa preto rozhodli v mesiaci máj, kedy Slováci pred sto rokmi prišli o jedného z tvorcov Česko-slovenskej republiky, usporiadať niekoľko podujatí, ktorými by sme si túto osobnosť uctili.

Prvou bola 3. mája slávnosť pri pamätníku vzniku ČSR, len deň pred tragickými udalosťami pred storočím. Spolu s predstaviteľmi samosprávy a ďalšími školskými zariadeniami v meste sme si na tomto mieste pripomenuli generála Štefánika a jeho význam pre náš národ.

O týždeň neskôr, 9. mája, žiaci ôsmeho a deviatego ročníka priamo na mieste posledného odpočinku rodáka z Košarísk, na majestátnom Bradle, položili veniec pri jeho mohyle. Navštívili tiež rodný dom Štefánika v jeho rodisku. Napriek nepriaznivému počasiu predovšetkým na Bradle mohli precítiť ducha tohto miesta, ktoré zahalené do hmlového oparu bolo akoby ešte viac presiaknuté tajomnosťou a majestátnosťou.

Završením mesiaca venovaného MRŠ bol v Základnej škole „Deň so Štefánikom“ 17. mája. V tento deň v rámci vyučovania predstavili deviataci mladším spolužiakom Milana Rastislava prostredníctvom rôznych zaujímavostí z jednotlivých oblastí jeho života. Priblížili im prácu, aktivity, výroky i lásky slávneho Slováka. Časť žiakov zrealizovala v uliciach Turzovky čitateľský freezing o Štefánikovi, ktorý sa taktiež stretol so záujmom obyvateľov mesta. Na záver tohto netradičného školského dňa účastníci projektu spolu so svojimi učiteľmi zasadili v areáli ZŠ lipu Milana Rastislava Štefánika, ktorá bude všetkým pripomínať nielen túto výnimočnú osobnosť, ale i podujatia zrealizované na jej počesť.

Zasadenie pamätnej lipy MRŠ počas Dňa so Štefánikom v Základnej škole Turzovka, 17. máj 2019

Za zorganizovanie „Mesiaca so Štefánikom“ je potrebné poďakovať žiakom, učiteľom ZŠ PhDr. Eve Dodekovej a Mgr. Branislavovi Večeríkovi, pani Silvii Stuchlíkovej za sponzorstvo a vedeniu mesta Turzovka reprezentovaného primátorom Ľubomírom Golisom, bez nezištnej pomoci ktorého by predovšetkým návšteva Štefánikovej mohyly nebola vôbec možná. Ďakujeme.

Mgr. Rastislav Bakajsa
Základná škola, Turzovka
bakajsa.rastislav@azet.sk

STÉ VÝROČIE TRAGICKEJ SMRTI MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNKA (1919 – 2019)

Každá krajina a každý národ potrebuje svoje osobnosti. Osobnosti sú príkladom hodným nasledovania, ale i zdrojom národnej hrdosti. Hrdosť je predpokladom sebavedomia, ktoré je nevyhnutné preto, aby si národ našiel svoje miesto medzi ostatnými národmi. Významní ľudia sa po svojej smrti stávajú dokonca legendami či mýtmi. Predovšetkým vtedy, ak ich smrť bola tragická.

Dnes si na tomto mieste pripomíname sté výročie udalostí, ktoré Slovákov, ale i svet pripravili o človeka, ktorý vtlačil výraznú pečať svojej dobe. Na Milana Rastislava Štefánika môžu byť právom hrdí okrem nás i Česi, Francúzi, Európania. Napriek tomu, že uplynie už storočie od leteckého nešťastia, ktoré prispelo k zrodu legendy o jednom z tvorcov Česko-slovenskej republiky, nebudeme rozprávať o jeho smrti, ale o tom, ako žil. Pri významných osobnostiach totiž popri ich zásluhách často zabúdame na to, že to boli predsa len obyčajní ľudia. Obyčajní svojimi starosťami, radosťami, láskami či potrebami. Pritom nám o nich unikajú skutočnosti, ktoré prispeli k ich výnimočnosti. Aký teda Štefánik bol? Skúsme na túto otázku odpovedať našimi i jeho vlastnými slovami.

„Pre ľudí pevného predsavzatia a vytrvalosti niet nemožnosti.“

Bol cieľavedomý, veril vo svoje vlastné sily. Pochádzal z malej dedinky a bol vychovávaný s láskou, ale v konzervatívnej rodine evanjelického kňaza. Z domu odišiel v mladom veku a vzoprel sa vlastnému otcovi pri výbere odboru, ktorý vyštudoval. Odišiel do vtedy „veľkého sveta“, Francúzska, kde sa venoval svojej milovanej astronómii. Spočiatku bez peňazí, znalosti jazyka, kontaktov. Napriek tomu sa presadil ako vedec a získal v cudzine známosti, ktoré boli neskôr nevyhnutné pri realizácii projektu spoločného štátu Čechov a Slovákov.

„Kto so myslí, že mu slobodu druhí vybojujú, ten jej nie je hodný.“

Bol odvážny. Ako astronóm precestoval krajiny, kde dovtedy noha Slováka nevkrčila. Často veľmi exotické, či už podnebí, alebo obyvateľstvom. Šesťkrát zdolal Mont Blanc, najvyšší vrch Európy, napriek vážnym problémom so žalúdkom. Je to výkon výnimočný aj pre zdravého človeka. Svoju odvahu ukázal i počas prvej svetovej vojny. Vstúpil do armády, lebo pochopil, že za zlepšenie postavenia Slovákov nebude stačiť len rozprávať, ale nevyhnutné bude tiež bojovať. Stal sa vojenským pilotom v dobe, kedy letectvo v armádach bolo ešte v plienkach a lietanie pomerne riskantné. Napriek svojmu zdraviu. Po havárii na srbskom fronte sa do lietadla dokázal opäť vrátiť. Jeho odvaha sa v tomto smere stala pre neho osudnou.

„Veriť, milovať, pracovať.“

Bol pracovitý. Kvôli svojim pracovným povinnostiam prekonával obrovské vzdialenosti i nadmorské výšky. Pozoroval, opisoval, fotil, zbieral rôzne predmety, ale i získaval finančné prostriedky na svoje cesty. Ako politik a diplomat neprestajne presviedčal, vysvetľoval, organizoval a opäť cestoval. Odmietal sa stotožniť so slovami ako nemožnosť, ťažkosť, únava fyzická i psychická. Vlastne len nevyhnutné operácie a doba zotavovania sa po nich mu dopriali aspoň určitý čas odpočinku, ktorý však ani zďaleka nepostačoval na to, aby bol na dlhšie obdobie vytrhnutý z víru jeho početných aktivít. On sám to ale ani nechcel. Pracovať pre Štefánika znamenalo žiť a pracovať pre niekoho, žiť skutočne.

„Žil som krásny život prežíval som večnosť v sekundách.“

Mal to, čomu hovoríme čaro osobnosti. Napriek tomu, že neoplýval telesnou krásou, patril k tým málo ľuďom, na ktorých sa uprie väčšina očí, keď vojdú do miestnosti. Dokázal veľmi pútavo rozprávať a svojím vystupovaním si získať množstvo obdivovateľov. Mal v očiach presne tie plamene, ktoré keď

sa rozhoria, zaplavujú energiou všetko okolo seba. Muži ho rešpektovali, ženy milovali. Samozrejme, že ako každý úspešný človek sa stretával i so závisťou, ale to je nevyhnutná daň pre tých, ktorí nie sú a nechcú byť priemerní.

Mohli by sme ešte veľmi veľa povedať o tom, aký Milan Rastislav Štefánik bol. A to je pri tejto osobnosti to najdôležitejšie. Rozprávať o jeho živote, poznať jeho život, inšpirovať sa jeho životom. Nerobiť z neho legendu, nedosiahnuteľný mýtus a z jeho tragickej smrti námet pre rôzne dohady a teórie. Pri príležitosti stého výročia jeho skonu, ako aj pri akejkoľvek inej príležitosti hovorme o živote astronóma, cestovateľa, generála, politika, diplomata a Slováka Štefánika. Pretože práve to, ako žil, z neho urobilo nesmrteľného.

Spomienková slávnosť pri príležitosti 100. výročia tragickej smrti MRŠ pri pamätníku vzniku ČSR v Turzovke

SKUTOČNÉ PROBLÉMY POUŽÍVANIA NÁRODNÉHO JAZYKA

V parlamente jedna z opozičných strán predložila zmenu zákona o štátnom jazyku, ktorý liberalizuje jeho prvotné postavenie. Domnievam sa, že takýto krok je zbytočný najmä v súvislosti s tým, že súčasné postavenie jazyka neprináša problémy medzi používateľmi. Nepáči sa mi tento spôsob politikárčenia, keď chcú politici zaujať voľiča menšinovej národnosti a hľadajú neexistujúce problémy. Otvorilo mi to však tému pohľadu na národný jazyk.

Riešenie národného jazyka je citlivé. Ak je však potrebné, treba pristúpiť aj k takejto téme. Len nie prizmou politiky! Ale ani nie prizmou konzervatívneho náhľadu na jazyk, ktorý nezodpovedá súčasnej komunikácii. Aj napriek tomu, že sa tu nezaznamenávajú nejaké zásadné problémy, sú tu aspekty, ktoré by sa mali otvoriť:

Prvým aspektom je kodifikácia, ktorá v rukách ministerstva kultúry nebola dlhé roky aktualizovaná. Kodifikačné príručky sú staré desiatky rokov. Nie sú zapracované nové slová, nové lexikálne významy, nová výslovnosť či slová, ktoré sa masovo používajú, hoci sú „nespisovné“. Konzervatívna lingvistika sa obáva deštrukcie jazyka, ak by sa kodifikácia otvorila. Fungovanie slovenčiny je však dôkazom, že je pevne ukotvená u používateľov a dokáže kreovať rôznorodé texty.

Druhý aspekt lavíruje na hranici konfliktu. Národnostné menšiny by si mali osvojovať slovenčinu intenzívnejšie, najmä v škole, aby sa štátnym jazykom mohli dohovoriť v prípade, že by v budúcnosti opustili územia, kde sa hovorí menšinovým jazykom. Žiaci národnostných menšín stále menej ovládajú slovenčinu, čím sa zužuje ich miera uplatniteľnosti na ostatnom území Slovenska. K dôraznej reforme nedochádza. Aj z dôvodu, že národní politici okamžite vytiahnu diskrimináciu, ak by sa čo len o hodinu posilnilo vyučovanie slovenčiny.

Tretím javom je aj stav ovládania materinského jazyka väčšinovým obyvateľstvom. Denne sledujeme v školách, ako sa zhoršuje pravopis, tvorenie viet, štylistika textu a pod. Má to rôzne príčiny, no najsilnejšou je vplyv masmédií a verejných činiteľov či osobností, ktorí jazyku veľa nedávajú. Vážnou príčinou je aj veľmi zlý školský štátny vzdelávací program zo slovenčiny, ktorý nedovoľuje venovať sa problémovým oblastiam slovenčiny intenzívnejšie a pravidelnejšie. Problém sa dlhodobo nerieši.

Zákon, ktorý predložila opozícia, považujem za zbytočný, politický a neriešiaci načrtnuté problémy. Chápeť, že ide aj o politické body. Lež stále si naivne myslím, že legislatívci by mali riešiť skutočné problémy, ktoré majú skutočný dosah na ľudí, v tomto prípade na používateľov slovenčiny.

PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com, www.janpapuga.sk

DIAKRITIKA, INTERPUNKCIA A KAPITÁLKY V OHROZENÍ

Keď som si pripravoval diplomovú prácu (2003), ktorá súvisela s jazykovou kultúrou a jazykovou výchovou žiakov, už vtedy som zistil, že ypsilony sú okrajovejším problémom našich žiakov. Čoraz viac pravopisných chýb súvisí s interpunkciou, diakritikou a s písaním veľkých písmen. Sú to javy, ktoré sa veľmi ťažko odstraňujú, keďže na ne vplýva príliš mnoho komunikačných situácií, ktorým sa veľká časť obyvateľov nedokáže brániť alebo ich vníma podvedome. I keď v čase kreovania mojej diplomovej práce neboli masovo rozšírené internetové texty či rôzne multimediálne aplikácie, na prvom mieste v súčasnosti môžeme klásť vinu práve im. Ani masmédiá nemajú taký vplyv na nesprávne písanie vyššie uvedených javov ako komunikácia vo svete hier a internetu. Už v čase nástupu mobilných technológií sa rozmohla skratkovitá komunikácia formou SMS. Vtedy sa ešte neumožňovalo písať ľubovoľne dlhé správy. To sa zákonite odrazilo na deštrukcii syntaxe. Avšak písanie textov v SMS správach bez diakritiky a interpunkcie zostalo aj v čase, keď mobily umožňujú písať ľubovoľne dlhé správy, teda aj syntakticky zložitejšie konštrukcie. K tomu sa dnes pripojili rôzne sociálne siete a komunikačné aplikácie, ktoré využívajú aj deti. A tie sú založené na sémantike textov, na rýchlosti a zážitkovosti, nie na pravopise a na jazykovej sebakontrolle (keďže sú výrazne hovorového charakteru - štýl uvoľnenej komunikácie). Ak aj dochádza k čiastočnej korekcii elektronických textov, minimálne sa to týka interpunkcie, diakritiky či písania veľkých písmen. V rýchlosti e-komunikácie sa ignorujú javy, ktorých používanie (napísanie) prostredníctvom klávesnice vyžaduje viac ako jeden klik.

Ak by sme aj ignorovali vplyv komunikačných médií, je tu množstvo iných. Napr. hry, videoblogy, e-mailové schránky. Všetky tieto časté komunikačné (neraz online) prostredia v elektronickom svete vyžadujú rôzne textové vstupy, ktoré neumožňujú rozlišovanie diakritikou, interpunkciou a neumožňujú ani používať rozdiel medzi malými a veľkými písmenami, resp. zápis do rôznych protokolov požaduje kapitálky. Napr. v hrách sa deti označujú rôznymi prezývkami, často so zlým pravopisom. A takýchto pomenovaní majú niekoľko, čím vzniká návyk v percepcii takéhoto jazyka. Nehovoriac o tom, že syntax sa tu obmedzuje na jednoslovné výrazy alebo na viacslovné, ktoré sú na seba „nalepené“ bez medzier a príslušnej interpunkcie. Deti sú tak denne vystavené počítačovému jazyku. Viac ako jazyku v bežných médiách, ktorý je ako-tak korigovaný. (Zvukové a zvukovo-obrazové médiá vplývajú predovšetkým na ústnu podobu jazyka, čo je však iná téma.) Viac ako kontrolovanému jazyku v knihách či učebniciach. Počítačový jazyk sa pre nich stáva prirodzeným, a tak zákonite na nich vplýva. Aj keby sme deti naučili komunikovať tak, aby písali spisovne, s interpunkciou, s veľkými písmenami a interpunkčne členili text, existujú rôzne iné multimediálne formuláre, ktoré v prospech správneho kódovania textov ignorujú slovenský pravopis. Nezabúdajme, že mnohí z mladých ľudí sa zaoberajú programovaním či vytváraním rôznych webových aplikácií. Tam ide už o úplne iný jazyk zámerne ignorujúci spisovnosť a stáva sa tak súčasťou kódového neporiadku mladých používateľov slovenčiny.

Paradoxne je negatívnym vplyvom na nedbanlivé používanie diakritiky, interpunkcie či veľkých písmen spoznávanie cudzích jazykov. Najčastejšie ide o angličtinu, ktorá nemá diakritiku a písanie interpunkcie sa sčasti odlišuje od slovenského pravopisu. Anglický jazyk navyše používa písanie veľkých písmen aj v slovách, ktoré sa u nás nepíšu s kapitálkami na začiatku. Aj v slovách, ktoré sa

veľmi často používajú a žiaci sú v ich používaní ovplyvnení cudzím pravopisom. Neschopnosť diferencovať medzi pravopisnými pravidlami dvoch rôznych jazykov vedie k tomu, že sledujeme veľké písmená v názvoch dní v týždni, v názvoch mesiacov či v písaní nadpisov, v ktorých v anglickom jazyku dochádza k javu, keď sa každé slovo nadpisu/názvu píše s veľkými začiatočnými písmenami. V tomto na pravopis negatívne vplyva aj nemecký jazyk, ktorý píše v podstatných menách veľké písmená. Avšak vplyv nemčiny nie je taký silný ako vplyv medzinárodnej angličtiny, najrozšírenejšieho jazyka, ale najmä jazyka už spomínaných multimédií (i médií). V kombinácii s pravidlami počítačového jazyka tu máme vysvetlenie zlyhávania žiakov v pravopise. Avšak, nielen žiakov...

Negatívami ovplyvňovaný jazyk zasahuje aj dospelých používateľov, resp. používateľov, ktorí už prešli paralelou spisovného a (multi)mediálneho jazyka od 90. rokov. Priznávam, že aj sám mám niekedy problém prekódovať sa z jazyka vo virtuálnom prostredí do jazyka klasických slovenských textov. Na laikov však takisto „číhajú“ rôzne nástrahy, ktoré nemusia byť iba vo svete internetu. K tomuto článku ma inšpirovalo zahľadenie sa na ŠPZ auta, ktoré šlo predom mnou. Mal tam uvedené BLAVACI. Bez dĺžna, keďže ten nie je možný. Aj keď ide o nespisovné slovo, vníma sa v ňom dĺžka. No v takejto podobe je otázkou času, kedy vnímateľ či majiteľ auta zaváha pri ne-/uvedení dĺžna pri tomto slove v inej komunikačnej situácii. Obdobná nástraha je pri písaní poznámky pre prijímateľa pri internetových prevodoch peňazí. Takisto tam nie je možné vpisovať spisovné výrazy so znakmi špecifickými pre náš pravopis. Dokonca v niektorých nemožno slová ani oddelovať. Neposledným príkladom sú rôzne formuláre e-shopov, ktoré neraz vyžadujú nekorektný jazyk.

Situácia učiteľa slovenčiny je tak vo vyššie uvedenom kontexte veľmi zložitá, keďže žiaci sú čoraz skôr pod vplyvom funkčne nespisovného jazyka. Ak to prepojíme so zlým štátnym vzdelávacím programom, ktorý nereaguje na nové problémy jazyka a zotrváva na abstraktných jazykových rozboroch, nemáme ani priestor, žiaľ, drilovať spisovné vyjadrovanie ako spoľahlivý a neraz jediný kontrapunkt k negatívnym vplyvom na spisovnosť. Samozrejme, netreba zabudnúť na to, že kritéria na spisovnosť a kodifikácia sú zastarané a kodifikačné príručky už dávno nereflektujú zmeny v jazyku a tendencie v ňom, niektoré z nich aj dlhodobé. Zložitá je aj vyučovanie niektorých typov diakritiky. Dĺžka hlásky je v súčasnosti veľmi subjektívne vnímaná, v niektorých slovách dokonca zaniká: *kohúti chvost*, *robi mi zle*, *užasne* a pod. V tomto prípade sa učiteľ ťažko oprie o nejaký vzor alebo o nejaké pravidlo. Môže žiakov viesť podľa slovníka, podľa vzorovo nacvičených rečníckych textov alebo memorovaním. Avšak žiak bude v prípade uvedených alebo mnohých iných slov v protipóle so spisovnou normou a slovenčinou, ktorú denne vníma vo svojom okolí, v médiách, v súkromí. Rovnaké je to aj v prípade mäkčeňa na spoluhláske *l*. Učiteľ má učiť spisovnú normu, no deti nemožno presvedčiť o mäkkom vyslovovaní slov typu *leto*, *liať*, *ale*, *trpí* inak, ako dokladom v zastaranom výslovnostnom slovníku alebo vetou typu: „*lebo je to tak uzákonené*“. Mäkčeň sa stráca aj vo výrazoch typu *nedela*, *lahko*, *lahostajne*. Obzvlášť v západoslovenských variantoch slovenčiny. Dá sa argumentovať tým, že ak mäkčeň zanikne, môže to spôsobiť komunikačné nedorozumenia (*ľan* - *lan*, *hol* - *uhol*) alebo tým, že máme regióny, kde mäkčeň zostáva napriek negatívnym vplyvom „bratislavčiny“. Ale masové používanie nespisovných výrazov potvrdzuje žiakom, že aj nespisovná slovenčina funguje, teda môžu spochybňovať učiteľovu teóriu. Ak si to spojíme s problematikou písania veľkých písmen, máme dosť slušný chaos medzi variantmi slovenčiny, ktorý miestami neriešia ani Pravidlá slovenského pravopisu, ktoré často bez logických zdôvodnení predpisujú pravopis vlastných podstatných mien a združených pomenovaní (porov. *vláda SR*, ale: *Úrad vlády SR*). Teda vstupujú tu aj nedostatky kodifikácie, ktoré neraz musí korigovať Jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra.

Problémom jazykovej výchovy je však aj to, že jazyková pripravenosť učiteľov je nízka, venujú sa jej iba katedry pripravujúce učiteľov slovenčiny, učitelia ostatných predmetov zvyčajne seminárom o spisovnej slovenčine neprechádzajú. Keď som pôsobil na pedagogickej fakulte a pripravoval som učiteľky I. stupňa zo slovenčiny, mal som na pravopis jeden semester a morfológia či syntax neboli zaradené do študijného programu vôbec. Potom sa stáva, že sa žiaci v rámci jednej školy stretávajú s učiteľmi, ktorí ovládajú spisovný jazyk a ktorí ho neovládajú.

Na záver opakujem, že aj dôkladne pripravený učiteľ-lingvista má veľké prekážky, ktoré mu budú stáť vo vyučovaní jazyka. Pokúsil som sa ich zhrnúť vo svojom príspevku. Aj na základe toho si myslím, že pravopis je v ohrození, ktoré sa dá iba čiastočne eliminovať. Obávam sa však, že ak chceme mať lepšie výsledky z diktátov, musíme jasne artikulovať text diktátu, výrazne dodržiavať dĺžky hlások a mäkkosť a objasňovať použitie každého veľkého písmena za predpokladu, že logické objasnenie nájdeme. Alebo je treba základné pravopisné javy učiť memorovaním, keďže niektoré pravidlá nie sú logické a nemajú zdôvodnenie alebo zdôvodnenie prístupné veku našich žiakov. (Otázkou je, či vie byť jazykový systém v modernej komunikácii logickým.) Sami si však uvedomme, že sa neraz zamýšľame, prečo je daný výraz spisovný a iný nie, keď sa nám javí prirodzenejší, rozšírenejší a zaužívanejší. O to intenzívnejšie sa zamýšľajú žiaci, ktorí v istom veku sú za každú cenu v protipóle k učiteľovi na jednej strane, na strane druhej však vidia výrazné disproporcie medzi jazykovou realitou a tým, čo sa priam spiatočnicky učia v škole. A jazyková realita na Slovensku je taká, že náš jazyk funguje, pretrváva a plní čoraz viac funkcií a zámerov. Napriek tomu, že sa porušuje, mení a internacionalizuje. Otázkou budúcnosti slovenčiny bude, či ju nechať meniť sa, alebo začať pracovať na jej ideálnej podobe. Upevnenie ideálnej spisovnej slovenčiny však súvisí s odstránením diskurzu, ktorý som vám vo svojom článku naznačil.

*PhDr. Ján Papuga, PhD.
Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava
janpapuga@gmail.com, www.janpapuga.sk*

Informatórium

KOMPENDIUM SLOVENČINY - 2. VYDANIE. Ján Papuga vydal v novej grafike po druhý raz svoje Kompendium slovenčiny, príručku pre žiakov, učiteľov a priateľov vyučovania slovenského jazyka. Kniha sa stala cennou pomôckou učiteľov na vyučovaní slovenského jazyka. Je vhodná pre rodičov, ktorí chcú pomôcť svojim deťom pri učení, začínajúcim učiteľom, ktorí potrebujú prehľad učiva na základnej a strednej škole v jednom celku, žiakom, najmä maturantom, ale aj študentom slovenčiny alebo primárnej pedagogiky. Informácie o knihe nájdete na: <http://janpapuga.sk/o-mne/kompendium-slovinciny/>. Príručku si môžete zakúpiť v kníhkupectvách alebo priamo od autora na: janpapuga@gmail.com. V súčasnosti sa pripravuje cvičebnica ku Kompendiu a v budúcnosti autor plánuje napísať Kompendium literatúry.

UMKA

**Literárno-kultúrna príloha
časopisu Slovenčínari**

V Cukríkove

Zuzana Marciová, pedagogická asistka

Duško Bruško,
Maťko Bruško,
vymýšľajú bratia v noci,
ako zmiznú bez pomoci.

Rýchlo sa preč vytratili,
strácali už všetky sily.
Vtom šiel autobus okolo,
dvoch výletníkov nebolo.
Do Cukríkova ide vraj,
ej, cukrový to bude raj!

Vystúpili hladní bratia,
mysleli si, že reč stratia.
Videli tú sladkú krásu,
oči sa im teraz pasú.

Bruškáči už lížu dúhu,
pekne každý v svojom pruhu.

Okolie je celé z cukru,
hrkútajú: „cukrú-cukrú!“

„Nemám už chvost,“ koník riekne,
„zlízali ho prosím pekne!“
„My sme v nebi!“ kričí Duško,
cukor sa mu sype uškom.
Maťovi sa brucho vlní,
počuť v diaľke: „Už som plný!“

Na zastávke teraz stoja
pokým dieru nevystoja.
Brušiská ako predmestia,
do busu sa im nezmestia!

Hladovať tí teda budú,
ušili na seba budú!

Básne

Karolína Pavlíčková, žiačka 5. ročníka

Strom

Listy
padajúce
do náručia
matky
nasýtia sa,
napijú,
ožijú,
nový život
začína.

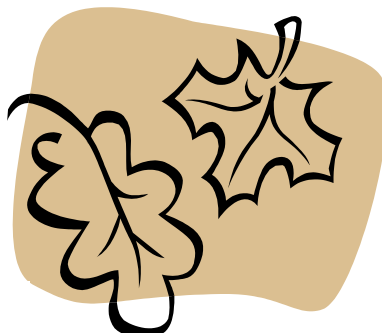
Rozhlas

Vždy
nám
čosi
hlási,
aj keď

mnohým
to vadí
asi
a trhajú si
z toho
vlasy
asi.

Slovensko

Malá
veľká
hviezdička
ako svieca
na oltári
svieti,
žiari,
dáva
dary...

Baklažán

Smeje sa,
zabáva,
pekne oblieka,
netuší
príchod
konca,
čo je
začiatkom
pre človeka.

Kaktus

Nina Náhlíková, 9. ročník

Ja som kaktus a som zelený ako Shrek.
Keď ma chytiš, dopichám ťa ako jež.
Buď som malý, tučný ako guľa
alebo vysoký a chudý ako vrba.
Stále sedím v hline
ako namyslené dyne.

Komentár vyučujúceho: Básne sú veľmi dobrou aktivitou na vyučovaní. Overenou a zaručene tvorivou. Preto som sa rozhodol zverejniť básničky, ktoré vznikli pri výklade rôznych literárnych tém.

PhDr. Ján Papuga, PhD.

Základná škola s materskou školou, Riazanská 75, Bratislava

Legenda o jednookom krajčírovi

Vanesa Pavlíčková, VII. trieda

Za siedmimi dolami a siedmimi horami žila princezná Hortenzia, dcéra kráľa Zvončeka a kráľovnej Nezábudky. Hortenzia vyrastala vo vzdelanej rodine, takže bola veľmi múdra, ale aj krásna. Ľud ju považoval za najkrajšiu princeznú sveta. V deň pytačiek o princezninu ruku prišiel bojovať aj princ z Krajiny tulipánov. Medzi princom a princeznou vzplanula úprimná láska. Po pár mesiacoch sa obaja rozhodli, že sa zasnúbia. Princezná Hortenzia prehľadala celú krajinu, aby našla krajčíra, ktorý by jej ušil tie najkrajšie šaty sveta, ale márne. Keď opísala svoje predstavy, ukázalo sa, že nikto nie je schopný šaty ušiť. Už- už sa chcela vzdať, keď sa zrazu otvorila brána kráľovstva a vošiel dnu tajomný muž. Muž povedal princeznej, že jej dokáže vyčariť šaty, po ktorých tak veľmi túži, ale niečo by ju to stálo. Keď princezná úpenlivo prosila, krajčír jej povedal len: „*To, čoho sa máš vzdať, je informácia, ktorú sa dozvieš v pravý čas.*“

Krajčír princeznú a princa zaviedol hlboko do lesa. Povedal im, aby si obaja zakryli oči, pretože by im to mohlo ublížiť. Keď krajčír začal čarovať, princezná neodolala – tak veľmi chcela vidieť kúzlo, ktoré krajčír stváral. Keď však otvorila oči, uvidela, že krajčír má len jedno čierne oko. Prebehol jej mráz po chrbte. Zrazu sa jej krajčír otočil tvárou v tvár a princeznú začali páliť oči. Na ďalší deň, keď sa princezná zobudila, skríkla od zúfalstva. Namiesto očí zostali len čierne diery. Princezná vybehla z kráľovstva a schovala sa v lese.

Odvtedy o nej nik nepočul, ale hovorí sa, že princezná sa stále prechádza po lesoch krajiny a kto ju uvidí, skamenie.

Komentár vyučujúcej: Próza vznikla na cvičeniach zo slovenského jazyka pre siedmy ročník, kde si žiaci mali možnosť vyskúšať vytvoriť vlastný literárny útvar. Žiačka primerane veku využila rozprávkové motívy, v závere dokonca tendencie podobné žánru povestí. Žiačka siedmeho ročníka vo voľnom čase píše anglické texty a je vášnivou čitateľkou – tieto jej schopnosti oceňujem aj vo vyučovacom procese. Text bol uverejnený v elektronickej podobe školského časopisu.

Mgr. Patrícia Gabrišová
Základná škola Andreja Bagara, Trenčianske Teplice

Muflónvízor

Zuzka Cvinčeková, 3. ročník

Kráča zvláštny muflón v lese,
televízor si on nesie.
Má on, ale čudný výzor,
namiesto hlavy televízor.

Mnohé zvieratká on zaujal,
lebo veľa programov vysielal.
Zvieratká sa čudujú,
od telky si veľkú parádu sľubujú.

Obrazovku veľkú mal,
Markízu i Jojku vysielal.
Zvieratkám sa telka páči,
pozerať filmy sa im ráči.

Pozerajú televíziu deň za dňom,
nebolo konca programom.

Po čase ich však bolia oči,
ježko sa až do kĺbka stočí.
Zajka bolia zadné labky,
nepomôžu žiadne kvapky.
Medvedík si medík líže,
bolia ho tiež veľmi kríže.

A tak muflónovi televízor vypli
a robili to, čo predtým zvykli.
Skákali a behali,
na muflóna rýchlo zabudli.

Mačkovízor

Ella Talová, 3. ročník

Každé ráno hľadím na ňu,
kým otvorí očičká.

Voláme ju všetci doma
Televízna mačička.

Modré oči, malý ňufák, štyri silné nožiská,
v našom byte veľmi rada, umýva sa dočista.

Pred telkou vždy rada sedí,
na vankúši si lebedí.

Všetkým vravím: „Nechaj ju !“
„Moju mačku lenivú.“

Veľmi dbá o svoj dokonalý výzor,
pomáha jej v tom práve televízor.

Na reklamy rada hľadá,
páčia sa jej len kocúri mladí.

Takáto je moja mačka,
život s ňou je ako hračka.

Komentár vyučujúcej: Tvorba Tomáša Janovica sa našim žiačkam páčila natoľko, že sa nechali inšpirovať básňou Jeleňvízor. V básni Jeleňvízor lenivé dievčatá behajú za jeleňom kríženým s televízorom. I naše žiačky sa pokúsili skrížiť iné zvieratká, za ktorými by ostatné deti behali. Dievčatám sa najviac páčili zvieratká: mačka a muflón. Výsledkom ich tvorby sú básne Muflónvízor a Mačkovízor.

Mgr. Gabriela Hnidková
Základná škola, Turzovka

Príbehy z Bratislavy

Mgr. Elena Kotulová, učiteľka

Slimáčik

Po obyčajnej ulici vo veľkom meste prechádzali ľudia. Pozdĺž dlhého paneláku sa tiahol chodník, ktorý bol po jednej strane lemovaný cestou. Panelák sťa úľ mal niekoľko samostatných vchodov. Z jednej brány sa ozval piskľavý zvuk. Bola to predzvesť, že sa na ulici objaví ďalší človek. Nebol len jeden. Vo vchode sa objavila nesúrodá dvojica. Najskôr vyšlo malé dievčatko. Veľmi chudé s dlhými hnedými vlasmi stiahnutými do vrkoča. Na sebe malo letné šatôčky, na nohách sandálky a na jednej ruke prehodený biely svetník. K nej sa pripojil značne vysoký pán oblečený v dlhých letných nohaviciach a košeli s krátkymi rukávmi. V ruke niesol tašku. Spoločne šli na nákup do neďalekej Billy. Dievčatko veselo okolo neho poskakovalo. Na prvý pohľad bolo jasné, že si spolu dobre rozumejú. Malej sa ústa nezatvorili. Stále sa dobrosrdečne usmievala. Ujo jej vrelosť opätovoľ. V družnom rozhovore došli do obchodu. Ujo vytiahol zoznam a začalo sa nakupovať. Na nakupovaní nebolo nič zvláštne. Prechádzali od jedného regálu k druhému. V košíku sa postupne hromadili potraviny zo zoznamu a o krátku chvíľu sa aj s vozíkom hrmuli ku pokladni. Dievčatko stále niečo rozprávalo a spoločne sa smiali na hlúpostiach, ktoré sa z nej rinuli. Po zaplattení sa vracali späť do bytu po veľkom parkovisku. Náhle dievčatku zažiarili oči, s vážnou tvárou sa obrátilo na svojho spoločníka a...: „Ujó, vieš, že existuje na svete slimáčik kotúľka?“ V nedom úžase sa pozrel dole, myslel si, že si z neho strieľa. No dievčatko sa nedalo a pokračovalo: „Skutočne! Existuje slimák, ktorý sa volá podobne ako ja. Kotúľka. Je veľmi malý a žije v sladkých vodách. Živí sa rastlinami a riasami.“ „Nevedel som, ale teraz už viem. Kam ty chodíš na takéto hlúposti?“ „To nie je hlúposť. Sme sa učili na prírodovede. Keď nám o ňom pani učiteľka hovorila, najskôr bolo ticho a potom sa mi všetci začali smiať.“ Ujo stále krútil hlavou a ani nevedeli, ako sa dostali k vchodu. Vytiahol čip, priložil ho ku bráne. Ozvalo sa píkanie. Otvoril dvere a vošli do paneláku...

Náhrdelník

V zámke zašramotil kľúč. Do bytu vošla teta, ktorá sa vrátila po náročnom dni v práci. Odložila si kabelku na vešiak. Začala sa vyzúvať. Všimla si, že všade navôkol vládne nezvyčajné ticho, akoby všetko vymrelo. „Niečo sa stalo,“ preblesklo jej myslou. Vošla do obývačky a na sedačke so sklonenou hlavou sedelo dievčatko. Nič nerobilo, len sklúčene hompáľalo nohami. Zjavil sa ujo a nenápadne ako správny diplomat začal mierovú rozpravu.

„Už len kúsok. Podarilo sa,“ mihlo sa myslou malému dievčatku. Dostalo sa do skrine plnej pokladov. Táto skriňa bola v spálni tety a uja. Síce tam bola ešte aj ujo va skriňa, ale iba tá tetina stála za pozornosť. Boli v nej ukryté všelijaké poklady: náušnice, retiazky, koráliky. Všetky pekne uložené. Rado sa hrávalo so všetkým, avšak jeden šperk bol ten naj. Nádherný perlový náhrdelník. Pomaly naťahlo rúčku. Už ho takmer zovrelo v dlani. Na okamih zaváhalo, ale výčitky potlačilo. „Veď čo sa môže stať? Len sa zahrám na princeznú,“ pomyslelo si. Opatrne ho vytiaholo zo skrine. Tvár mu rozžiaril úsmev a ako blesk vystrelilo zo spálne a zastalo v malej izbe. Tam si svoj úlovok rýchlo prevlieklo cez hlavu, spokojné samo so sebou. Fantázia začala pracovať na plné obrátky. Chvíľku bolo Šípkovou Ruženkou, hneď nato sťa mávnutím čarovného prútika sa stalo Popoluškou a možno stihlo byť aj inou z princezien. Svoj zjav prispôbovalo okolnostiam. Raz v „krásnych“ šatách zo zástery ovešaná

šperkami. Inokedy ako žobráča bez ozdôbky. Ujo sa nestihol ani čudovať, čo to malé stvorenie stále vymýšľa. Občas okolo neho poskakovalo a klaňalo sa ako skutočná lady. Popritom švitorilo príbehy, ktoré sa mu prehánali hlavou.

Pri jednej premene, čo čert nechcel, sa stala nehoda. Vzácný perlový náhrdelník sa roztrhal. Perličky sa rozkotúľali po koberci. To bola tragédia. Dievčatko s malou dušičkou nieslo v rukách perličky. „Ujo, nechcela som... Náhrdelník sa roztrhol.“ Aj slzičky ľútosti kvapli na koberec. Jej milý ujo sa nad ňou zľutoval a sľúbil jej, že to tete povie sám. Dievčatko prikývlo a vydýchlo si od úľavy, pretože vedelo, že to bol tetin najobľúbenejší náhrdelník. V duchu si sľúbilo, že už viac nezoberie to, čo nesmie.

Opalovanie

Cez okno dopadali na spiace stvorenie slnečné lúče. Lúče štekli dievčatko na nose. Pomaly sa pomrvilo v posteli. Najskôr otvorilo jedno oko, potom druhé. Opäť ich zatvorilo, pomaly sa začalo naťahovať. Keď malo svoju rannú rozcvičku za sebou, vstalo z postele. Opatrne otvorilo dvere na svojej izbičke. Tichučko šliapalo po koberci, sťa malý prieskumník nenápadne nakuklo do spálne. Nikoho tam nenašlo. „Asi šli na trh,“ pomyslelo si. „Nevadí. Umyjem a prezlečiem sa, niečo si pozriem v telke,“ povedalo si. Ako povedalo, tak sa aj stalo. O chvíľu sedelo v obývačke. Oproti nemu bola stena s televízorom, videoprehrávačom a kazetami. Nad televízorom visel obraz. Pohodlne sa uvelebilo na sedačke. Stlačilo tlačidlo na ovládači. Televízor sa rozžiaril. Sledovalo svoj obľúbený program s rozprávkami. Tak sa vžilo s dejom, že si neuvedomilo rýchlo plynúci čas. Náhle do deja zasiahol neočakávaný zvuk. To kľúč v zámke oznamoval príchod tety a uja z trhu. Vyskočilo z pohovky jak malý srnček. Rýchlejšie než blesk sa dostalo do haly. „Dobré ráno!“ veselo zvolalo. Ujo s tetou sa usmiali. „Ty už si hore?“ čudovala sa teta. Dievčatko sa len zachichotalo. Veselým hláskom sa opýtalo: „Čo budeme robiť?“ Vonku žiarilo slnko a lákalo von. Teta sa usmiala. „S ujom sa budete opalovať na balkóne.“ „Jupí!“ zvolalo dievčatko a odbehlo späť do kuchyne prestrieť stôl na raňajky. Po raňajkách začali prípravy na opalovanie. Ujo odniesol dve stoličky s operadlom na balkón. Zatiaľ sa dievčatko dalo do „plaviek“ a na hlavu si dalo šiltovku, aby nedostalo úpal. Obaja sa natreli opaľovacím krémom. V jedno sa usadili na stoličku. „Je tu teplo, však?“ „Veď nie je január. Čo by si chcela?“ odvetil ujo pobavene. „Viem, ale...“ pomrvilo sa na stoličke. Na pár okamihov zavládlo ticho. „Ujó, a koľko sa budeme opalovať?“ nevinným hláskom sa ozvalo opäť. Už trochu podráždene mu odvetil: „Len sme začali a už chceš skončiť?“ Nespokojne sa posunulo na stoličke. „Idem si po slnečné okuliare. Nedá sa pozeráť.“ Skôr, ako jej ujo na to mohol niečo povedať, vyskočilo zo stoličky. Teta sa prekvapene otočila od sporáka: „Už si skončila?“ „Nie, len si idem po okuliare.“ Vrátilo sa späť na balkón. Tíško a bez pohnutia vydržalo len chvíľku. Zdvihlo sa znova zo stoličky a zavolalo: „Idem na véčko!“ a už jej nebolo. „Ty si už späť?“ spýtala sa teta. Dievčatko pokrútilo hlavou: „Len véčko.“

Scenár sa opakoval po celú dobu opalovania. S ujom veľmi do reči nebolo. Vychutnával si opalovanie, ten pokoj a ticho. No dievčatko nevedelo posedieť, a tak putovalo medzi balkónom a bytom sťa bludný Holanďan.

Pán a hvezdár

Všetci to poznáme. Tú zákernú otázku: „Čo si mám dnes obliecť?“ Teraz si predstavte nám dobre známy byt. V ňom 8-ročné dievča, uja a tetu.

Spoločne sa chystali do mesta. Možno do starej Bratislavy, len tak sa prejsť. Ukázať dievčatku zákutia, v ktorých ešte nebolo.

Najskôr pobehovalo po byte. Nakúkalo z jedného okna, potom prešlo k ďalšiemu na inej strane bytu. „Čo si mám obliecť?“ pýtalo sa tety, uja. Pobavene sa na ňu pozerali. Ujo sa pozrel na teplomer: „Teraz je 20 °C. No určite sa doobeda ešte oteplí.“ Napriek tomu sa dievčatko nezbavilo istých pochybností. Ujo sa usmial: „Veď zima ti nemôže byť. Si predsa zo severu a tam je väčšia zima. Mala by si byť otužilá.“ Nesúhlasne pokrútilo hlavou: „U nás nie je taká zima ako tu a na vyše u vás stále fúka a u nás nie.“ Teta sa pobavene usmiala. Bola zvedavá, ako sa napokon rozhodne a vyrieši problém, či je zima alebo nie. „Už to mám!“ zvolalo dievčatko. Vyštartovalo cez chodbu, prebehlo spálňou. Otvorilo si balkón a vyšlo von. Chvíľu tam postálo a spokojne sa vrátilo späť. Na tvári mu žiaril úsmev. S vážnym hlasom zhodnotilo: „Najteplejšie tam nie je, preto si zoberiem biely svetrík.“ Teta s ujom sa smiali, veď tento rituál sa opakoval dosť často, vždy keď mali niekam vyraziť. „Si ako pán a hvezdár,“ skonštatoval ujo. „Prosím?“ nechápavo sa opýtalo dievčatko. Ujo sa pustil do vysvetľovania. „Rozprávka. Tam sa najskôr pán poradil so svojím hvezdárom a až potom šiel von. Tvojím hvezdárom je balkón.“ So smiechom vošlo do malej izbičky. Z kôpky vylovilo svoju obľúbenú ružovú sukničku, k nej biele tričko a napokon sa poistilo verným bielym svetríkom.

Takto vyzbrojené čakalo na okamih, keď spoločne opustia byt a vydajú sa v ústrety ďalšiemu dobrodružstvu.

Príbeh bieleho svetríka...

Kde bolo, tam bolo, bola jedná malá dedinka. Dedinka bola učupená v zelenom údolí. Lemovala ju jedna striebristá rieka a tam sa začína náš príbeh. V domci žila rodina s tromi deťmi. Srdcom bola ich mamička. Starala sa, aby jej deťúrence boli ako zo škatuľky. Šila a štrikovala. Inšpiráciu hľadala v Burde, a tak deti chodili módne oblečené. Raz si kúpila bavlnku. Štrikovala deň čo deň, až jedného pekného dňa svetlo sveta uzrel biely svetrík s gombičkami. V tejto chvíli sa začal jeho príbeh. Nosila ho jedna dcéra, potom tá druhá. Napriek noseniu počas tých rokov nestratil nič so svojej krásy. Možno si myslíte, keď dievčatá vyrástli, svetrík bol nepotrebný. Pár rokov oddychoval na bezpečnom mieste a sníval o tom, ako opäť uvidí veľký kus sveta.

Pomaly sa otvorili dvere na skrini, to mama malého dievčatka hľadala niečo pre svoje dieťa. Usmiala sa, keď našla, čo hľadala. Siahla do skrine a vytiahla biely svetrík. Najskôr ho oprala. Visel na šnúre, vietor ním pohojďával sem a tam. Keď vyschol, dostal sa do skrine dievčatka. Opäť sa otvorili dvere, no do skrine už pozerala malá. Vytiahla si sukničku, tričko a aby jej nebolo zima aj biely svetrík. Ako dni bežali, biely svetrík sa stal súčasťou jej šatníka. Pravidelne si ho balila na cesty, no najmä na cesty do Bratislavy. Tam, v tom ďalekom svete, svetrík putoval takmer po všetkých kútoch, do ktorých zavítala. Ako rástla, cestoval s ňou dlhé roky. Hoci začiatku boli jeho rukávy priveľmi dlhé, napokon doň dorástla a stále sa doň zmestí. Pred časom ako dospelá prišla na návštevu k tete a ujovi a z ruksaku vytiahla svoj biely svetrík. Teta s ujom sa len usmievali a spomínali na časy, keď ju na potulkách Bratislavou sprevádzal verný spoločník... biely svetrík.

Pohľadnice

Čas sa zastaviť nedá, a tak od príchodu dievčatka do Bratislavy pretieklo veľa vody Dunajom. Deň čo deň prežilo niečo nové. Počas jedného predpoludňajšieho výjazdu prechádzali okolo stánku s pohľadnicami. Teta sa zastavila, obrátila sa na dievčatko: „Mala by si kúpiť pohľadnice a poslať ich domov.“ Sklopilo oči: „Musím? Prečo?“ Teta sa nadýchla a spustila: „Si tu už skoro týždeň a patrí sa ozvať. Napísať o tom, čo si robila, kde si bola, čo si videla.“ S tetinho výrazu bolo jasné, že diskusia je uzavretá. Dievčatko pomáhalo aspoň pri výbere pohľadníc. „Pozri! Tu som bola včera. Na tejto je vidieť

socha v sade Janka Kráľa..“ Výber podliehal prísnyim pravidlám. Po náročnej úlohe si šli sadnúť na kávu. Po oddychu sa opäť vydali na cestu, na cestu domov. Ich putovanie bolo náročné, a preto keď prišli domov, zakotvili v kuchyni. Po načerpaní síl sa začalo trápenie pre dievčatko. Vytiahlo jednu pohľadnicu a začalo svojím prváckym škrabopisom tvoriť slová. Keď to teta zbadala, zhrozila sa: „To čo robíš? Pozri, koľko chýb si tu urobila a ako škaredo je to napísané! Počkej chvíľu!“ Odišla z kuchyne, o okamih sa vrátila s čistými papiermi. „Tu máš. Sem si nacvičíš, čo napíšeš na pohľadnice.“ Potom odišla. Nechala dievčatko tvoriť. Sklonilo hlavu nad papier, opatrnými ťahmi napísalo: „*Srdečný pozdrav z Bratislavy vám posiela Eja.*“ Spokojné so svojím dielom zašlo za tetou na kontrolu. No opäť ho čakalo sklamanie. „Toto chceš napísať všetkým? Veď, keď si ukážu pohľadnice, nič nové sa nedozvedia. Choď a prepíš!“ Odvlieklo sa späť do kuchyne. Zviezlo sa na stoličku. „Prečo práve ja? Veď sú prázdniny. Vraj precvičíš si písanie a sa to patrí. To nie je fér... tak nerada píšem.“ Podobné myšlienky mu vírili hlavou. Chvíľu sedelo bez pohybu. Zaťalo zuby. Vzalo do ruky pero a pomaly začalo písať: *Ahoj! Mám sa dobre. Včera sme boli na Bratislavskom hrade. Bolo tam pekne. Srdečne vás pozdravujem... Ahojte! Je tu super. Každý deň niekam chodíme. S ujom sme sa boli kúpať na Kuchajde.* ... Práve tak pokračovalo v písaní, až napísalo všetkým, ktorých nechalo doma. Občas ho prišla skontrolovať teta. „No vidíš, ako ti to pekne ide!“ Snažila sa ju utešiť, ale nedarilo sa. Dievčatko videlo pred sebou len tú horu písania. Jedna vec bolo vymyslieť texty, ale druhá znova ich prepísať a ešte pekne. Napokon tortúra s písaním po nekonečne dlhej dobe skončila. Na ďalší deň ich spoločne zanesli na poštu ...

Dievčatko dúfalo, že tieto útrapy už nebude musieť absolvovať. No na jeho smolu sa všetko opakovalo rok čo rok. Láska k písaniu mu však ostala až doteraz.

Ó, mojej matky reč je...

Iný kraj, iný mrav... a o našom jazyku to platí stopercentne. Prídete na východ... tam hutoria... na západe mačka nemňauká, ale mnauká. Dalo by sa uviesť nekonečne veľa príkladov.

Krajinou jachal vlak. Putoval zo severu na juh. Uháňal čo mu výkon povoľoval. Krajina sa mihala. Menil sa výhľad z okna. Hornatú krajinu vystriedali nekonečné roviny. Vlak sa prirútil na stanicu a s ohromným kvílením brzd zastavil. Z jedného vagóna vystúpila mladá žena. Obrátila sa k dverám. Podala ruku najskôr malému chlapcovi a potom dievčatku. S úsmevom sa hned nato obrátila na vysokého muža, vedľa ktorého stála jeho žena. „Ahoj! Som rada, že sa opäť vidíme,“ privítali sa ako starí známi. S úsmevom sa zoznámili aj s jej deťmi. Najskôr sa hanbili, ale postupne sa oľukali a ožili.

O dva dni neskôr boli teta s ujom a malým dievčatkom odprevadiť mamu a brata na stanicu. Vlak ich unášal späť domov a dievčatko po prvýkrát ostalo samo na prázdninách v novom svete.

Po krátkom čase si zvyklo na nové prostredie. Dosť často sa s ujom prekárало ohľadom výslovnosti niektorých slov. „Boli sme na nákupe v *Poľsku*. Kúpili sme tam maslo, oblečenie a topánky.“ „Vieš, keď budeš mať pevnú *vôľu*, zdoláš všetko.“ ... „Kde bolo, tam bol jeden *kráľ*...“ ... „Dedko varil *gulaš* u nás v záhrade.“... Takto a všelijako inak rapotalo. Teta s ujom sa na tom dobre bavili. Keď ho ujo chcel potrápiť smial, sa mu, že priveľmi zmäkčuje slová: „Nehovorí sa *kráľ*, ale král.“ Dievčatko sa nadýchlo: „Ale hovorí. Veď sa tam píše *l*, tak sa hovorí *kráľ*.“... Niekde v novinách našlo zmienku o *Poľsku*. Prišlo k ujovi. Víťazoslávne ukázalo na článok: „Vidíš, aj tu sa píše s *l*... takže to nie je *Polsko*, ale pekne *ľubozvučne Poľsko*.“ Hoci od prvých prázdnin ubehlo pár rokov, pravidelne sa spolu doťahujú o správnej výslovnosti. Jeho argumenty sa stavali silnejšími z roka na rok. „Vieš, náš jazyk je mäkký, a preto máme hovoriť pekne mäkko,“ stále vysvetľovalo, ale nič nepomáhalo a tak sa prekárajú doteraz.

Postieľka moja pohodlná...

Prvá noc bez mamy. Prvá noc, keď muselo byť samo v inej izbičke. Teta mu pomáhala pri príprave do postele. Sadla si k nemu a spoločne sa pred spaním pomodlili. Keď sa takto spoločne pomodlili, teta ho starostlivo uložila do postele. Dobre poprikrývala. Pobožkala na dobrú noc a na čelo mu spravila malý krížik. Na chodbe nechala svietiť. Dievčatku sa pomaly zatvorili oči a spokojne zaspalo. Nevedno, čo sa mu snívало, ale náhle sa posadilo na posteli. Chvíľočku len tak sedelo. Potom potichučky zliezlo z postele. Opatrne našľapovalo po koberci. Pomaličky otvorilo dvere na spálni, kde spali teta s ujom. Lahlo si na zem ku skrinu. Prikrylo sa paplónom, ktorý si vzalo so sebou. Obrátilo sa na bok a zaspalo. Nadránom, tak potichučky, ako sa tam zjavilo, sa zo spálne vytratilo a vrátilo sa do svojej postieľky. Dúfalo, že si to nikto nevšimol. Ráno vstalo bez problémov.

Večerný rituál s ukladaním spať sa opakoval každú noc. Opakovali sa asi aj zlé sny, preto sa ani duch vkradlo do spálne. Nadránom sťa nejaké zjavenie sa zas vyparilo a zjavilo sa späť v posteli.

Jeden večer sa však niečo zmenilo. Teta si opäť k nemu prisadla na peľasť: „Nechcela by si spať u nás v spálni na zemi?“ Rozžiarili sa mu oči nadšením: „Jasné! Ale ako to spravíme?“ „S ujom sme rozmýšľali. Zoberieme vrchný matrac z tejto postele, dáme plachtu a tvoja nová posteľ bude hotová.“ Viac nepotrebovalo. Vyskočilo z postele a horlivo spolupracovalo na novom mieste na spanie. Zakrátko bolo všetko hotové. Opäť si sadlo na svoju novú posteľ. „Teta? Ako si vedela...“, nevedelo, ako by sa malo opýtať na tú náhlu zmenu. „Skoro som na tebe v noci prikopla, a keď som šla do práce, už ťa nebolo. Tak som sa rozprávala s ujom. Prečo si sa stále sťahovala?“ „Bála som sa.“ „Už sa neboj.“

Odvtedy sa už nemuselo sťahovať sťa pútnik z miesta na miesto. Toto lôžko sa stalo nočným útočiskom na niekoľko nasledujúcich rokov. Až oveľa neskôr, keď dostatočne vyrástlo a dokázalo sa nebáť, začalo opäť spávať v malej izbe.

Tik, tak...

Bytom sa šírila príjemná vôňa obeda. Teta vykukla oknom, či už sa nevracajú jej „výletníci“. Nikoho nevidela, ale z chodby sa ozval povedomý zvuk. Zvuk kľúča v zámke.

„Ahó! Nezmkli sme, už sme tu. Doma z nášho výletu.“ Objala tetu. „Ako bolo?“ Ujo sa nestihol ani nadýchnuť, nieto ešte odpovedať. „Super! S ujom sme si na zastávke spočítali, na ktorej máme vystúpiť. Potom sme spolu rátali, aby sme sa nestratili. Vystúpili sme pri takej vysokej budove. Už si budeme pamätať nabudúce, že keď ju uvidíme, máme vystupovať. Šli sme po takej ceste... to ako u nás, keď ideš do lesa. Taká, nie betónová. Na jedenej strane bol kanál. V ňom rástli lekná. ... Vieš, aké boli pekné? Najskôr sme nevedeli, kam máme odbočiť, ale pod stromami bol malý chodníček. Tak sme skúsili a boli sme pri jazere. Ujo rozložil deku a už som bola vo vode.“ Kým takto tárala, odložili si veci. Umyli si ruky a chystali sa zjesť obed. Ako si sadali ku stolu, slova sa konečne ujal ujo. „V tej vode trčala, až kým nebola úplne fialová. Aj tak stále tvrdila, že jej nie je zima. Keď som ju konečne odtiaľ dostal, bola zvedavá, koľko budem vo vode. Tak reku asi tridsať minút. Pomaly si plávam. Sem-tam. Občas som skontroloval deku. Nevieť ani ako a polhodina bola preč. Len sa ti zas mrknem na deku a táto mala tú drzosť mávať na mňa hodinkami.“ „Ale si hovoril, že len polhodinu budeš vo vode a na deke bola taká nuda. Bola som na rade s kúpaním.“ Ujo len bezmocne prevrátil očami. „Čo povieš, aspoň ma opálilo?“ s otázkou sa obrátil na tetu. Teta si ho začala obzerať...

Clivota

Kvap, kvap. Vzduchom si razila cestu ďalšia kvapka. Dopadla na stôl. Pomaly ju nasledovala ďalšia stekajúc po líci malého dievčatka. Tíško sedelo ani sa nepohlo. V kútiku duše dúfalo, že si ju nik nevšimne. Ako malo vysvetliť ten zmätok? Hlavou jej vírilo tisíc, ba možno aj milión rôznych myšlienok.

Do kuchyne vošla teta. Veselo niečo rapotala, no nedostalo sa jej odpovede. Začudovane sa na ňu pozrela. Keď zbadala slzavé údolie, až ju stislo pri srdci. Ustarostene sa spýtala: „Stalo sa ti niečo?“ Neprichádzala žiadna odpoveď. „Bolí ťa niečo?“ Dievčatko len záporne pokrútilo hlavou. Skúsila ešte niekoľko otázok. Výsledok bol rovnaký, ibaže ten dážd' neustával. Teta si nevedela rady. Zašla za ujom, „Prosím ťa, choď za ňou, zisti čo sa jej stalo. Tebe určite povie. Sedí v kuchyni ako kôпка nešťastia a plače. Pýtala som sa, ale odpovede som sa nedočkala.“ Prikývol. Vstal zo sedačky. Bodro vošiel do kuchyne a svojim diplomatickým štýlom začal vyzvedáť príčinu slz. Jeho misia však dopadla neúspešne.

Zatiaľ búrka v duši dievčatka neutíchala. „Čo mám tete povedať? Je mi smutno. Chýba mi mama, otec, brat. Čože asi teraz robia? Sú na výlete? Alebo brat behá vonku s kamarátmi? ... Teta s ujom sú super. Je tu zábava a ujove vtipy, tetine rady. Stále niečo porábame. Aká som rada, že som sem smela prísť. Ako sa má babka s dedkom? Je Orino v poriadku? Zajtra pôjdeme do mesta, určite bude super! Keď mne tak strašne všetci chýbajú! Ešte aj ujo. Nemôžu mi dať na chvíľu pokoj!“

Našťastie po nepodarených pokusoch sa teta s ujom zhodli, že potrebuje len čas...

Varím polievku, varím, ale aj tak ju jesť nebudem...

„Teta, čo budeme mať dnes na obed?“ s'ľa veľká voda sa prihrnulo k tete do obývačky. Teta odtrhla pohľad od novín. „S ujom sme na trhu kúpili bryndzu. Uvaríme z nej polievku.“ Dievčatko sa kyslo zatváriilo. „Mne tá polievka veľmi nechutí,“ zahundralo si popod nos. Teta si všimla jeho sklesnutý výraz: „Neboj sa, keď budeš pomáhať, určite ti chutiť bude.“ „Myslíš?“ s nádejou sa opýtalo. „Na sto percent!“ Po týchto slovách nadšene poskočilo a zatlieskalo rukami. Spoločne sa vydali do kuchyne. So žiarivými očami čakalo, čo sa bude diať. Na jeho tváričke bolo vidieť odhodlanie splniť každú tetinu inštrukciu. Tak ako si predsavzalo, tak aj konalo. Najskôr na kocky pokrájalo chlieb. Hneď nato nakrájalo pažitku. Nachystalo bryndzu. Až zatajovalo dych pri pozorovaní tety. Tá postupne podľa starej receptúry zmiešavala jednotlivé ingrediencie. Nad hrncom tancovali obláčiky pary. V hrnci bublala polievka. „Ešte chvíľočku a bude hotová,“ riekla teta. Dievčatko už vedelo, čo má urobiť. Otvorilo dvierka na kuchynskej linke a vytiahlo tanier. Automaticky prestrelo stôl a prichystalo všetko potrebné na obed. Hoci s elánom pomáhalo pri varení, obavy ju neopustili. Teta priniesla na stôl hrniec plný polievky. Ujo si nabral plný tanier, teta za ním, no dievčatko si nabralo len tak trošku. „Neboj sa, je fakt dobrá. Podarila sa nám,“ povzbudzovala ju teta. Aby ju nenahnevalo, ešte si trošku pridalo. Hlboko sa nadýchlo a pomaly vložilo prvú lyžičku do úst. Ani nepožulo a prehltilo. V tvári sčervenelo ako rak. Teta s ujom ju ukradomky sledovali. Statočne zjedlo svoju porciu. „Teta, prosím ťa, už ju nevar. Nepomohlo to.“ A tak sa do dnešných dní vyhýba tejto polievke ako čert krížu.

Po valašsky od zeme...

„Po valašsky od zeme, kto mi kozy zaženie, [a ja by ich bol zahnal, ale som sa vlka bál:]. Hojže, hojže, bača môj, tebe kočka a mne loj, [tebe kočka na dudy a mne lojik na zuby:], štyri kozy, piaty cap, kto vyskočí, bude chlap [a ja by bol vyskočil, ale som sa potočil:].“ sa nieslo po byte.

Najskôr sa pesnička ozývala z kúpeľne, o pár okamžikov ju bolo počuť z malej izby. Ujo nakukol do izbičky. Dievčatko sa k nemu obrátilo s rozžiarenou tvárou: „Však je tá pesnička super!“ Ako to povedalo, pokračovalo: „...po valašsky...“ Ujo len neveriacky pokrútil hlavou a radšej sa vybral do inej miestnosti, aby ten kravál nemusel počúvať. Mal smolu. Dievčatko kráčalo za ním a poza uši mu vyspevovalo. Čím viac sa ujo paprčil, tým hlasnejšie spievalo. „Prečo by som mal mať kožu? Nemôžem mať ten loj? Veď zuby čistiť treba.“ „Ale ujo, to sa len tak spieva. Po valašsky od zeme...“ Prevrátil očami: „Skákať nemôžem, by som sa udrel.“ Všetky jeho pokusy o zmenu repertoáru nezabrali. Tie prázdniny tú pesničku počúval neustále.

O pár mesiacov prišlo dievčatko na návštevu so svojou rodinou. No predtým vo vlaku šepkalo bratovi: „Vieš, ujo má rád jednu pesničku. Mohli by sme mu ju spolu zaspievať.“ Sprisahanecky na neho žmurkla. A tak ako sa otvorili dvere na byte, súrodenci spustili: „Po valašsky od zeme...“

Na potulkách mestom

Slniečko pomaly predávalo žezlo nad nebesami svojmu bračkov, Mesiačikovi. Po ceste sa ozýval kvilivý zvuk starého autobusu. Rútil sa po ceste, čo mu povoľoval zákon. Vymetal každý hrbol cesty. Cestujúci poskakovali sťa na trampolíne. Pri jednom okienku pohojďovalo svojimi krátkymi nôžkami malé dievčatko. Vedľa neho sedela teta. „Pozri! Tam je Komenského univerzita. Najstaršia u nás.“ Dievčatko natiahlo krk. Zvedavo pozrelo na budovu, o ktorej teta rozprávala. Autobus s vŕzgáním zastal. Spoločne sa vydali v ústrety večernému dobrodružstvu.

„Teta, to je škoda, že vám tu postavili tie budovy,“ odvrátila sa od okna malej izby mladá žena. „Veru, ten výhľad nie je to, čo býval,“ smutne skonštatovala teta. Žieňa sa obrátila späť k nočnej scenérii, skôr pre seba povedalo: „Tá architektúra je na figu. Namiesto toho, aby to malo nejakú úroveň, je to chaos nad chaos. Spomínaš?...“ v myšlienkach sa vrátila späť o pár rokov.

„Stará tržnica.“ „Stará? Prečo stará? Čo tam bolo?“ Vychrlilo zo seba dievčatko. V oku jej žiarila nedočkavá zvedavosť. Teta sa len pousmiala. „Bola postavená veľmi dávno. Za starých čias sa tam konali trhy. Ľudia tam vždy našli všetko, čo potrebovali do kuchyne.“ Prišli k prechodu. Spoločne skontrolovali, či je prechod bezpečný. Pomaly prechádzali starými uličkami. Dievčatku sa zdalo, akoby šli nejaký starobylým labyrintom. Fascinovane sledovalo mihotavé plamienky sviečok uložených na stoloch malebných kaviarničiek. Cítilo sa ako malá princezná, čo sa túla neznámym krajom. Tu ustrnulo. Vo výklade sa skvel nádherný obraz. „To je...?“ s nemou otázkou sa obrátilo na svoju tetu. „Sissi. Z lásky sa vydala za nášho cisára. Vieš čo? Pôjdeme dnu a kúpime si nejaký zákusok,“ navrhla teta. Dievčatko až od radosti poskočilo. Vybrali si ten najúžasnejší zákusok, aký len dovtedy jedli. Sadli si pred cukráreň a kochali sa výhľadom okolo.

„Na čo myslíš?“ vytrhla teta mladú ženu z myšlienok. Usmiala sa na ňu: „Spomínam, ako sme sa každý rok večerom túlili po starom meste. Na čarovnú atmosféru tých večerov.“

Na počiatku...

Prikrývka zo snehového páperia pokrývala celú krajinu. Široko ďaleko nebolo vidieť živáčika. A tu zrazu dve čapice. Hýbali sa. Zázrak? Nie, to len spoza snehu nebolo vidieť dvoch mladých ľudí. Jeden z nich si pritískal k hrudi malý uzlíček sťa drahocenný poklad. Pomaly kráčali smerom k svojmu bytu, náhle ticho prerušil slabý hlások. Vychádzal s uzlíčka. „Ššš, tíško. Už sme doma,“ upokojujúco sa mu prihovarila mladá žena. Tak ako sľúbila, o pár okamžikov sa otvorili dvere bytu.

Tento okamih zmenil život mladých ľudí. Z malého uzlíka sa vyklúlo malé nezbedné dievčatko, ktoré im nedovoľovalo ani oka zažmúriť. A tak plynuli dni, týždne až raz sa rozhodli vziať svoju ratolesť na dlhú cestu. Na cestu do Bratislavy.

„Crn, crn,“ zvonček oznamoval niečí príchod. K dverám sa ponáhľala žena, mohla mať asi okolo 47 rokov. Bola nízka, plnšej postavy. Za ňou kráčať vysoký štíhly muž zhruba toho istého veku, hoci naň nevyzeral. Ani sa nepozrela do priezoru, len otvorila dvere, „Vitajte!“ Srdečne privítali mladú dvojicu. Tu sa však už o slovo uchádzalo malé dieťaťko. Svojím blabotáním na seba upútalo pozornosť. Keď sa na ňu teta s ujom pozreli, štrbavo sa usmialo. Len čo ju mamička vyslobodila z kočíka a posadila do jeho formule – pavúka, už sa prehŕňalo po byte. Teta s ujom sa nestačili čudovať. Raz bolo tam, o sekundu inde. Ujo sa podujal na hrdinský výkon. Uspať malé neposedné stvorenie. Ako ho položil na posteľ, postavilo sa na štyri a šup preč.

To bolo na počiatku. Ďalšie príbehy sa začali písať až o pár rokov neskôr a život ich píše až doteraz.

Lunapark

Spoza zákruty sa vynorila nesúrodá trojica. Vysoký pán, nižšia pani a okolo nich poskakujúce dievčatko. Prechádzali cez park. „Už tam budeme?“ ozvalo sa. „Vidíš ten briežok, keď sa dostaneme zaň, potom uvidíš náš cieľ.“ O nedlho sa pred nimi objavila veľká brána. Prísľub zábavy. Dievčatku sa rozžiarili oči a s bázňou čakalo, čo sa bude za ňou nachádzať. Prešli bránou, otvoril sa im svet zábavného parku. Kam sa pozrelo všade kolotoč. „Pôjdeme na toho psa s mašľou? Mohli by sme ísť na ruské koleso?“ snád vymenovalo všetky kolotoče. S tetou bolo na ruskom kolotoči. Krútili sa, až kým sa nestala porucha. Ostali visieť úplne navrchu. Chvilku to bolo zábavné, ale potom sa už začalo dievčatko na sedačke mrvíť. Našťastie sa kolotoč opäť pohol. Vietor im rozstrapatil vlasy. Len čo sa dostali von, dievčatko už uja ťahalo k autíčkam. Ujo si to rinul po autodráhe sťa nejaký pretekár. Z jednej zákruty do druhej. Obiehal, koho mohol. Takto by si spolu svišťali snád až do Ríma, keď ich spanilú jazdu prerušilo hlasné „bz“. Jazda sa skončila. Sklamanie netrvalo dlho a už tiahlo tetu k ďalšiemu kolotoču. No vždy poškuľovalo po jednom. Tajne dúfalo, že možno raz sa na tú atrakciu dostane. Teta si všimla jej letmý pohľad: „Chcela by si ísť na strašidelný zámok?“ „Chcela.“ „Nebudeš sa báť? Budú tam strašidlá, možno aj nejaký kostlivci,“ snažila s presvedčiť dievčatko. „Sľubujem, nebudem sa báť. Pôjdeme?“ Nadšenie dievčatka presvedčilo tetu. Spoločne si šli kúpiť lístok. Ujo sa len popod fúz uškŕňal. Teta s dievčatom nastúpili do malého vagónika a čakali, do akej hrôzy ich to zavezie. Vláčik sa pohol. Zahalila ich desivá tma. Heglo ich na jednu stranu. Dostali sa do zákruty. Dievčatko sa obzeralo, z ktorej strany vyletí strašidlo či kostlivec. Ako sa vyrútili spoza zákruty, v ústrety im šla Snehulienka so siedmimi trpaslíkmi. Dievčatko sa začalo smiať, až jej slzy tiekli. Teta sa tiež pripojila k jej smiechu. „Toto nie sú strašidlá.“ Prefrčali okolo Snehulienky a blížili sa k inej postavičke z rozprávky. „Vieš čo?“ ozvala sa teta. Pokrútilo hlavou. „Mali by sme aspoň trochu pišťať, že sa akože bojíme.“ „Á!“ zapišťalo dievčatko. „Ú!“ pridala sa teta. Takto pišťali a ujúkali až do konca, kým ich vláčik nevyviezol na denné svetlo. Ujo ich už vyčkával. „Dievčatá, bolo vás počuť až von. To bolo až také strašidelné?“ Dievčatko sa opäť rozosmialo: „Veru bolo.“

Mám otázku...

„Ujó, mám otázku,“ s vážnou tvárou sa ozvalo dievčatko. „Čo by si chcela vedieť?“ pozrel na ňu. „Prečo majú všetky autobusy čísla?“ „Aby si vedela, ktorým autobusom sa dostaneš, kam chceš.“ „Ujó,“ zatiahlo, „mám otázku.“ „Áno?“ „Prečo v ceste postavili ten múrik?“ „Aby ľudia chodili cez priechod pre

chodcov a nie cez cestu.“ Chvíľu mlčky kráčali ďalej. „Ujó,“ s dramatickou pauzou začalo opäť, „mám otázku.“ „No čo, teta.“ „Prečo vykopali tamtú jamu?“ „Neviem, keď ich tu uvidím, budem sa kvôli tebe pýtať.“ Prišli domov. Ujo snád dúfal, že mu dá vydýchnuť od svojich všetečných otázok. Aké bolo jeho sklamanie, keď ticho prerušilo ťahané: „Ujó!“ A pokračovanie mu bolo známe. Svojimi otázkami ho snád mordovalo celý deň. Keď sa vrátila teta z práce, našlo si novú obeť. „Tetá, môžem sa niečo opýtať?“ „Áno?“ „Prečo dávaš do plnky aj slaninu? My ju doma nedávame.“ „Pretože ju robím podľa receptu mojej mamy.“

Za tie roky položilo asi milión otázok. Začiatok však bol skoro stále rovnaký...

Na dobrú noc

Z obývačky sa ozývali hlasy. To teta s ujom a malým dievčatkom sledovali televízny program. Každý mal svoj obľúbený pelech. Dievčatko okupovalo veľký gauč, v ktorom sa takmer strácalo. Občas si cez hlavu pretiahlo deku a len jedným očkom pozeralo na to, čo sa dialo v telke. Keď naňho prišla spiaca hodina, vyskočilo z gauča sťa jelenček. Skúsenými pohybmi po sebe upratalo. To bol pre tetu a uja signál, že sa začína príprava na cestu do postele. Kým sa dievčatko uložilo na spánok, muselo sa riadne pripraviť. Najskôr si poriadne vydrhlo zuby, občas to znelo, akoby rajbalo podlahu. Len čo si ich vyčistilo, už pricupitalo do obývačky. Na dobrú noc vtislo ujovi božtek na jedno a potom na druhé líčko. Obrátilo sa potom na tetu a s nemou prosbou sa vydalo do svojej izbičky. O chvíľu za ním prišla teta a spoločne sa modlili: „1. Dielo dňa už dokonané, slnko stráca svoju moc, anjeli len tíško pejú: „Drahý Ježiš, dobrú noc.“ 2. Tu pred tichým Bohostánkom večné svetlo žiari v noc, nežne teba pozdravujem: „Drahý Ježiš, dobrú noc.“ 3. Žehnaj nás i našich milých, odstráň od nás každú zlosť, rozohrej nás svojou láskou: „Drahý Ježiš, dobrú noc.“ 4. Musíme sa, Pane, vzdialiť, ukáž Ježiš svoju moc, skry nás v svojom Božskom Srdci, „Drahý Ježiš, dobrú noc.“ 5. A ty, Matka prebolestná, tvoje slovo platí moc, prihovor sa za nás hriešnych, „Drahá Matka, dobrú noc.““

Ešte chvíľku potom sa spolu rozprávali, no napokon teta dala dievčatku krížik na čelo, božtek na líčko a tíško za sebou privrela dvere.

Víťaz berie všetko

Televízny program opäť prekvapil nepozorateľným programom. Traja ľudia si sadli okolo stola a snažili sa vyriešiť rébus: „Čo budeme dnes pozerieť?“ Našťastie, ujo, fanúšik modernej techniky, kúpil pred časom videorekordér. Naučil sa nahrávať filmy na pásky, a tak už mal slušný videoarchív, z ktorého si mohol každý niečo vybrať. „Pozrieme si Žandára zo Saint Tropez.“ Dievčatko sa zahniezdilo na svojom mieste. „No radšej by som si pozrela Cestu do Ameriky.“ „A čo tak, keby sme si dali Hrbáča?“ zapojila sa do diskusie teta. Akoto už býva kde je veľa návrhov, ťažko sa vyberá len ten jeden. „Minule vyberal ujo!“ ponosovalo sa dievčatko. Teta oponovala: „Mal na to právo, je starší. Navyše sme tiež pozerali aj film, čo si vybrala.“ „Ale aj ty si vybrala raz film,“ zhodnotil ujo. V inak idyllickej domácnosti sa rozprúdila vášnivá debata, skoro ako na trhu. Každý mal svoj argument, či film je ideálny na daný večer. Možno by sa boli takto dohadovali až do dnešných dní, keby nie tety a jej úžasného nápadu: „Týmto spôsobom sa nikam nedostaneme.“ Vstala od stolíka a prešla sa k zásuvke. Otvorila ju. Vybrala z nej číselnú hru. Položila ju na stôl. Na okamih sa vytratila z obývačky. No keď sa vrátila, v ruke držala látkové vrecúško, do ktorého vysypala všetky čísla z hry. Významne sa pozrela na začudované tváre pred sebou. „Budeme žrebovať. Kto si vytiahne najvyššie číslo, vyhráva. Toho film sa bude pozerieť.“ Síce nie veľmi ochotne, ale súhlasili. Rad za radom si ťahali a víťaz mal tú česť, že sa pozeral jeho film. Dievčatko potom ujovi usilovne pomáhalo pri spúšťaní filmu. Vyhľadalo víťaznú kazetu. Ma ujo pokyn

ju zasunulo do videorekordéra. Svižne ako malá srnka skočilo do svojho pelecha. Našlo si dobrú polohu a...

Stavte sa , že...

„Šťuk.“ Dievčatko si vytiahlo označený lístok. Mierne zavrávoralo. To sa autobus vyrútil na cestu. Prisadlo si k svojmu ujovi. Šli vyzdvihnúť tetu z práce. Bola to ich zastávka pred cieľom tety. Počas celej cesty dievčatko ujovi čosi stále švitorilo. Zaujímalo ho, kadiaľ idú. „Ujó, čo je tamto za budovu? Čo tí ľudia robia? Prečo je tam tá jama? A načo slúžia tie káble?...“ Ujo ani nestíhal odpovedať na všetky dôležité dotazy svojej spoločníčky. Autobus ani nevedeli ako a už stál na zastávke. Vystúpili. Spoločne prešli cez cestu. Dievčatko sa uja držalo sťa kliešť. Prišli pred tetinu prácu a skôr než stihli zazvoniť pri vstupnej bráne, dvere sa otvorili a už sa zvitavali s tetou. Kráčali vedľa seba ako veľká trojka. Dievčatko v strede poskakovalo a riešilo veľmi dôležité problémy. „Kam to ideme?“ „Uvidíš,“ tajomne odvetila teta. Sprisahanecky žmurkla na uja. Malé stvorenie sa nevzdávalo: „Pôjdeme sa niekam najesť? Som hladná.“ „Vydrž a dozvieš sa.“ Práve sa dostali pred dosť veľkú jednopodlažnú budovu. „Tak, sme na mieste.“ Dievčatko si nedôverčivo prezeralo budovu, na prvý pohľad nič moc zjav. Nasledovalo svojich príbuzných. Vstúpilo do obrovskej miestnosti, ktorá bola plná stolov. Nábytok bol moderný. V každom rohu a na stene boli kvetináče s kvetmi, niektoré umelé iné živé. Onemelo od úžasu, tak sa jej to miesto zapáčilo. Keď prekonalo svoj šok, nadšene sa ozvalo: „Jéj, jedlo! Super!“ Prisadlo si. Teta s ujom sa rozprávali o jedle. „Minule sme tu mali Slonie uši. Sú to dva rezne veľké ako tanieri. Skutočne boli veľmi dobré.“ „Dám si ich tiež,“ votrela sa im do rozhovoru. „Dobre, opýtame sa, či majú detskú porciu, lebo by si ich nezjedla,“ rozhodla teta. Nesúhlasne pokrútilo hlavou: „Som hladná ako krokodíl. Zjem ich. Vážne.“ Na potvrdenie svojich slov si aj prikyvovalo hlavou. Videli, že s ňou nepohnú. Rezignovane súhlasili: „Uvidíš, že to nezješ.“ Potom objednali večeru. Kým čakali, rozprávali sa o všetkom možnom aj nemožnom. Spoza rohu vyšla čašníčka nesúca tri veľké tanieri s túžobne očakávanými Sloními ušami. Dievčatko len vyvalilo oči a statočne sa pustilo do jedla. Aj počas jedla sa rozprávali, síce väčšinou teta s ujom, pretože ono zápasilo so svojou porciou. Rýchlosť jeho jedenia sa by sa dala prirovnať k práve zobudenému leňochodovi. So svojím bojom nebolo ani v polovici a teta s ujom už mali zjedené. Keď sledovali tento urputný boj – dievčatko či jedlo – súcitne navrhli: „Nemusiš to dojesť. Zabalíme to. Len aby ti nebolo ťažko.“ „Zjem to,“ nedalo sa. Kropaje potu sa mu objavili na čele, no boj nevzdávalo. Po poslednom súste, odsunulo tanier a víťazoslávne zahlásilo: „Hovorila som, že to zjem!“

Jazykový oblôčik

Platí jedna stará pravda: Iný kraj, iný mrav. Platí to aj o niečom takom ako jen náš krásny ľubozvučný jazyk. Dalo by sa rozkecávať, čo a ako ovplyvní vývoj jazyka.

V dedinke na severe bolo, žilo jedno malé dievčatko. Zo všetkých síl sa snažilo pekne rozprávať, no občas sa stala taká galiba. Z ničoho nič sa naučilo slovka nie spisovné slovenské, ale slovíčka susedné. Ak niekto starší použil to či ono, bralo to ako novinku vo svojej slovnej zásobe.

A tak jedného dňa šlo spolu s tetou po trhu. Množstvo stánkov. Zelenina na každom milimetri štvorcovom. Z jedného takého stánku priam svietil ukážkový veľký biely karfiol. Svojím čarom priam kričal: „Kúpte si ma!“ Teta zamierila k stánku spolu so svojou malou partáčkou. Dievčatko nevenovalo pozornosť nákupom, fascinovane sledovalo obchodníkov v stánkoch. Navzájom sa prekrikovali, presviedčali, že ich zelenina je top. Prešli takto pomedzi stánky, pri niektorých sa pristavili, inde len teta pozdravila svojich známych. Vo vozíku sa už nachádzalo všetko, po čo s tetou prišli. Vydali sa po

známej trase späť do bytu. Za jeho dverami sa dievčatko šlo povyzliekať. Prezlečené pricupitalo k tete a ujovi do kuchyne. Tam na kuchynskom drese trónil karfiol. Očká mu zažiarili sťa dva lampáše a natešene zvolalo: „Jej, kveták. Kveáčikovú polievku mám rada. U našej susedky sme ju jedli prvýkrát...“ Možno by bolo švitorilo ďalej a rozplývalo sa nad úžasnou polievkou, keby sa ujo nezačal tváriť pohoršene. „Prosím? Akú polievku?“ „No kvetákovú.“ Stálo si za svojím dievčatko. „Čo to je kveták?“ nedal sa. To už bolo trochu rozhorčené. „Však toto,“ ukázalo na karfiol, „pekne. Máme tu malú Češku. Najskôr nás ohúri svačinkou a teraz kvetákom. Dávaš teda tej našej rodnej reči zabráť.“ S vážnym takmer dospeláckym výrazom začalo vysvetľovať: „Je to správne. Veď teta to tak volala. Určite to nie je české.“ „Keď mi neveríš, opýtaj sa tety.“ „Čo sa má máš opýtať?“ ozvala sa teta, keď sa práve vrátila z izby, aby sa pustila do varenia. S psími očkami sa opýtalo: „Však je toto kveták?“ Teta len prevrátila očami: „Po našom je to karfiol. Květák majú Česi.“ Smutne len skonštatovalo: „Hm. Kto sa má v tom vyznať? U nás je to kveták. Všetci to tak volajú.“

Malá kulturistka

Ticho. Všade vládlo podozrivé ticho. Teta s ujom sedeli v obývačke. Jeden čítal a druhý si niečo zapisoval. Po dievčatku ani stopa. Prvých pár minút nič zvláštne, no keď to ticho trvalo už desať minút, bolo to viac než podozrivé. „Idem sa pozrieť na malú,“ povedala teta a vydala sa na pátraciu akciu. Pár krokov stačilo, aby zistila, že nie je až také ticho. Ako sa tíško blížila cez halu, stále zreteľnejšie počula zurkot tečúcej vody.

V rohu malej izby sa záhadne vytvorila čudesná kopa z bielizne. Dievčatko na ňu upieralo zadumaný pohľad. Vyhrnulo si krátke rukávy na tričku. S odhodlaním si pozbieralo ponožky z kopy. Po špičkách sa vydalo na svoju misiu – likvidáciu kopy. Sťa duch sa ocitlo v kúpeľni. Zasvietilo si svetlo. V skrinke objavilo mydlo. Opatrne pustilo vodu a pustilo sa do prania. Svaly na tenulinkých rúčkach sa napínali. Prala ponožku za ponožkou. Drhla, čo jej sily stačili. V tvári ružové. Keď boli vybrhlené, prišiel na rad žmýkací cyklus. Napínalo svaly a žmýkalo a žmýkalo, kým neboli vyžmýkané všetky. Po ponožkách prišli na rad gaťky. Proces s ručným práním sa opakoval. Namydliť, vydrhnúť, prepláchnuť a vyžmýkať. Netušilo, ako ten čas letí. Keď tu z čista jasna, sa vo dverách objavila teta. „Už mám skoro hotovo,“ nadšene oznamovalo tete. „Mohla si mi povedať. Ukáž. Aspoň to poriadne vykrútim.“ No dievčatko sa nedalo: „Doma si tiež periem sem tam ponožky.“ A názorne to predviedlo tete. Nedôverčivo sa prizerala na výsledok práce. „Pre istotu ti tie veci ešte vyžmýkam,“ navrhla teta. Pokrútilo nesúhlasne hlavou: „Neboj. Vykrútim ich poriadne.“ Na dôkaz svojich slov vytvorilo pózu ako pravý kulturista: „Pozri, aj keď sa to nezdá, mám svaly.“ Teta nevedela, či sa má smiať, radšej sa dala na ústup a nechala dievčatko dokončiť veľké pranie aj s jej svalmi.

Slová života

Štát sám seba nazýva vlasťou, keď sa chystá spáchať zločin.

Friedrich Dürrenmatt

Páni, nediskutujte, riešte problém.

Dwight D. Eisenhower

Kto nerozumie, mal by sa pýtať, nie protestovať.

Milan Rúžička

Podnik, ktorý neprináša nič viac ako peniaze, je úbohý podnik.

Henry Ford

Slováci, píšete po slovensky.

Anton Bernolák